

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martina Hakl

Vloga moderne evropske diplomacije v reprodukciji sodobne
mednarodne skupnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martina Hakl

Mentor: doc. dr. Milan Brglez

Vloga moderne evropske diplomacije v reprodukciji sodobne
mednarodne skupnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2014

ZAHVALA

*Hvala mentorju doc. dr. Milanu Brglezu za strokovno pomoč, nasvete in
spodbujanje k individualnemu razmišljanju.*

Hvala staršem za vso podporo tekom študija.

Vloga moderne evropske diplomacije v reprodukciji mednarodne skupnosti

Magistrsko delo obravnava vlogo moderne evropske diplomacije v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti. Preučuje teoretske pristope mednarodnih odnosov do evropskega integracijskega procesa, kjer izpostavlja konstruktivizem in angleško šolo. Diplomacijo teoretizira in jo razume kot institucijo mednarodne družbe, ter se tako odmika od državocentričnega razumevanja slednje. Osmisli vlogo diplomatskega priznanja v reprodukciji mednarodne skupnosti ter preučuje in analizira Evropsko unijo (EU) kot diplomatskega akterja v mednarodni skupnosti in oceni njen vpliv in vlogo ob razpadu Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), Zveze sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) in razglasitvi neodvisnosti Kosova leta 2008. Naloga ugotavlja, da je EU postal kredibilen diplomatski akter v mednarodnih odnosih ter postavlja vprašanje za nadaljnjo razpravo o tem, kakšna je zares moč EU v mednarodni areni.

Ključne besede: teorije mednarodnih odnosov, moderna evropska diplomacija, priznanje, SFRJ, SZ, Kosovo

Modern European diplomacy and the reproduction of the international community

This Master thesis deals with the role of the modern European diplomacy and the reproduction of the international community. It studies the theoretical approaches of international relations to the European integration process, where constructivism and the English school are exposed. Diplomacy is theorized and understood as an institution of international society and as such it is moving away from the state-centric understanding of the latter. It establishes the role of diplomatic recognition in the reproduction of the international community and studies as well as analyses the European Union (EU) as a diplomatic agent at the international community and assesses its impact and the role at the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY), the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) and the declaration of independence of Kosovo in 2008. The thesis is establishing that the EU has become a credible diplomatic agent in international relations and is asking for further discussion about the real power of the EU in the international arena.

Key words: theories of international relations, modern European diplomacy, recognition, Yugoslavia, USSR, Kosovo

KAZALO

UVOD	8
1 METODOLOŠKI OKVIR	10
1.1 Opredelitev raziskovalnega problema	10
1.2 Raziskovalno vprašanje, teza, metodološki okvir in struktura naloge	11
1.3 Metodologija preučevanja in struktura analize	12
2 POJMOVNO-TEORETIČNA IZHODIŠČA	13
2.1 Diplomacija	13
2.2 Teoretična razmišljanja	27
2.2.1 Teoretski razmislek o diplomaciji	37
2.3 Reprodukcijska mednarodna skupnost	43
2.3.1 Subjekti mednarodnega prava	44
2.3.2 Mednarodnopravni status Evropske unije	47
2.4 Enostranski pravni akt	48
3 MODERNA EVROPSKA DIPLOMACIJA IN REPRODUKCIJA MEDNARODNE SKUPNOSTI	55
3.1 Zgodovinsko – pravni okvir	55
3.2 Institucionalni okvir	59
3.3 Moderna evropska diplomacija	63
3.4 EU kot akter	72
3.4 Vloga evropske diplomacije v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti	79
3.4.1 Analiza demokratizacijskih let SFRJ	80
3.4.2 Analiza razpada in priznanja SFRJ in ZSSR	83
3.4.3 Analiza enostranske razglasitve Kosova leta 2008	87
4 ZAKLJUČEK	95
5 LITERATURA	99

SEZNAM TABEL:

Tabela 2.1: Prikaz pristopov v okviru pogledov na analizo zunanje politike in diplomacije. 29

Tabela 3.1: Diplomatske metode in instrumenti ES/EU 69

SEZNAM KRATIC

COREPER Committee of Permanent Representatives (*Odbor stalnih predstavnikov*)

DN Društvo narodov (*League of Nations*)

DKDO Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (*Vienna Convention on Diplomatic Relations*)

DKKO Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (*Vienna Convention on Consular Relations*)

EEA Enotni evropski akt (*Single European Act*)

EEAS European External Action Service (*Evropska služba za zunanjepolitično delovanje*)

EGS Evropska gospodarska skupnost (*European Economic Community*)

ENP European Neighbourhood Policy (*Evropska sosedska politika*)

EPS Evropsko politično sodelovanje (*European Political Cooperation*)

ESPJ Evropska skupnost za premog in jeklo (*European Coal and Steel Community*)

ES Evropska skupnost (*European Community*)

EZP Evropska zunanja politika (*European Foreign Policy*)

EU Evropska unija (*European Union*)

EULEX KOSOVO The European Union Rule of Law Mission in Kosovo (*Misija Evropske unije na Kosovu*)

EURATOM European Atomic Energy Community (*Evropska skupnost za jedrsko energijo*)

FAC Foreign Affairs Council (*Svet za zunanje zadeve*)

GAC General Affairs Council (*Svet za splošne zadeve*)

GS Generalna skupščina (*United Nations General Assembly*)

ICJ International Court of Justice (*Meddržavno sodišče*)

JLA Jugoslovanska ljudska armada (*Yugoslav People's Army*)

KFOR Kosovska sila (*Kosovo Force*)

KVSE Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (*Conference on Security and Co-operation in Europe*)

MZZ Ministrstvo za zunanje zadeve (*Ministry of Foreign Affairs*)

NAFTA North American Free Trade Agreement (*Severnoameriški sporazum o prosti trgovini*)

NATO Organizacija severnoatlantskega sporazuma (*North Atlantic Treaty Organization*)

NGOs Non-governmental organizations (*Nevladne organizacije*)

OVK Osvobodilna vojska Kosova (*Kosovo Liberation Army*)

OVSE Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (*The Organization for Security and Co-operation in Europe*)

OZN Organizacija Združenih Narodov (*The United Nations Organization*)

PDEU Pogodba o delovanju Evropske unije (*Treaty on the Functioning of the European Union*)

PEU Pogodba o Evropski uniji (*Treaty on European Union*)

PVO Politični in varnostni odbor (*Political and Security Committee*)

SFRJ Socialistična federativna republika Jugoslavija (*The Socialist Federal Republic of Yugoslavia*)

SVOP Skupna varnostna in obrambna politika (*Common Security and Defence Policy*)

SZVP Skupna zunanja in varnostna politika (*Common Foreign and Security Policy*)

UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees (*Urad Visokega komisariata Združenih Narodov za begunce*)

UNMIK United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (*Misija OZN na Kosovu*)

VS Varnostni svet (*United Nations Security Council*)

WHO World Health Organization (*Svetovna zdravstvena organizacija*)

ZDA Združene države Amerike (*United States of America*)

ZEU Zahodnoevropska unija (*Western European Union*)

ZRJ Zvezna republika Jugoslavija (*Federal Republic of Yugoslavia*)

ZSSR Zveza sovjetskih socialističnih republik (*Union of Soviet Socialist Republics*)

UVOD

Šestdeset let povezovanja oz. integracije je pokazalo, da EU ni več samo vsota sestavnih delov, ampak ti sestavni deli delujejo tudi enotno. Kot primer bi omenili strategijo Evropa 2020, s katero EU koraka skupaj kljub problemom, s katerimi se srečuje (gospodarsko-finančna kriza). Kot prednostne naloge si je zastavila: pametno rast (izobraževanje, raziskave, inovacije), trajnostno rast (nizkoogljično gospodarstvo, konkurenčna industrija) in vključevanje rasti (nova delovna mesta in zmanjševanje revščine). Cilj je oblikovala na področju zaposlovanja, izobraževanja, zmanjševanja ravni revščine, podnebnih sprememb in energetike. Središče EU predstavlja 28 držav članic in njihovi državljani. Vse države članice so suverene in neodvisne, vemo pa, da je njihova edinstvena lastnost, da so se odpovedale delu suverenosti ter pridobile moč in prednosti povečanega obsega. Torej so del svojih suverenosti prenesle na pristojne institucije. Kaj pa zunanja in varnostna politika? Vemo, da je zunanja politika ostala v domeni držav članic, vendar je EU po Lizbonski pogodbi z uvedbo Visokega predstavnika Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko, ki je tudi podpredsednik Komisije, zagotovila večjo usklajenost zunanjepolitičnih ukrepov EU ter omogočila enoten nastop EU v mednarodni skupnosti.

Kakšen EU pa potrebujemo v 21. stoletju? Potrebujemo EU, ki bo posebljala mir, varnost, gospodarsko in družbeno solidarnost, evropsko identiteto v globaliziranem svetu ter vrednote. Torej bi EU morala biti dejavna, enotna in funkcionalna ter predvsem prisotna na mednarodnem prizorišču. Pojma mir in varnost sta še posebej pomembna za razumevanje zunanjepolitičnega delovanja EU v mednarodni skupnosti in tudi pri analizi evropske diplomacije.

Vemo, da je bila Evropa skozi zgodovino vedno prisotna na mednarodnem prizorišču, igrala je pomembno vlogo pri odnosih kooperacije in pri konfliktnih odnosih v mednarodni skupnosti. V času prve in druge svetovne vojne je bila prizorišče nemirov in v času hladne vojne stik Vzhoda in Zahoda v Nemčiji. Po padcu Berlinskega zidu leta 1989 se je mednarodna skupnost začela spreminjati. Mir je tisto, kar je Evropa potrebovala po dveh svetovnih vojnah in hladni vojni, a miru na evropski celini dolgo ni bilo. Medtem ko je razpad Sovjetske zveze potekal mirno in sporazumno, je SFRJ predstavljal nasprotje. Kratkotrajni mir je bil porušen. Začela se je vojna, ki je bila posledica kompleksne strukture države in čedalje bolj izstopajočih ekonomskih, nacionalnih in verskih dejavnikov. Magistrska naloga se bo osredotočala na vlogo EU oz. takratne Evropske skupnosti (ES) v reprodukciji mednarodne skupnosti.

Že v uvodu želimo omeniti, da bomo varnostno politiko pustili ob strani, saj vemo, da EU pri varovanju lastnih strateških interesov sodeluje z zaveznici in z zvezo NATO (North Atlantic Treaty Organization – NATO) razvija skupno evropsko varnostno in obrambno politiko. Polje preučevanja smo zastavili širše – skupna zunanja politika in znotraj nje bomo preučevali dejavnost evropske diplomacije in njen instrument priznanja. Pomembno je, da EU v mednarodni skupnosti v prihodnje deluje kot enoten in zanesljiv akter, saj jo bo prav trgovanje na odprtih in pravičnih svetovnih trgih vodilo iz krize. Tudi instrumenti zunanje politike predstavljajo eno izmed orodij EU za rast in delovna mesta. Z instrumenti mislimo predvsem srečanja na vrhu, saj morajo ta biti dobro organizirana in na njih se mora EU pokazati kot enoten akter, ki na znotraj in zunaj deluje koherentno (povezovalno).

Kot je razvidno iz naslova, se bomo v magistrskem delu ukvarjali z vlogo evropske diplomacije pri reprodukciji mednarodne skupnosti. Za to temo smo se odločili na podlagi dveh smernic. Prva nas je vodila iz diplomskega dela, v katerem smo preučevali pomen priznanja Kosova, druga smernica pa je nakazala pot k nadaljnjemu, širšemu preučevanju željene tematike. Torej preučevanju reakcije in vloge EU ob nastanku novih držav.

1 METODOLOŠKI OKVIR

1.1 Opredelitev raziskovalnega problema

V magistrskem delu nas bo zanimala vloga EU kot diplomatskega akterja v reprodukciji mednarodne skupnosti. Osnovni cilj dela je podati izhodišča za razumevanje moderne evropske diplomacije in ovrednotiti vlogo EU kot diplomatskega akterja v reprodukciji mednarodne skupnosti. *Cilj dela bomo dosegli s pomočjo razumevanja razvoja in strukture moderne evropske diplomacije in istočasne preučitve diplomatske prakse priznanja EU ob razpadu SFRJ in ZSSR ter priznanju Kosova leta 2008. Le tako bomo lahko zasledili vlogo EU kot diplomatskega akterja v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti in ugotovili, kaj je evropska diplomacija doprinesla k reprodukciji.*

Raziskovalno tematiko magistrske naloge lahko strnemo v naslednja temeljna vodila.

Diplomacijo razumemo kot institucijo; institucijo mednarodne družbe in ne samo kot institucijo posameznih držav in drugih entitet. Okolje preučevanja diplomacije bo tako izvzeto iz razumevanja zunanje politike kot institucionalnega procesa dejavnosti (Brglez 2011, 547).

Teoretična razmišljanja bodo temeljila na komplementarnosti racionalnih in socioloških pristopov. Pri preučevanju teoretskih pristopov bomo upoštevali metateoretski dimenziji preučevanja mednarodnih odnosov – epistemološko in ontološko. Predstavili bomo povezanost epistemoloških predpostavk z določenimi ontološkimi in aksiološkimi, izpostavili vprašanja, ki režejo meje med konstruktivizmom in racionalizmom. Poudarili bomo, da je debata med racionalizmom in konstruktivizmom v prvi vrsti debata o tem, kako študirati mednarodne odnose (Brglez 2008a, 64; Fearon in Wendt 2002, 52).

Časovno obdobje oblikovanja moderne evropske diplomacije bomo preučevali od Maastrichta naprej, saj se je zunanja dejavnost EU od takrat spreminjala in dopolnjevala. Pomembno je, da pri preučevanju diplomacije EU ne zanemarimo pomembnosti notranje diplomacije, ki se osredotoča na skupen odnos med članicami Unije ter prav tako strukturne diplomacije, ki je osnovana na EU strategijah in partnerstvu z drugimi regijami (Keukeleire 2003, 31). »Evropsko diplomacijo tako razumemo kot sodelovanje med suverenimi državami, ki vključujejo vzajemno informiranje, posvetovanje in usklajevanje stališč« (Duke 2002, 850).

»Menimo, da EU predstavlja posebno vrsto mednarodnega političnega subjekta v nastajanju, ki ni država in ni klasična mednarodna organizacija. Vendar pa vstopa v diplomatski sistem in vzpostavlja diplomatske odnose« (Gruban Ferlež 2012, 107).

Pri utemeljevanju EU kot diplomatskega akterja moramo upoštevati, do katere meje EU obstaja kot diplomatski akter. Pri poskusu odgovora na vprašanje je treba narediti pregled mednarodnega prava in pojma akterstvo (pridobitev pravne osebnosti) v njem ter preučiti

pregled akterstva v literaturi mednarodnih odnosov. Akterstvo bomo preučevali na osnovi strukturnih pristopov (agent-struktura), ki se osredotočajo na razlago in razumevanje Evropske zunanje politike (EZP) kot funkcije institucionalnih in drugih struktur, pri katerih gre za pogled od zgoraj navzdol (*top-down*). Preučevali bomo tudi prispevek na osnovi Gidensove (1984) teorije strukturacije, ki poveže akterske in institucionalistične razlage EZP. Prispevek je temeljnega pomena za razumevanje kompleksnosti procesov med akterji in strukturami EZP (Bretherton in Vogler 2006, 13; Kajnič 2008a, 59, 63–64). Glarbo (1999) je prav tako prek strukturacijske teorije in metodološkega uokvirjanja v konstruktivističnem raziskovalnem okviru proučeval diplomatske interakcije v razvoju Evropskega političnega sodelovanja (EPS). Na eni strani je izločil akterje in na drugi strani strukturo, ki jih obdaja. Pokazal je, da je Skupna zunanja in varnostna politika (SZVP) družbeni konstrukt, ki je rezultat namernega in nenamernega komuniciranja diplomacij držav članic o njihovih namerah in percepcijah, vezanih na politično sodelovanje na različnih ravneh znotraj ene države kot tudi med državami.

Reprodukcija mednarodne skupnosti je proces, pri katerem politične entitete same sebe smatrajo za politične in socialne entitete. Priznanje razumemo kot prepletajoč se koncept o diplomaciji, mednarodnih odnosih in mednarodnem pravu (Jönsson in Hall 2005, 119). V magistrski nalogi je priznanje zastavljeno kot enostranski pravni posel, ki ga mednarodnopravi subjekti opravljajo samostojno. »Priznanje je tako enostranska izjava o tem, da se določeno stanje šteje kot skladno z mednarodnim pravom« (Türk 2007, 239).

Diplomacija je prispevala k procesu produkcije in reprodukcije mednarodne skupnosti držav z mehanizmom priznanja. Diplomatsko priznanje je postalo osnovno sredstvo za doseganje kriterija državnosti in je po drugi strani delegitimiziralo druge vrste političnih skupin. Priznanje tako ostaja ena izmed težjih in nejasnih tem mednarodnega prava. Glavni razlog zapletenosti najdemo pri pravnih in političnih elementih, ki med seboj niso osvobojeni, tako se velikokrat pri dodeljevanju ali zadrževanju priznanja bolj pokažejo politične sfere kot pa pravni pomisleki (Jönsson in Hall 2005, 125).

1.2 Raziskovalno vprašanje, teza, metodološki okvir in struktura naloge

Vodilno vprašanje, na katerega bomo poskušali odgovoriti v magistrski naloge je, kakšna je vloga moderne evropske diplomacije v reprodukciji mednarodne skupnosti – ali sodobno mednarodno skupnost reproducira (z aktom priznanja) ali k procesu reprodukcije mednarodne skupnosti prispeva z diplomatskimi spodbudami. *Pri iskanju odgovorov na vprašanja*

izhajamo iz teze, da evropska diplomacija predstavlja izziv klasičnim modelom diplomatske prakse, ki temeljijo na predpostavki, da je država edini legitimni akter v diplomatskem sistemu.

1.3 Metodologija preučevanja in struktura analize

Za doseg ciljev magistrske naloge in preverjanje teze bomo uporabili teoretični pristop, iz katerega bo razvidna kombinacija teoretskih pristopov mednarodnih odnosov. Analitični okvir magistrske naloge predstavlja diplomatska dejavnost EU ob razpadu SFRJ, ZSSR in ob razglasitvi neodvisnosti Kosova leta 2008. Uporabljena bo primerjalna metoda, saj nam bo služila za preučevanje zapletenih vzorcev podobnosti in različnosti med preučevanimi primeri. Uporabili bomo študijo primera primerjalne metode,¹ saj ta preučuje omejeno število primerov ali samo enega (Ragin 2007, 128; Neuman 2006, 438). Odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje bomo dobili z rezultati analize študije primera in analizo teoretičnega okvira. Delo bo temeljilo na zbiranju in tolmačenju primarnih ter sekundarnih virov. Pri teoretskem delu bo uporabljena kvalitativna analiza. Zgodovinsko-primerjalna analiza bo uporabljena pri študiji primera ter zgodovinsko-razvojna analiza pri razvoju institucionalne oblike EU. Z metodo primerjalne analize bomo lahko preučili vlogo evropske diplomatske iniciative ob razpadu SFRJ in leta 2008, ko je Kosovo razglasilo neodvisnost. Primerjali bomo tudi sporazumno prenehanje delovanja ZSSR in razpad SFRJ z mednarodnopravnega vidika. Za preučitev ZSSR in SFRJ smo se odločili iz dveh razlogov. Prvi je padeč Berlinskega zidu leta 1989, ki je sprožil razmislek o novih političnih, ekonomskih in varnostnih okvirih Srednje in Vzhodne Evrope. Drugi razlog pa se nanaša na pomen Evropske skupnosti (ES) pri razpadu in soočanju s priznanjem novonastalih držav. ES je do septembra leta 1991 verjela v idejo, da SFRJ ne bo propadel, in je bila edina velika sila, ki se je z diplomatskimi spodbudami vključevala v težko situacijo na Balkanu.

Prvo poglavje bo zajemalo metodološko-hipotetični okvir in opredelitev predmeta ter ciljev raziskovanja.

Drugo poglavje bo namenjeno pojmovno-teoretičnim izhodiščem. Najprej bomo opredelili temeljni pojem diplomacije. Sledilo bo podpoglavje o teoretičnem razmišljanju. Teoretična razmišljanja bodo utemeljena na teoretskem pluralizmu in komplementarnosti ontoloških in epistemoloških pristopov. Posebno mesto v analitičnem delu bo namenjeno diplomatskim študijam kot samostojnemu akademskemu polju. Poudarek bo na različnih disciplinarnih

¹ K primerjalnemu raziskovanju štejemo še: primerjalno meddržavno raziskavo, ki primerja različne spremenljivke v več različnih državah, in kulturno raziskavo, ki primerja majhno število družb določenega teoretičnega tipa, ki dovoljuje generalizacijo na družbe podobnega tipa (Neuman 2006, 438).

vhodih v diplomatske študije. V drugem delu drugega poglavja se bomo osredotočili še na reprodukcijo mednarodne skupnosti. Preučili bomo, katere kriterije je treba izpolnjevati za nastanek novega subjekta mednarodnega prava, kdo so subjekti mednarodnega prava in kakšen mednarodnopravni status ima EU. Ovrednotili bomo problem med konstitutivno in deklarativno teorijo priznanja, definirali *de jure*, *de facto* in politično ter pravno priznanje. Nakazali bomo problematiko dodeljevanja priznanja, ki se razlikuje od primera do primera, in kjer odnos do odcepitvene entitete velikokrat igra ključno vlogo.

Tretje poglavje bo namenjeno moderni evropski diplomaciji in reprodukciji mednarodne skupnosti. Predstavljen bo zgodovinski pregled evropske integracije s poudarkom na razvoju zunanjepolitičnega delovanja in institucionalizacije zunanje politike EU. Moderna evropska diplomacija bo analizirana na intraevropski ravni in na ravni EU kot diplomatskega akterja. V zadnjem delu tretjega poglavja nas bo zanimala praksa evropske diplomacije v reprodukciji mednarodne skupnosti s poudarkom na priznanju novonastalih držav SFRJ in priznanjem bivših republik ZSSR. Kot smo že omenili, smo za namen magistrske naloge uporabili neempirično metodo – primerjalno analizo. Analiza primerjalne študije primera obsega tri cikle. Prvi cikel bo zajemal zadnja leta pred razpadom SFRJ (1989–1990), imenovali jih bomo demokratizacijska leta. Drugi cikel bo zajemal razpad SFRJ in razdružitev ZSSR ter nastanek novonastalih držav (1991–1992), imenovali jih bomo leta razpada in priznanja. Tretji cikel bo zajemal enostransko razglasitev neodvisnosti Kosova leta 2008 in bo tako predstavljal konec dejanj, ki so sledila po razpadu SFRJ. Primerjalna študija primera nam bo najprej omogočila podroben vpogled v okoliščine razpada SFRJ in reakcijo mednarodne skupnosti ob začetku krhanja SFRJ. Drugič nam bo analiza razpada in priznanja novonastalih držav SFRJ in ZSSR pokazala, kako je reagirala ES ob nastanku teh držav in kakšno vlogo je imela evropska diplomacija v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti. Tretjič bomo na primeru Kosova analizirali vlogo EU kot diplomatskega akterja v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti.

V sklepnem poglavju bomo obravnavano tematiko povzeli in podkrepili ali ošibili postavljeno tezo.

2 POJMOVNO-TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 Diplomacija

White (1997, 317) ugotavlja, da je diplomacija »eden od tistih nejasnih (*vague*) konceptov, ki ima lahko različne pomene glede na uporabnika in obliko uporabe«. Zato definicija diplomacije v magistrskem delu ne bo restriktivna. Toda če želimo razumeti njen pojav in

razvoj, njeno pravno naravo in vlogo v mednarodni skupnosti, moramo upoštevati, da je diplomacija nastala v »funkciji zgodovinske situacije« (Benko 1997, 256). Pomembno je, da najprej osmislimo klasični koncept diplomacije, ki je bil zgrajen na državocentrični paradigmi. Šele nato ovrednotimo postmoderne interpretacije diplomacije, ki presegajo termina predstavljanje in komunikacija, in vidijo institucijo kot odsev eksistencialnega vidika človeškega stanja (Jönsson 2005, 214).

Obstajajo številne definicije diplomacije, vendar si v bistvenih točkah ne nasprotujejo. *Encyclopedia of Public International Law* (1992, 1042) diplomacijo opredeljuje kot sinonim za zunanjo politiko, v drugem pomenu pojem diplomacija označuje skrbnost, spoštljivost in vljudnost ter v tretjem funkcije, ki jih opravlja diplomat. Eden izmed pomembnejših teoretikov o diplomaciji Ernest Satow (1979, 3) meni, da je »diplomacija uporaba inteligence in takta pri vodenju uradnih odnosov med vladami neodvisnih držav, ki se včasih razširijo tudi na njihove vazalne države«. Nicolson (1988, 3–4) navaja pet različnih elementov za pojmovanje diplomacije: »diplomacija je sinonim za zunanjo politiko; diplomacija pomeni pogajanja; diplomacija so prav tako procesi in sredstva, s katerimi se pogajanja izvajajo; diplomacija kot del zunanjega ministrstva in diplomacija kot abstraktna sposobnost«. Sam se opre na definicijo, zapisano v *Oxford English Dictionary*, ki pravi, da je diplomacija prav to, kar zajema njegovih pet elementov pojmovanja diplomacije.

Petrič (2010, 34) pri definiranju diplomacije pripada klasičnim avtorjem in pravi: »Diplomacija, razumljena kot državni aparat, in diplomacija, razumljena kot dejavnost, skupaj tvorita eno od sredstev zunanje politike.« Portugalski diplomat Magalhaesa (v Brglez 1998, 60–61) diplomacijo pojmuje kot »(a) enega izmed instrumentov zunanje politike, katerega pomen je (b) vzpostavitev in razvoj miroljubnih stikov med oblastmi različnih držav (c) preko uporabe posrednikov (diplomatskih predstavnikov), ki jih (d) medsebojno priznavajo vpletene strani.« Benko (1998, 40) pa je mnenja, da je diplomacija »/.../ institucija države, organizirana v državi, ki je nastala s pojavom in razvojem mednarodnih odnosov, z nalogo, da na posredni in formalizirani ravni predstavlja državo in njene interese, jih prevaja v ustne in pisne dogovore ter z instrumentom pogajanj usklajuje kooperativna in razrešuje konfliktna razmerja med njimi.« Brglez (1998, 61; Udovič 2009, 37) diplomacijo opredeli kot »instrument miroljubnega posredovanja med subjekti² mednarodnega prava ter hkrati kot

² Iz definicije je razvidno, da le-ta ni opredeljena zgolj na države. Pri razumevanju diplomacije ne smemo pozabiti, da se v svojih mednarodnih odnosih diplomacije poslužujejo tudi drugi subjekti mednarodnega prava (mednarodne organizacije). Načini in sredstva diplomacije so v bistvu miroljubnega značaja ter se lahko nanašajo na pogajanja s ciljem najti skupni imenovalec med vsemi zainteresiranimi za rešitev kateregakoli vprašanja (Brglez 1998, 61).

obliko in proces njihovega medsebojnega komuniciranja.« Tako diplomacijo razširi iz osnovne, državocentrične definicije v sredstvo subjektov mednarodnega prava.

Diplomacija pa je prav tako pokazala, da je odporna institucija, saj je preživela spremembe, ki se nanašajo na suvereniteto in prisotnost nacionalizma v 19. stoletju (Jönsson 2005, 211). Tako sta razvoj in pojav diplomacije povezana z oblikovanjem družbenih skupnosti, ki so sposobne organizirano urejati medsebojne odnose. Z opazovanjem razvoja države lahko spremljamo razvoj in spreminjanje diplomacije. Prispevek pri prvotni diplomatski praksi sta zagotovili obdobji antičnih grških in srednjeveških italijanskih mestnih držav. V obdobju nacionalne države se je klasična³ diplomacija vsestransko razvila in dosegla vrh v 19. stoletju (Jazbec 2009, 47). Zaton klasične diplomacije razumemo s koncem prve svetovne vojne, ko je Woodrow Wilson na Pariški mirovni konferenci leta 1919 kot prvo izmed štirinajstih točk navedel zahtevo po javni diplomaciji in javnih pogodbah. Po prvi svetovni vojni se je razširilo mnenje, da je v pretežni meri za vojno kriva prav tajnost diplomatskih pogajanj (Morgenthau 1995, 669). Diplomacija naj bi bila javna in javnost sklepanja pogodb je bila tista klavzula, ki ni več dovoljevala manipulacij, skritih sporazumov in dvotirne diplomacije (Udovič 2009, 37–38). V začetku 20. stoletja so razpoznavni novi elementi v razvoju diplomatske prakse in tudi v strukturi mednarodne skupnosti, kar je privedlo do moderne⁴ diplomacije. Čedalje bolj globalizirajoča mednarodna skupnost 21. stoletja ter intenzivni integracijski procesi na evroatlanskem območju so oblikovali postmoderno⁵ diplomacijo (Jazbec 2009, 47–48).

³ Med klasične značilnosti diplomacije štejemo: obstoj stalne organizacije in osebja diplomatskih misij v drugih državah; misije so bile edine oblike mednarodnega institucionaliziranega komuniciranja; diplomati so bili samostojni in prepuščeni lastni iniciativi, saj stopnja prometne tehnologije ni omogočala tekočih stikov; diplomatske misije so večji del opravljali karierni diplomati; rezultati pogajanj so bile tajne pogodbe; pomen funkcije opazovanja je naraščal in klasična diplomacija je produkt in hkrati izraz evropocentrističnega videnja (Jazbec 2009, 37–38; Benko 1998, 54-55).

⁴ Značilnosti moderne diplomacije so: obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja; pojav dodatnih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja; nastanek in razvoj multilateralne diplomacije (ad hoc in stalne mednarodne konference); razširitev prvotne politične diplomacije z novimi temami (vojaška, ekonomska, kulturna, znanstvena); dopolnjena funkcija diplomacije in njena zahtevnejša organizacijska podoba; razvoj prometne in komunikacijske tehnologije (povečal je zahtevo po zagotavljanju specifičnih informacij o subjektu akreditacije); povečanje števila držav in ostalih subjektov mednarodnega prava; prisotnost novih tem, ki so odraz sodobne mednarodne skupnosti; ukinitve tajnih pogodb, saj določbe ustanovne listine OZN (Organizacija združenih narodov) obvezujejo države članice, da vse sklenjene pogodbe registrirajo v sekretariatu OZN (Jazbec 2009, 39–40).

⁵ Med značilnosti postmoderne diplomacije štejemo: obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja; obstoj stalnega medsebojnega komuniciranja; razmah dodatnih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja (parlamentarna, osebna in direktna diplomacija); razmah inštituta posebnih odposlancev; izrazit razmah multilateralne diplomacije, ki je posledica velikega porasta mednarodnih organizacij; povečana rekrutacija nediplomatov v diplomacijo; zunanja ministrstva izgubila primat nad izvajanjem zunanje politike in diplomacije; krepitev diplomatske dejavnosti na nadnacionalni ravni (Evropske unije – EU); pojav in porast pomena javne diplomacije; naraščajoča vloga javnosti in javnega mnenja; postmoderna diplomacija je odprta diplomacija, njene metode so usmerjene v zaščito posameznika in različnih področij; visoki diplomati postanejo

Kot smo že omenili, je diplomacija nastala v funkciji zgodovinske situacije, kar pomeni, da so v različnih zgodovinskih obdobjih izražene potrebe in interesi narekovali njihov nastanek in zagotavljali njihov obstoj (Benko 1997, 256). Da bomo razumeli zgodovinsko pogojenost in vraščenost diplomacije v strukturo mednarodne skupnosti, je potreben vpogled v sociološke in politološke razsežnosti njenega nastanka, ki je hkrati tudi pogoj za razumevanje njene mednarodnopravne utemeljenosti. Začrtali bomo nekaj razvojno-genetskih in strukturnih smernic, ki izhajajo iz socioloških in politoloških razsežnosti pojava in funkcij diplomacije, nastanka in razvoja diplomacije in določitve razmerja med zunanjo politiko in diplomacijo (Benko 1998, 39, 41–43; Benko 1997, 256–259). Sociološke razsežnosti nastanka in razvoja diplomacije povežemo s prostorom kot kategorijo, katere pomen je z razvojem prometne in komunikacijske tehnologije praktično usahnil. Prostor je bil v smislu geografske bližine odločujoča kategorija za razmah posrednih (tistih, ki potekajo na institucionalizirani ravni med organi države) in neposrednih (v njih se pojavljajo družbene skupine in posamezniki) mednarodnih odnosov. Pomembnost prostora kot determinante se povečuje tedaj, ko se prostor povezuje s kategorijo družbenofunkcionalne bližine (razumemo komplementarnost potreb med posameznimi globalnimi družbami in njihovimi strukturnimi elementi). Politološke razsežnosti pojava in delovanja diplomacije pa povezujemo z razvojem mednarodnih odnosov, pri katerem je potrebno začeti z državo. Diplomacija se je pojavila s teritorialnimi družbenimi skupinami in državo kot bistveno obliko njene organiziranosti. Mednarodni odnosi v današnjem pomenu besede so tako nastali iz razvijajoče in stopnjujoče se soodvisnosti med teritorializiranimi družbenimi skupinami. Diplomacija je vanje vstopila kot institucija države in kot dejavnik državne politike in državnih interesov. Da je funkcija diplomacije lahko že od zgodnjih faz razvoja mednarodnih odnosov delovala, so bili potrebni elementi mednarodnopravnega statusa diplomacije. Počasi so iz simbolne ravni prehajali na raven privilegijev diplomatskih predstavnikov, z namenom, da bi le-ti nemoteno opravljali svoja poslanstva in sklepali mednarodne pogodbe. Benko še poudarja da pri političnih funkcijah diplomacije ne smemo zanemariti različne stopnje intenzivnosti pri uporabi instrumentov. Zlasti pri tistih, ki so namenjeni vplivanju na subjekte v mednarodni skupnosti (prigovarjanje, prepričevanje, obljubljanja nagrad ali pa kazni in groženj). V praksi mednarodnih odnosov je pa jasno, da diplomacija ne deluje osamljeno, kajti njena učinkovitost je toliko večja, če predstavlja del »orkestrirane« dejavnosti, v kateri prav tako nastopajo javno mnenje, propaganda in skupine pritiska. Politično funkcijo diplomacije

upravljavci procesov – menedžerji; prisotna je tudi potreba po izobraževanju iz diplomatskih znanj (Jazbec 2009, 44–45).

vidimo tudi v informacijah, ki jih sprejmejo politiki in jih diplomati pošiljajo svojim vladam, in vodenju pogajanj, ki so lažja, če imajo diplomati na voljo več informacij.

Naloga diplomacije (Benko 1997, 258), kot jo vsebuje mednarodno pravo – predstavljanje, pogajanje in opazovanje, ne omogoča dovolj podrobnega vpogleda v njihovo vsebino. Zato pa jo vanjo uvaja Morgenthaujeva definicija, ki pravi, da naj diplomat izpolnjuje temeljne funkcije, ki mu jih je poverila vlada, to pa so simbolne, legalne in politične funkcije.

Ena izmed funkcij, ki je v preteklosti imela velik pomen, je opazovanje z obveščanjem. Danes funkcija opazovanja z obveščanjem izgublja na svojem pomenu, ker imajo vlade široke možnosti pridobivanja informacij iz drugih virov (množična javna občila) ter neposredne stike med vladami na večstrankarskih konferencah, namenjenih različnim problemom (Benko 1997, 259). Medtem se povečuje funkcija opazovanja, ki je namenjena raziskovanju strukture moči v neki državi, s čimer je razumeti premike, ki so možni v družbenih in političnih tokovih. Vloga opazovanja je tako ustvarila poseben tip diplomacije – strukturno diplomacijo oziroma strukturnega diplomata. Tako se je spremenila tudi profesionalna podoba diplomata. Ta se je iz klasičnega diplomata prelevil v predstavnika države, ki razume temeljne tokove mednarodne skupnosti na eni strani in na drugi družbene strukture države, kjer deluje.

Mednarodnopravno utemeljenost diplomacije povezujemo z vzporednim razvojem posameznih oblik diplomacije in skladno z razvojem mednarodnega prava. Kodifikacija mednarodnega prava je postala potrebna, ko običajno mednarodno pravo ni več ustrezno uveljavljalo mednarodnih razmerij (Bohte in Sancin 2006, 54–55; 66–68). »Tako sodobno diplomatsko pravo razumemo kot sistem mednarodnopravnih pravil, ki ureja diplomacijo kot miroljuben instrument, obliko in proces posredovanja in komuniciranja prek mednarodnih institucij« (Brglez 1998, 60, 62). V definicijo so vključena pravila mednarodnopravna diplomatskega in konzularnega prava ter prav tako tista, ki urejajo delovanje in pravni status mednarodnih institucij in mednarodnih uslužbencev. Sodobni razvoj diplomatskega prava označuje Dunajski kongres leta 1815, na katerem so sprejeli Pravilnik o razredih in rangu diplomatskih predstavnikov.⁶ Z Aachenskim protokolom iz leta 1818 je bil dunajski Pravilnik dopolnjen z še enim razredom: ministrom rezidentom, ki je dobil rang pred odpravnikom poslov. Leta 1946 je bila sprejeta Konvencija⁷ o privilegijih in imunitetah Združenih narodov

⁶ Dunajski pravilnik iz leta 1815 tako utrjuje tri razrede diplomatskih predstavnikov: ambasadorje, poslanike in odpravnike poslov. Prav tako je določen položaj papeških predstavnikov (Bohte in Sancin 2006, 54).

⁷ *Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov – Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations*. 1946. Sprejeta 13. februarja. 1946, v veljavi od 17. septembra. 1946.

in Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij iz leta 1947.⁸ Razvoj sodobnega diplomatskega prava se nadaljuje z Dunajsko⁹ konvencijo o diplomatskih odnosih (DKDO) iz leta 1961,¹⁰ Dunajsko¹¹ konvencijo o konzularnih odnosih (DKKO) iz leta 1963,¹² Evropsko konvencijo o konzularnih funkcijah iz leta 1967,¹³ Konvencijo o specialnih misijah iz leta 1969,¹⁴ Konvencijo o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti iz leta 1973¹⁵ in z Dunajsko konvencijo o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja iz leta 1975.¹⁶ Od leta 1989 čakata na sprejem še osnutka konvencije o Statusu diplomatskega kurirja in diplomatske valize, ki ga je pripravila Komisija za mednarodno pravo (KMP).

Razumevanje diplomacije pa lahko razvrstimo v štiri kategorije: diplomacija je enaka kot zunanja politika določene države; diplomacija je sredstvo zunanje politike določene države; diplomacija je pomembna samo pri mednarodnih pogajanjih in diplomacija kot dejavnost diplomatov (Udovič 2009, 36). White (1997, 318) pa opredeli diplomacijo na tri ravni. Makroraven oz. raven mednarodne skupnosti, v okviru katere je diplomacija proces komunikacije. Če mednarodno skupnost okarakteriziramo kot skupnost konfliktov in sodelovanja, potem sta diplomacija in vojna mišljeni kot sredstvo za reševanje mednarodnih konfliktov. Diplomacijo na makroravni razumemo kot interakcijo, ki se osredotoča na reševanje sporov z dialogom in pogajaji. V osnovi pa je diplomacija povezana z mirom v mednarodni skupnosti. Druga raven je mikroraven oz. raven države, kjer diplomacijo

⁸ *Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij – Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies*. 1947. Sprejeta 21. novembra. 1947, v veljavi od 2. decembra. 1948.

⁹ *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – Vienna Convention on Diplomatic Relations*. 1961. Podpisana na Dunaju 18. aprila 1961, v veljavi od 24. aprila. 1964.

¹⁰ Konvencija se nanaša na redna in stalna diplomatska predstavništva. Ima dva protokola: Opcijski protokol k Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih o pridobivanju državljanstev in Opcijski protokol k Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih o obveznem reševanju sporov (Bohte in Sancin 2006, 66).

¹¹ H konvenciji sta bila dodana dva protokola: Opcijski protokol k Dunajski konvenciji o konzularnih odnosih o pridobivanju državljanstva in Opcijski protokol k Dunajski konvenciji o konzularnih odnosih o obveznem reševanju sporov (Bohte in Sancin 2006, 68).

¹² *Dunajska konvencija o konzularnih odnosih – Vienna Convention on Consular Relations*. 1963. Podpisana na Dunaju 24. aprila. 1963, v veljavi od 19. marca. 1967.

¹³ *Evropska konvencija o konzularnih funkcijah – European Convention on Consular Functions*. 1967. Sprejeta 7. decembra. 1967, v veljavi od 9. junija. 2011.

¹⁴ *Konvencija o specialnih misijah – Convention on Special Missions*. 1969. Sprejeta 8. decembra. 1969, v veljavi od 21. junija 1985.

¹⁵ *Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti – Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents*. 1973. Sprejeta 14. decembra. 1973, v veljavi od 20. februarja. 1977.

¹⁶ *Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja – Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character*. 1975. Sprejeta na Dunaju 14. marca. 1975, še ni v veljavi.

razumemo kot eno izmed sredstev izvajanja zunanje politike držav v mednarodni skupnosti. Zadnja raven pa je raven posameznika, v okviru katere diplomacijo razumemo kot retoriko veččega diplomata (White 1997, 318).

Z enačenjem diplomacije in zunanje politike se ne strinjamo in tako nasprotujemo Morgenthantu, (1995, 660) ki pravi, da naj «diplomacijo vzamemo v najširšem smislu, razumevajoč pod tem celo vrsto zunanjepolitičnih aktivnosti.» Vukadinović (1995, 108) tudi opozori na problematičnost enačenja, saj je odločanje v zunanji politiki precej decentralizirano in nanj vpliva več političnih akterjev. Tudi Watson (1982, 33) ugotavlja, da diplomacije ne smemo razumeti samo v kontekstu zunanje politike, ampak je diplomacija tista, s pomočjo katere države ali unija držav komunicirajo z drugimi državami. »Ločitev zunanje politike in diplomacije je vidna tudi iz razumevanja, da zunanji minister ni prvi diplomat določene države, saj je njegova funkcija oblikovanje zunanje politike oz. sodelovanje v procesu njenega oblikovanja, ne pa izvajanje te politike« (Brglez 1998, 83).

Diplomacija je običajno opredeljena kot eno od sredstev zunanje politike (Benko 1997, 255–256). Pod sredstvi zunanje politike razumemo tiste aktivnosti, ki na podlagi vrednot in sprejetih strategij zagotavljajo uresničevanje ciljev zunanje politike določene države.¹⁷ Sredstva zunanje politike so usmerjena navzven, v mednarodno okolje, navadno do druge države ali skupine držav. Omejitve uporabe sredstev prav tako izhajajo iz mednarodne skupnosti. Prva omejitev je tista, ki izhaja iz pripravljenosti in zmožnosti uporabe sredstev ene države proti drugi. Druga omejitev pa je tista, ki ji jo predstavljajo norme mednarodne skupnosti glede uporabe različnih sredstev (Kajnc 2008a, 95). Večina avtorjev (Holsti 1988; Vukadinović 1989), med njimi tudi Benko, (1997, 255–272) sredstva zunanje politike delijo na tri kategorije: diplomatska (politična sredstva), ekonomska¹⁸ in vojaška¹⁹ sredstva ali sredstva prisile.

¹⁷ Uporaba sredstev je omejena z kvalitativnimi in kvantitativnimi karakteristikami posamezne države. To pomeni, da na izbor sredstev zunanje politike vplivajo realne zmožnosti (materialni, institucionalni in človeški viri) kot tudi (samo)razumevanje (na znanju utemeljena (samo)refleksija), ter politična volja ali želja po uporabi (Udovič in Brglez 2011, 19).

¹⁸ »Z ekonomskimi sredstvi razumemo katere koli ekonomske zmogljivosti, institucije, tehnike ali politiko, ki jih uporabljajo države za to, da uresničujejo cilje v svoji zunanji politiki ali pa imajo pomembne mednarodne posledice« (Benko 1997, 263).

¹⁹ Vojaška sredstva so namenjena doseganju vojaške ali politične zmage nad nasprotnikom. Oborožene sile imajo dvojno nalogo: podpora v diplomatskih akcijah države in neposredno sredstvo za aktivne vojaške operacije. Uporaba sredstev prisile se je skozi zgodovino omejevala, tako določbe Ustanovne listine OZN prepovedujejo ne samo vojno in uporabo sile pri razreševanju mednarodnih sporov, marveč tudi grožnje s silo, ki so naperjene proti ozemeljski celovitosti in politični neodvisnosti držav (1945, 2. čl. 4 tč.). Danes se sila lahko legitimno in legalno uporablja v sistemu kolektivne varnosti OZN, le v primeru individualne in kolektivne samoobrambe in odločitve Varnostnega sveta na temelju VII. poglavja Ustanovne listine OZN. S sprejetjem Deklaracije o sedmih načelih leta 1970 je postalo jasno, da je med legalno in legitimno dopustne izjeme kogentni

»Diplomacija je tudi institucija države, ki ji je na formalni ravni poverjena naloga vzdrževati stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki uresničevati svoje interese. Prav zato ji mednarodno pravo daje privilegiran status, da svojo funkcijo nemoteno uresničuje« (Benko 1997, 256).

Diplomacija se je razvijala tudi po vsebini, zato lahko na eni strani govorimo o splošni diplomaciji, po drugi strani pa o posebnih diplomacijah. Za splošno oziroma politično diplomacijo je značilno urejanje in razvijanje odnosov med državami ter mednarodnimi organizacijami na zunanjepolitičnem področju. Gre za izvajanje visoke politike in meddržavnih odnosov na najvišji ravni. Komunikacija poteka med obema vladama prek zunanjih ministrstev in diplomatskih predstavništav (Jazbec 2009, 69). Diplomacija pa ni bila vedno namenjena doseganju izključno političnih ciljev, ampak so z njo dosegali tudi druge cilje (Udovič 2009, 38). Delovanje diplomacije se je tako razširilo na druga, prvenstveno nepolitična področja. Tako lahko imenujemo tri temeljna področja, s katerimi se ukvarja diplomacije države in katerih strokovnjaki so postali del modernega diplomatskega aparata (vojaška,²⁰ kulturna²¹ in ekonomska²² diplomacija) (Jazbec 2009, 69).

Spremembe v diplomaciji so se dogajale tudi na ravni akterstva. Kdo je bil akter (bilateralna, multilateralna) in kako so akterji delovali med seboj (*Shuttle* diplomacija²³) (Udovič 2009, 38)? Z bilateralno oz. dvostransko diplomacijo razumemo diplomacijo, ki temelji na dvostranski uradni komunikaciji med predstavniki države pošiljateljice in države

prepovedi grožnje uporabe sile treba uvesti tudi uporabo sile za osvoboditev ljudstva izpod tujega podjarmljenja, nadvlade in izkoriščanja (Benko 1997, 269; Udovič in Brglez 2011, 21–22).

²⁰ Namen vojaške diplomacije je razvijanje in poglobljanje odnosov med oboroženimi silami nacionalnih držav. Medsebojna komunikacija poteka prek vojaškega atašeya (*Attaches militaires*) države pošiljateljice z oboroženimi silami oziroma obrambnim ministrstvom države. Vojaški ataše deluje v sestavi veleposlaništva države pošiljateljice. Vojaški ataše ima diplomatski status in predstavlja oborožene sile svoje države v odnosih do oboroženih sil druge države (Jazbec 2009, 70; Udovič 2009, 38).

²¹ Pojem kulturne diplomacije je težko natančno opredeliti. Splošno ga razumemo kot dvosmerno cesto in kot dolgoročni proces, ki sicer ne more izravnati negativnih učinkov nepriljubljenih politik, lahko pa povečuje razumevanje med različnimi narodi in kulturami. V zunanji politiki je namen kulturne diplomacije doseganje dveh vsebinskih ciljev, in sicer sporočanja kulture države in kontekstualizacije zunanjepolitičnih ciljev držav (ki vsebinsko niso vezani na promocijo kulture) (Požgan in Bojinović Fenko 2012, 33, 47).

²² Udovič (2009, 124, 130) ekonomsko diplomacijo definira kot ekonomsko dejavnost v mednarodnih odnosih, ki poteka vzporedno s (politično) diplomacijo in ji daje legitimiteto ter se oblikuje skladno z navodili vladnih in nevladnih organizacij. Velja, da se neprestano pojavlja v različnih oblikah, a vedno s ciljem doseči čim večjo ekonomsko aktivnost države pošiljateljice v državi sprejemnici. Na tem mestu bi še omenili gospodarsko diplomacijo, saj je razmejitev pojmov pomembna za razumevanje njune vloge v moderni diplomaciji. Gospodarska diplomacija je tisto diplomatsko udejstvovanje, ki pomaga podjetjem iz domače države, ki že sodelujejo, trgujejo s tujo državo ali pa to nameravajo početi v prihodnosti.

²³ Pri *shuttle* diplomaciji, gre za diplomacijo posrednika oz. mediatorja. Njegova naloga je, da poskuša doseči dogovor med sprtima stranema. Najbolj razvpita uporaba *shuttle* diplomacije je bilo reševanje spora med Izraelom in arabskimi državami po naftni krizi, kjer je Kissinger s svojim posredovanjem in s sprejemom resolucije 338 (1973) v Varnostnem svetu dosegel, da so arabske države končale bojkot črpanja nafte (Udovič 2009, 38).

sprejemnice. Diplomati države pošiljateljice opravljajo diplomatske funkcije²⁴ v imenu svoje države do države sprejemnice. Bilateralna diplomatska komunikacija poteka na sedežu institucije države sprejemnice. Multilateralna²⁵ oz. večstranska diplomacija pa temelji na večstranski uradni komunikaciji med predstavniki držav pošiljateljic na sedežu mednarodne organizacije. Nosilci diplomatske komunikacije so najmanj trije, diplomati različnih držav pošiljateljic in predstavniki mednarodne organizacije, ki se na sedežu organizacije dogovarjajo in urejajo zadeve, ki so skupne vsem trem (Jazbec 2009, 25–27; Gruban 2007, 13). Simoniti (1995, 9; Gruban 2007, 13) glavno funkcijo multilateralne diplomacije vidi v »zagotavljanju delovanja mednarodnega sistema, v katerem so številni akterji (države, mednarodne organizacije, osvobodilna gibanja in številni drugi nosilci politične moči) z različnimi interesi. Ugotavlja, da je razvoj mednarodnih organizacij (posebno vladnih) pravzaprav razvoj multilateralne diplomacije.«

Danes so prej omenjene klasične in razširjene definicije diplomacije postale preozke, saj diplomatsko delujejo tudi drugi – nepravi subjekti, npr. elite, interesne skupine, transnacionalna podjetja, ilegalne in teroristične skupine ter številni drugi akterji (Udovič 2009, 37). Wiseman (2004, 36–37, 41; Gruban 2007, 14) tako uveljavi pojem polilateralne diplomacije, diplomacije med državnimi in nedržavnimi akterji. Nastanek polilateralne diplomacije povezujemo s porastom regionalnih in mednarodnih organizacij, lokalnih vlad, vplivnih posameznikov in posebnih ekonomskih con. Ugotavlja, da tradicionalna državocentrična usmeritev diplomacije več ne zadošča današnjim potrebam interakcije. Prav zato bo v prihodnosti diplomat moral delovati na bilateralni, multilateralni in povečani polilateralni ravni.

Opredelitev diplomacije kot institucije je prav tako pomembna. Diplomacija kot institucija poudari vlogo institucionalnega okvira načel, pravil in organiziranih vzorcev vedenja med predstavniki držav v medsebojnih interakcijah (Batora 2005, 45, 48; Gruban 2007, 11). Skupek pravil in rutin je tako vgrajen v organizacijsko prakso, strukturo in kulturo zunanjih

²⁴ Funkcije diplomatske misije so v 3. členu (DKDO) opredeljene kot: predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici; zaščita interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v državi sprejemnici, v mejah, ki jih dovoljuje mednarodno pravo; pogajanja z vlado države sprejemnice; ugotavljanje z vsemi zakonitimi sredstvi o razmerah in razvoju dogodkov v državi sprejemnici in poročanje o tem vladi države pošiljateljice; pospeševanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico; razvijanje medsebojnih gospodarskih, kulturnih in znanstvenih odnosov (Bohte in Sancin 2006, 90).

²⁵ Preden se je multilateralna diplomacija razvila do te oblike, kot jo poznamo danes, je bila prisotna že veliko prej. Znotraj evropskega sistema držav so se razvile multilateralne konference, namenjene ohranjanju miru, ki so jih velikokrat poimenovali tudi kongresi. Takrat so konference, kjer so se zbrale velike sile, veljale za nekaj posebnega in so predstavljale članstvo v klubu velesil. Poudarili bi še, da so takratne tematske konference omogočale uspešna pogajanja, pri katerih so sodelovale vse potrebne stranke in so hitro začele pridobivati na uporabnosti (Berridge 2002, 146, 148).

ministrstev, ki v svoji skupni obliki tvorijo organizacijsko osnovo diplomacije. Znotraj institucije diplomacije je zaznati napetost med dvojno vlogo diplomacije. Prvo vlogo diplomacije zaznamo pri upoštevanju posameznih interesov in politike države v odnosu do drugih držav v mednarodni skupnosti. Drugo vlogo diplomacije pa zaznamo pri diplomaciji kot sistemu transnacionalnih načel, norm in pravil vedenja med predstavniki držav v medsebojni interakciji. Batora (2005, 49) navaja naslednje značilnosti diplomacije kot institucije: »transnacionalno sprejet sklop pravnih pravil, transnacionalne skupne profesionalne vrednote in identiteta, skupni profesionalni jezik, deljene norme in načela ter transnacionalno porazdeljene delovne metode ter standardni postopki dela.« Jönsson in Hall (2005, 25) pri opredelitvi diplomacije kot institucije naredita še korak naprej, saj jo pojmujeta »kot institucijo, ki oblikuje odnose med političnimi entitetami (*polities*) in ne samo državami.« Pravita, da je diplomacija hibridna institucija, saj vključuje ustanovne in procesne elemente. Konstitutivni elementi diplomacije so pomembni pri reprodukciji mednarodne skupnosti in priznanju legitimnih političnih entitet. Ti elementi diplomacije so komunikacija, predstavljanje in reprodukcija mednarodne skupnosti. Elementi se med seboj prepletajo prek priznanja, saj diplomacija prispeva k reprodukciji mednarodne družbe, diplomatsko priznanje pa je predpogoj za politično entiteto, da je predstavljena in da lahko komunicira z drugimi političnimi entitetami. Istočasno je ta institucija diplomacije skozi leta zagotavljala podrobna pravila in primerne procedure za odnos med temi političnimi entitetami. Jönsson in Hall se odmikata od državocentričnega pogleda razumevanja diplomacije, saj vidita diplomacijo kot institucije mednarodne družbe in ne institucijo samostojnih držav (Jönsson in Hall 2005, 25, 28, 30–31, 165; Gruban 2007, 11).

Sodobno (McCormic 2007, 5–7) mednarodno skupnost opredeljujeta soodvisnost²⁶ in globalizacija, njun nastanek in vpliv pa je zmanjšal pomembnost državnih meja in klasične opredelitve moči držav ter tako deloval proti realističnemu modelu moči v mednarodnih odnosih. V dobi globalizacije je vpliv najboljše doseči s pomočjo diplomacije, z ekonomskimi in političnimi spodbudami ter elementi mehke moči.

Spremembe v okolju, kot so rast nevladnih akterjev, informacijska revolucija in proces evropske integracije, vplivajo na nove strukture, procedure in dnevni red zunanjih ministrstev, medtem ko vloga zunanjih ministrstev ostaja nespremenjena. Batora (2005, 50) te spremembe imenuje spremembe v diplomaciji. Medtem ko sprememba diplomacije kot take pomeni

²⁶ Soodvisnost pomeni medsebojna odvisnost, ki je postala še močnejša zaradi razvoja tehnologije in integracije globalne ekonomije (Leguey-Feilleux 2009, 57). Globalna soodvisnost ni nov pojav, prve zametke razvoja je bilo opaziti z razvojem industrijske revolucije.

spremembo logike primernosti, na kateri temelji institucija diplomacije. Proces evropske integracije bi lahko predstavljal izziv logiki primernosti, medtem ko sprememba diplomacije same pomeni dramatično spremembno pogojev, v okviru katerih je institucija do zdaj delovala.

Petrovsky (1998, 22–25) govori o treh skupinah prepletajočih se faktorjev, ki pomembno vplivajo na funkcijo diplomacije. Prvo so politični faktorji, med katerimi izpostavi nevladne organizacije (NGOs). Čeprav je njihov status drugačen od diplomatov, poudari, da v praksi velikokrat sodelujejo pri diplomatskih procesih, posebej pri promociji in razpravi o človekovih pravicah, okoljevarstvenih vprašanjih itd. Tako so mednarodne odločitve velikokrat oblikovane v skladu z mnenjem NGOs. Drugi faktor je ekonomska diplomacija in njen porast, tretji faktor pa razvoj tehnologije. Pri razvoju tehnologije izpostavi satelitska oddajanja in digitalna omrežja (internet).

Vukadinović (1994, 111–7) kot ključne spremembe omeni povečano število članic mednarodne skupnosti, kvalitativno širitev funkcionalnih mednarodnih interesov (diplomacija se ne ukvarja izključno s političnimi vprašanji), komunikacijsko in transportno revolucijo ter povečanje števila državljanov, ki spremljajo mednarodne odnose.

Po Bučarjevem (2007, 863–865; 870–875) mnenju sta razvoj znanosti, tehnike in tehnologije ter razvoj družbenoekonomskih odnosov spremenila naravo diplomatsko-konzularne službe. Bučar zavzema stališče, da se spremembe nanašajo na spremembe v diplomatsko-konzularni dejavnosti in ne na spremembe diplomacije kot take. Pravi, da so se razmere res spremenile, vendar funkcije ostajajo enake, problem je v tem, kako jih posamezne države uresničujejo, kar pa je odvisno od njihove materialne in kadrovske sposobnosti. Tehnika in tehnologija sta vplivali na diplomatsko komuniciranje, s tem pa tudi na vsebino diplomatskih aktivnosti. Tehnologija je vplivala tudi na neposredno komunikacijo med posameznimi akterji v mednarodni skupnosti. Spremembe v diplomatsko-konzularni dejavnosti, ki jih je povzročil družbeno-ekonomski razvoj pa, lahko ločimo na spremembe v upravljanju družbe in na spremembe, ki izvirajo iz demokratizacije družbenih odnosov. Pri vprašanju upravljanja je treba omeniti razvoj posebnih²⁷ (*ad hoc*) misij, konferenc na vrhu in parlamentarne²⁸ diplomacije. Ob porastu demokracije je postala civilna družba močnejša in vplivnejša. Več človekovih pravic je dalo večjo težo posamezniku, ki v demokracijah pridobi

²⁷ Posebne misije imajo svojo logiko v tem, da gre tukaj za zaupnike najvišjih predstavnikov. To so lahko specialisti za posebno področje ali osebe, ki so za to plačane, da se posvetijo samo tej specifični misiji (Bučar 2007, 866).

²⁸ Danes je parlament kot zakonodajna veja oblasti pomemben odločevalec, ki pooblašča zunanjepolitične odgovore in jih prevaja v notranjepolitične (Bučar 2007, 867).

pomen kot volivec oblastnih struktur. Postopoma je rasel tudi pomen splošne javnosti in javne²⁹ diplomacije. Vpliv demokratizacije je viden tudi v spremembi spolne sestave osebja diplomatsko-konzularnih predstavništev.

Jazbec (2009, 53–54) ugotavlja, da ima globalizacija³⁰ tri vrste posledic na diplomacijo. Vidne so spremembe v načinu dela, v novih vsebinah, s katerimi se diplomati ukvarjajo, in spremembe v načinu predstavljanja. Diplomati se bistveno manj ukvarjajo s klasičnim pridobivanjem informacij in se raje osredotočajo na njihovo tolmačenje in na posledice, ki jih imajo različni dogodki na obnašanje subjekta akreditacije. Zaradi izrazite povezanosti in soodvisnosti sodobnega sveta se diplomati ne ukvarjajo samo z bilateralnimi zadevami, temveč je pri njihovem delu vedno več tem, ki zadevajo globalno skupnost in njeno preživetje (podnebne spremembe, zaščita okolja, terorizem, mednarodni kriminal itd.). Spreminja se tudi tradicionalen način predstavljanja držav pri subjektih akreditacije in narašča število predstavništev, ki imajo paradržavni ali nedržavni status.

Bolewski (2007, 17–19, 26) prav tako izpostavi spremembe, ki so vplivale na diplomacijo: pospešitev globalizacije in novi udeleženci v globaliziranih odnosih³¹ (poleg subjektov mednarodnega prava so se pojavile tudi lokalne in regionalne entitete, nevladne organizacije, transnacionalna podjetja, mediji, akademiki, fundacije, politične stranke, posamezniki itd.). S tem je diplomacija postala privatizirana in popularizirana, pojavile so se tudi nove tehnologije in prišlo je do internacionalizacije notranje politike (zunanja politika ni vezana samo na zunanje ministrstvo, ampak je povezava tudi z drugimi ministrstvi, resorji in agencijami). Bolewski poveže razvijajočo se in razširjeno vlogo diplomacije s skupnimi, univerzalnimi prioritetami (trajnostni mir in razvoj, celovita varnost, promocija človekovih pravic in demokratičnih praks, preprečitev mednarodnega terorizma, kriminala in korupcije), ki čedalje bolj naraščajo in presegajo nacionalne vrednosti. Pravi, da bi tako prerojena diplomacija lahko postala primeren instrument za globalno vladanje.

Rana (2011, 23, 14) med značilnosti globalizirane diplomacije (*Globalized diplomacy*) šteje komuniciranje z vsemi domačimi partnerji (vladne agencije, nedržavni akterji, mediji,

²⁹ Javna diplomacija pomeni obveščanje, komuniciranje in stike z javnostjo. Vplivanje na tujo javnost je postalo še pomembnejše (Bučar 2007, 870).

³⁰ Globalizacijo razumemo kot proces, za katerega je značilno širjenje družbenih, političnih in gospodarskih dejavnosti prek političnih meja; krepitev ali vedno večja razsežnost medsebojne povezanosti: naraščajoča hitrost globalnih interakcij in procesov ter vedno večja ekstenzivnost, intenzivnost in hitrost globalnih interakcij (McGrew 2007, 25).

³¹ Dejstvo, da so v mednarodni areni novi igralci, je lahko samo pozitivno. Posebej pomembna je prisotnost nevladnih organizacij in civilne družbe. Prav civilna družba ima pomemben vpliv na nacionalni in mednarodni ravni vladanja. Bolewski (2007, 141) to imenuje tripartizem.

akademska sfera, civilna družba, nevladne organizacije itd.) in komuniciranje z zunanjimi akterji (nevladne organizacije, provincialne vlade, etnične diaspore itd). Velika raznolikost subjektov kaže, da Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ) ne zmorejo vsega in da je vloga MZZ čedalje bolj koordinacijska. Po drugi strani pa vloga predstavništva ni več tako jasna, saj se postopoma briše meja med MZZ in predstavništvom. Predstavništvo tako deluje kot neke vrste menedžer pomočnik. Rana izpostavi tudi regionalno diplomacijo, ki pridobiva na pomenu. Dandanes je vsaka država članica različnih skupin, ki so velikokrat geografsko naravnane. Jönsson in Hall (2005, 161) dodata, da pri EU ne moremo govoriti o regionalni diplomaciji, saj druge mednarodne in regionalne organizacije niso sledile EU. Poudarita tudi, da o regionalni diplomaciji ne moremo govoriti v enakem kontekstu kot o regionalni menjavi. Tako EU ostaja izjema v svetu državocentrične diplomacije. Očitno je, da Rana pod regionalno diplomacijo misli delovanje skupine geografsko povezanih držav članic v mednarodni skupnosti, medtem ko Jönsson in Hall tako razvitega diplomatskega sistema ne vidita pri nobeni drugi regionalni organizaciji.

V prihodnosti se bo ritem mednarodnih odnosov povečal, saj bosta nanj vplivala razvoj tehnologije in soodvisnost. Leguey-Feilleux (2009, 355, 356–358) povezuje soodvisnost in tehnologijo, saj meni, da tehnologija omogoča obsežno mednarodno aktivnost in da ta soodvisnosti omogoča medsebojno povezanost, ki temelji na komunikaciji. Povezava soodvisnosti in komunikacije je lahko formula za soočanje in konflikt. Diplomacija je tista, ki predstavlja alternativo tej formuli, saj lahko pripomore k skupnemu sodelovanju različnih družb. V prihodnosti bo po njegovem na diplomacijo vplivala: raznolikost mednarodnih akterjev; proces prilagoditve in inovativnosti, ki se bo nadaljeval skupaj z razvojem mednarodnih odnosov in širitev transnacionalnih odnosov. Feltham (1998, 2) pa poudari, da bo diplomacija postala bolj kompleksna, zahtevna in profesionalna. Zahtevala bo čedalje večjo vsevednost, ne pa čedalje večje specializacije.

Sharp (2001, 137–141) opozori na spremenljiv karakter diplomacije, saj je le-ta postala neprofesionalizirana, in izpostavi dejstvo, da navadni državljani sodelujejo pri funkcijah, ki so namenjene državnikom. Predstavi diplomata državljana (*Citizen Diplomats*) in ga vidi kot anomalijo. Diplomata državljan zastopa sebe, skupnost ali določene ideje ter politična prepričanja. Diplomata državljan je lahko mediator pri komunikacijskih problemih, lahko predstavlja sektorski, regionalni ali lokalni ekonomski interes, lahko lobira za poseben razlog ter je lahko preoblikovalec obstoječih politik. Profesionalni diplomat predstavlja nacionalne interese, medtem ko diplomat državljan poskuša vplivati na spremembo nacionalnih politik in se vidi kot predstavnik pravih interesov ljudi, ne pa kot predstavnik političnih skupnosti.

Povzamemo lahko, da je diplomat državljan avtonomni agent v mednarodnih odnosih, ki nadzoruje zadostno količino virov v zasebnih dejavnostih (medicinski, komunikacijski, prepoznavnost doma – Mandela) in ga v mednarodni skupnosti upoštevajo tudi drugi subjekti, še posebej države.

James der Derian (1987, 93–94) definira diplomacijo kot mediacijo (*mediation*) med odtujenimi posamezniki, skupinami ali entitetami. Njegov glavni koncept je odtujenost³² (*alienation*) oz. teorija odtujenosti po Heglu, Feuerbachu, Marxu, Sartreju in drugih. Der Derian (2001, 77, 217/2000, 772) je poudaril tudi pomen virtualne vojne, ki se ne ukvarja s tem, kaj je realnost, ampak s tem, kako je realnost videna, uokvirjena, konceptualizirana in aktualizirana v določenem primeru. Najpomembnejša je njegova konceptualizacija novih tehnologij in informacijske revolucije. Poudarja, da so prav te tehnologije ustvarile virtualnost. V središču virtualne vojne sta tehnološka sposobnost in etnični imperativ, da ogroža in po potrebi aktualizira nasilje od daleč z nič ali z zelo malo žrtvami.

Ob koncu poglavja o pojmovnem razumevanju diplomacije bi namenili nekaj besed še diplomatski kulturi kot sestavnemu delu mednarodne družbe. Wiseman (2005, 409–410, 412–415) razume diplomatsko kulturo kot skupek pravil in norm predstavljanja ter komuniciranja in nabor institucij, ki so oblikovane tako, da izboljšujejo odnose in se izogibajo vojni med vzajemno priznanimi političnimi entitetami. Predstavi štiri možnosti razumevanja diplomatske kulture. Prvi pogled priznava obstoj diplomatske kulture in pravi, da je njena pomembnost podcenjevana. S prvim pogledom se strinjajo pripadniki angleške šole.³³ Drugi pogled priznava obstoj diplomatske kulture, ampak pravi, da le-ta ni pomembna. Izhaja iz teorije pogajanj (Raymond Cohen *Negotiating Across Cultures* 2002). Ta trdi, da je diplomatska kultura pomembna predvsem pri pogajanjih, vendar še opozori, da pa nima tako pomembne vloge, da bi pomagala pogajalcem pri premagovanju kulturnih razlik. Tretji pogled diplomatsko kulturo ignorira ali jo jemlje za samoumevno. Osnovo tretjega pogleda lahko zasledimo v normativni teoriji mednarodnih odnosov (*norm theory*). Samuel Huntington je eden od avtorjev, ki diplomatsko kulturo nekako spregledajo. V svoji teoriji spopad civilizacij³⁴ (*civilization theory of world order*) ignorira medkulturna diplomatska

³² Pojem interpretira kot duhovni, verski in druženi proces, ki je bil v zgodovini vedno prisoten (Der Derian 1987, 9).

³³ Hedley Bull (2002, 304) meni, da je diplomatska kultura skupek idej in vrednot, ki jih posedujejo predstavniki držav.

³⁴ V središču njegove teorije je prepričljiva zavrnitev liberalističnega stališča, da svet čakajo po hladni vojni mirni časi. Trdil je, da ne bo tako. Res je, da se je končal spopad gospodarskih ideologij, to pa ne pomeni, da je spopada konec. Vztrajal je, da je spopad prevzel drugo obliko, ki jo je označil kot »spopad civilizacij«. Spopad bo potekal med »Zahodom« ter drugimi državami in regijami sveta, ki se ne držijo vrednot, kot so spoštovanje

pravila, zakone, konvencije in norme, ki zagotavljajo načine za reševanje sporov med državam, nastalih zaradi trka civilizacij. Spregleda komunikacijo in predstavljanje, dva elementa, ki bi lahko prispevala k zmanjševanju trka civilizacij. Četrty pogled priznava obstoj diplomatske kulture, ampak meni, da le-ta škoduje nacionalnim interesom. Pogled je povezan z doktrino Geoga W. Busha po 11. septembru 2001 in s skeptičnim obstojem diplomatskih institucij.

2.2 Teoretična razmišljanja

Predmet proučevanja v magistrski nalogi je moderna evropska diplomacija. Preden se osredotočimo na teoretski razmislek o evropski diplomaciji, je potreben kratek prikaz teoretskih razprav znotraj znanosti mednarodnih odnosov in prikaz posameznih teoretskih pristopov v okviru pogledov na analizo zunanje politike. Tabela 1 tako prikazuje pristope k preučevanju zunanje politike v okviru mednarodnih odnosov in prav tako pozicionira razumevanje diplomacije na podlagi teoretičnih pristopov.

Znanost o mednarodnih odnosih je kompleksna. Kompleksnost kot taka se izraža v problemu določitve predmeta proučevanja, mesta teorije in njenega odnosa do prakse. Zato ločimo mednarodne odnose na: raven epistemologije³⁵ mednarodnih odnosov, raven metodologije³⁶ mednarodnih odnosov, raven ontologije³⁷ mednarodnih odnosov, raven teorije³⁸ mednarodnih odnosov v ožjem smislu in na raven aksiologije³⁹ mednarodnih odnosov. Nas bo predvsem zanimalo teoretično razmišljanje o mednarodnih odnosih, ki ga lahko ovrednotimo v petih razvojnih fazah: predznanstvena razmišljanja (do 1920); razprave med realisti in idealisti (1930–60); razprave med tradicionalisti in behavioristi (1960–70); sodobne pozitivistične razprave (1970–) in post-/antipozitivistične razprave (1980–) (Brglez 1996, 18–19).

V času predzgodovinske znanosti sta se izkristalizirali dve usmeritvi: realistična, ki naj bi ji pripadala imena, kot so Tukidides, Machiavelli, Bodin in Hobbes, ter utopistična, kamor uvrščajo projekte večnega miru – Erazma, Penna in Sullya. Logika obeh razmišljanj pa izhaja

posameznika, človekove pravice, demokracija in sekularizem. Po njegovem mnenju sta identiteta in kultura v središču novega sovraštva (Cox 2007, 172).

³⁵ Gre za vprašanje spoznanja (Brglez 1996, 19).

³⁶ Konkretizira epistemološko izbiro pozitivističnega ali interpretativnega pristopa in zastavlja vprašanja o ustreznosti deduktivnih in induktivnih metodah analize (*ibid.*).

³⁷ sprašuje po tem, kaj mednarodni odnosi sploh so, ter skuša skozi zamejitev področja in predmeta poučevanja najti bistvo (*ibid.*).

³⁸ Iz ontološkega razumevanja mednarodnih odnosov skuša odgovoriti na vprašanje, zakaj so se mednarodni odnosi dogajali, se dogajajo ter se bodo dogajali na način, ki ga zaznavamo, spoznavamo, razumemo in interpretiramo (*ibid.*).

³⁹ Nobena od naštetih ravnih je ne more zaobiti, saj gre za vprašanje o etičnih in moralnih vrednotah v mednarodnem sistemu (*ibid.*)

iz opisa naravnega stanja in njegovih posledic. Človekova narava je egoistična in nespremenljiva ali pa altruistična in vsaj spremenljiva. Diplomatska praksa tako izhaja iz realistične usmeritve in izoblikuje teorije ravnotežja moči, pojavi pa se tudi mednarodno pravo, kjer velja omeniti Grotiusa, začetnika tako naravnopravne kot pozitivistične koncepcije mednarodnega prava (Brglez 1996, 21–23).

Prva teoretska razprava, ki je oblikovala disciplino mednarodnih odnosov, je potekala med realizmom in idealizmom, druga med tradicionalnimi (realisti in idealisti) in znanstvenimi (behavioristi) pristopi. Ta se je za razliko od prve razprave, ko je bila pozornost usmerjena na ontološko, aksiološko in ožjo teoretično raven, usmerjala predvsem na epistemološka in metodološka vprašanja. Tradicionalisti so mednarodne odnose poskušali razumeti, razložiti in utemeljiti zgodovinsko. Deduktivno so se lotevali pojasnjevanja globalne hipoteze npr. z mešanico realizma in zgodovinske sociologije (Aron) ali s proučevanjem problema po definiciji anarhične mednarodne skupnosti (Bull). Medtem ko je za »znanstvenike« – behavioriste značilna vnaprejšnja možnost zgolj parcialnega teoretiziranja, induktivna empiristična paradigma spoznanja in kvantitativna metodologija. Znanstvenim pristopom bi namesto naziva behaviorizem bolj ustrežal termin sociološki pristopi k mednarodnim odnosom. Teorija družbenih sistemov tako predstavlja neko metaforo, okoli katere so se razvili različni sociološki pristopi. Omeniti moramo Deutschev komunikacijski pristop, osnovan na kibernetiki, ki ga je uporabljal pri analizi zunanjepolitičnega odločanja in ga usmeril tudi v pojmovanje svoje varnostne strukture. Nekateri so prenesli pozornost od držav tudi k drugim subjektom mednarodnih odnosov – transnacionalnim akterjem (Keohane in Nye) in predstavili koncept pajčevine (Burton) – vpetost držav in ostalih akterjev v mednarodni sistem prek številnih povezav. Do neke mere so omilili in sociologizirali realizem pri interpretaciji angleške šole mednarodnih odnosov (H. Bull; M. Wight) ter vnesli v nadaljnji razvoj teorije mednarodnih odnosov določene vidike systemske teorije – ločitev nivojev analize pri obravnavanju posameznih problematik (*ibid.*).

Tretja teoretska razprava predstavlja nadgradnjo predhodnih razprav, predstavljajo jo sodobne pozitivistične razprave,⁴⁰ ki izpostavljajo pomen epistemologije in dedukcije. Metateoretična enotnost pa je po drugi strani le empirično-teoretična raznoličnost, ki izpostavlja tri paradigme: neorealistično, pluralistično (neoliberalno) in strukturalistično. Take začrtane razlage strukture mednarodne skupnosti so privedle do številnih sporov. V literaturi

⁴⁰ Skupne so jim naslednje empiristične predpostavke pozitivne znanosti o mednarodnih odnosih: korespondenčna teorija resničnosti, ki temelji na ločitvi subjekta in objekta raziskovanja, metodološka enotnost znanosti, ki izhaja iz naturalizma in nevtralnost znanstvenega spoznanja, ki dosledno loči dejstva in vrednote (Brglez 1996, 24).

je najbolj obdelana razprava med neorealisti in neoliberalisti, znana kot razprava neo-neo, ki jo bomo kasneje podrobneje obravnavali (Brglez 1996, 24).

Avtorji si še vedno niso enotni glede obstoja četrte razprave, ampak mi menimo, da je četrta razprava tista, kjer si nasproti stojijo racionalistični in reflektivistični pristopi, medtem ko družbeni konstruktivizem predstavlja sredinsko pot. V četrty razpravi prevladujejo post/anti-pozitivistični pristopi,⁴¹ ki vključujejo diferencirano odmikanje od pozitivistične metodologije in empiristične epistemologije. V njihovem raziskovalnem interesu so preraščanje etnocentrizma, ahistoričnosti, ločevanja med mednarodnim in nacionalnim, fleksibilnost nivojev analize ter zanimanje za vzorce oblasti. Njihova želja je razumeti, interpretirati, in osvoboditi in emancipirati. Teorija tako ni več neko odmak njeno početje znanstvenikov, ampak praksa sama (Brglez 1996, 29). Aalberts in Van Munster (2008, 721) izpostavita dejstvo, da družbeni konstruktivizem kljub temu ni dosegel cilja, da bi v mednarodnih odnosih predstavljal most med racionalističnimi in reflektivističnimi pristopi, ampak se je osredotočil na debato med racionalisti in konstruktivisti. Tako nekateri (Katzenstein 1998; Price in Reus-Smit 1998, Fierke in Jørgenson 2001) uokvirjajo debato med racionalizmom in konstruktivizmom⁴² kot prevladujočo debato v mednarodni skupnosti. Medtem ko jo Fearon in Wendt (2002, 52) opredeljujeta kot četrto debato. Čeprav slednjo vidita v središču discipline, predstavita bolj skeptičen pogled na idejo racionalizma proti konstruktivizmu in trdita, da je bolj kot debata to sinteza. Racionalizem in konstruktivizem razumeta pragmatično – kot analitični orodji, ne pa kot metafizični položaj ali empirični opis sveta.

Tabela 2.1: Prikaz pristopov v okviru pogledov na analizo zunanje politike in diplomacije ponazarja spodnja tabela.

ONTOLOGIJA	EPISTEMOLOGIJA	
	Pojasnjevanje (materializem)	razumevanje (idealizem)
holizem struktura	<i>STRUKTURNI POGLED</i> (zunanje strukture) Realizem (ofenzivni, defenzivni),	<i>DRUŽBENO- INSTITUCIONALNI POGLED</i> (kolektivna pravila) družbeni konstruktivizem

⁴¹ Post/anti-pozitivistične pristope je glede na stopnjo kritičnosti mogoče razdeliti na: nove normative teorije mednarodnih odnosov, neo-gramscijevske pristope, feministične pristope in kritične teoretične pristope, postmodernistične pristope. Slednjim je skupno zanikanje (metateoretičnih) predpostavk pozitivističnega raziskovanja mednarodnih odnosov (Brglez 1996, 29–30).

⁴²Aalberts in Van Munster (2008, 721) izpostavita, da je debata med racionalizmom in konstruktivizmom omejena na razpravo o ontologiji, in trdita, da je prehitro preseгла pereča epistemološka vprašanja, ki so jih ovrednotili reflektivist v tretji debati.

	neoliberalni institucionalizem pristopi z vidika organizacijskega procesa	(mehki/trdi) diskurzivni pristop
	diplomacija kot regulativna institucija	diplomacija kot konstitutivna institucija
individualizem ⁴³ delovanje	<i>POGLEDI Z VIDIKA DELOVALCA</i> (racionalne izbire) kognitivni in psihološki pristopi birokratski pristop liberalni pristop	pristopi v okviru <i>POGLEDA Z VIDIKA INTERPRETACIJE AKTERJA</i> (smotrne izbire)
	diplomacija kot instrument	diplomacija kot praksa

Vir: povzeto po Brglez (2011, 553).

Preučevanje zunanje politike⁴⁴ je vpeto v kontekst umetnega prepada med znanostjo o mednarodnih odnosih in študijem zunanje politike kot njeno poddisciplino. Metodološko so se raziskovalci osredotočali ali na sistemsko raven (mednarodni sistem) ali na raven države.⁴⁵ Tako so analitiki zunanje politike preučevali zunanjepolitični proces v državi in vpliv notranjega okolja na nižjih ravneh analize (posameznik), medtem ko so na drugi strani teorije mednarodnih odnosov in znanost obravnavale izvajanje politike oz. njene učinke na sistemski ravni (Bojinović Fenko 2010, 77–78, 85). Druga ločnica pri osmišljanju pristopov k proučevanju zunanje politike je metateoretska. Obravnava ontološko⁴⁶ in epistemološko⁴⁷ kategorijo, ki sta popolnoma nevtralni od vsebine zunanje politike.

⁴³ Individualizem je pogled, da imajo delovalci prirojene interese, ki so stalni, in da struktura, ki njihovo ravnanje zamejuje, izhaja iz kopičenja lastnosti delovalcev. Medtem ko je materializem pogled, da strukturo, ki zamejuje ravnanje, določajo dejavniki, kot so razporeditev moči, tehnologija in geografija (Barnett 2007, 326).

⁴⁴ Obstajajo mnoge opredelitve pojma zunanja politika, ki so si med seboj podobne. Večina opredelitev zunanje politike se nanaša izključno na državo kot njen subjekt, medtem ko Benkova definicija opredelitev neodvisnega akterja – subjekta zunanje politike vidi v družbi, organizirani v državi (Bojinović Fenko 2010, 66). Benko (1997, 221) »razume zunanjo politiko /.../ kot institucionaliziran proces dejavnosti – akcij, ki jih določena, v državi organizirana družba opravlja nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju z namenom uresničiti svoje materialne in nematerialne interese /.../«.

⁴⁵ Poznamo dve široki tradiciji obravnavanja zunanje politike, in sicer na ravni države kot analizo vpliva notranjih dejavnikov in na ravni mednarodnega sistema kot analizo vpliva zunanjih dejavnikov (t. i. *Innerpolitik* vs. *Realpolitik*) (Bojinović Fenko 2010, 77–78). Kissinger (1995, 137) razume *Realpolitik* kot »zunanjo politiko, temelječo na kalkulaciji moči in nacionalnega interesa«.

⁴⁶ Ontološko razumevanje med holizmom in individualizmom zadeva pogled raziskovalca na to, kaj obstaja v družbenem svetu in kako so entitete med seboj povezane (Bojinović Fenko 2010, 85).

⁴⁷ Epistemološko razločevanje pa temelji na preučevanju predmeta »od zunaj« (pozitivizem) ali »od znotraj« (reflektivizem). Prvi postavlja vprašnje, zakaj racionalni in kognitivni partnerji nekaj naredijo, in temelji na razlaganju dejavnikov, medtem ko drugi sprašuje, kako, ter skuša akterje razumeti kot interpretativne in reflektivne, delujoče v intersubjektivnem svetu pomenov, pri čemer je raziskovalec del družbene realnosti, ki jo preučuje (Bojinović Fenko 2010, 85).

Strukturni pogledi (realizem, neoliberalizem) dajejo pri razlagi zunanje politike držav bistveni poudarek strukturnemu okolju države ali grožnjam. Tako ločijo zunanje dejavnike (anarhičnost ali polarnost mednarodnega sistema) in notranje dejavnike (zmožljivost, izvirajoče iz materialne moči države). Oba primera znotraj tradicije pojasnjevanja izhajata iz materializma, medtem ko so holistične predpostavke poudarjanje zunanjih struktur ter individualistične predpostavke racionalnih izbir (Bojinović Fenko 2010, 85–86). Pristop z vidika epistemološkega razumevanja družbenega sveta pa »/.../ predstavlja tako materializem kot idealizem (hkratno priznanje in upoštevanje obojega), pa tudi razmerja med mednarodno strukturo in družbenim delovanjem ni mogoče realno (zgodovinsko) misliti brez dialektičnega upoštevanja obeh dimenzij in njunega sovplivanja« (Brglez 2008a, 62). Torej pristopi, ki zunanjo politiko razumejo kot interpretacijo delovanja akterja, skušajo rekonstruirati posameznika. Bistvena značilnost teh pristopov je razumevanje odločevalca z rekonstrukcijo razlogov, na podlagi katerih se posamezniki z močjo v državi odločajo (Bojinović Fenko 2010, 86).

Nadaljevali bomo z analizo ključnih teoretičnih pristopov v teoriji mednarodnih odnosov. Realistična⁴⁸ teorija je prevladovala po drugi svetovni vojni in razumevanje realizma, kako naj bi državni voditelji na področju mednarodne politike ravnali, razumemo pod doktrino državnega razloga (*raison d'état*).⁴⁹ Med osrednje prvine realizma štejemo: državni centralizem, preživetje in samopomoč.⁵⁰ Ključni mehanizem za ohranjanje svobode realisti⁵¹ vidijo v ravnotežju moči⁵² (Dunne in Schmidt 2007, 206–209). Zgodovinsko alternativo

⁴⁸ Enotne teorije realizma ni, običajno se realizem deli na tri zgodovinska obdobja: klasični realizem (Tukidid; Machiavelli; Morgenthau), strukturalistični realizem (Rousseau; Waltz; Mearsheimer), neoklasični realizem (Schweller; Zakaria) in realizem racionalne izbire (Grieco; Krasner). Tradicionalni realisti trdijo, da je bistvene karakteristike mednarodne politike mogoče pojasniti na podlagi narave človeka, in verjamejo v prvobitni značaj moči in etike. Strukturalistični realizem se strinja, da je politika v bistvu boj za moč, ne zagovarja pa, da je to posledica človeške narave. Znotraj strukturalističnega realizma se pojavita še ofenzivni realizem in defenzivni realizem. Razhajata se pri vprašanju, koliko moči neka država hoče. Defenzivni realisti trdijo, da države maksimirajo varnost, ofenzivni realisti pa da države maksimirajo moč. Neoklasični realisti v teorijo vnašajo variacije, medtem ko realisti racionalne izbire priznavajo pomen mednarodnih organizacij (Dunne in Schmidt 2007, 211–213, 217–218, 221).

⁴⁹ Pravijo, da je najpomembnejše, da si država v mednarodni politiki prizadeva za moč, dolžnost državnika pa je, da racionalno izbere najprimernejše korake. Preživetje države ni nikoli zagotovljeno, zato je uporaba sile, ki vodi v vojno, legitimno orodje vodenja države (Dunne in Schmidt 2007, 206–209).

⁵⁰ Državni centralizem se nanaša na idejo, da je država legitimna predstavnik kolektivne volje ljudstva, kar ji omogoča, da izvaja oblast navznoter, zunaj njenih meja pa obstaja anarhija. Glavna naloga državnih voditeljev je omogočanje preživetja svoje države, pri katerem najpomembnejšo vlogo igra moč. Samopomoč je načelo delovanja v anarhičnem sistemu, zato ne verjamejo, da za svoje preživetje in varnost lahko zaupajo drugemu delovalcu ali mednarodni instituciji (Dunne in Schmidt 2007, 206–209).

⁵¹ Kritika realizma se je nanašala na dejstvo, da se realizem ni bil sposoben soočiti s karakterjem mednarodnih odnosov v svetu soodvisnosti in z odpovedjo logike in morale pri spornih predpostavkah (Smith, Booth in Zalewski 1996, 49).

⁵² Morgenthau (1995, 271) ravnotežje moči razume kot »Težnje različnih držav, ki poskušajo ohraniti ali zrušiti *status quo*, nujno pripeljejo do položaja, ki se imenuje ravnotežje moči in do politik, ki ga želijo obdržati«.

realizmu predstavlja liberalizem,⁵³ ki ga akademiki pogosto imenujejo kar idealizem. Med pomembne predstavnike liberalizma spadajo J. Locke, H. Grotius, I. Kant⁵⁴ (Večni mir, 1970), J. Bentham. Med ključne predpostavke liberalizma štejemo: države nimajo več osrednje vloge na vseh področjih, saj lahko tudi mednarodne organizacije in nedržavne akterje štejemo kot enako pomembne na določenih področjih; države se ne zanimajo samo za mir in varnost, ampak tudi za ekonomijo; na obnašanje držav ne vpliva samo mednarodna anarhija, ampak tudi domači dejavniki, še posebej nacionalne politične debate, ki imajo vpliv na zunanjo politiko; mednarodne institucije lahko močno pripomorejo k sodelovanju in tako ublažijo vpliv mednarodne anarhije (Dunne 2007, 238; Smith 2000, 35–36).

Neorealizem⁵⁵ in neoliberalizem⁵⁶ sta paradigmi ali konceptualna okvira, ki izhajata iz realizma in liberalizma. Imata isto epistemologijo, osredotočata se na podobna vprašanja in se strinjata o številnih predpostavkah o človeku, državi in mednarodnemu sistemu. Med njima je nastala razprava neo-neo (sinteza),⁵⁷ ki prevladuje v večinski usmeritvi mednarodnih odnosov v Združene države Amerike (ZDA). Oba pristopa, trdita, da je mednarodni sistem anarhičen, ampak neorealisti so mnenja, da do mednarodnega sodelovanja ne more priti, če države tega ne omogočijo, medtem ko neoliberalisti menijo, da je sodelovanje mogoče doseči na področjih, kjer imajo države obojestranske interese. Neoliberalisti pravijo, da delovalci s

⁵³ Liberalizem se je večkrat znašel v vzponu; v začetku dvajsetega stoletja, ko so njegove ideje in vrednote določale program mednarodnih odnosov; po koncu druge svetovne vojne z rojstvom OZN in v devetdesetih letih, ko so zahodni voditelji razglašali »novi svetovni red« (Dunne 2007, 238).

⁵⁴ Kantova glavna teza je bila, da so liberalne države miroljubne v svojih mednarodnih odnosih z drugimi miroljubnimi državami. Poudari še, da bi se odločitev za uporabo sile drastično zmanjšala, če bi odločitev za uporabo sile sprejelo ljudstvo in ne vladar (Dunne 2007, 242–243).

⁵⁵ Trdijo, da mednarodna anarhija omejuje sodelovanje, saj so države obremenjene s tem, ali bodo druge države imele več koristi pri skupnem sodelovanju. Tudi mednarodne organizacije ne morejo zmanjšati teh skrbi. Prav zato neorealizem poudarja meje sodelovanja in tako pojasnjuje, zakaj se države članice ne morejo dogovoriti o nekaterih zunanjih zadevah. Za vzpodbujanje sodelovanja je potreben skupni sovražnik ali hegemon. Večina neorealizem povezuje s Kennethom Waltzom (Teorija mednarodne politike, 1979), ki poudarja strukturo mednarodnega sistema in njegovo vlogo, ki določa ravnanje države. Znotraj neorealizma sta še dve pomembni skupini, prva, ki Waltzove ideje povezuje s tradicionalnimi realisti, in druga, ki obstaja v varnostnih študijah (Smith 2004, 13; Lamy 2007, 256, 267, 275).

⁵⁶ Neoliberalni institucionalisti trdijo, da je sodelovanje med racionalnimi državami s skupnimi interesi mogoče. Institucije, ustanovljene s strani držav, kontrolirajo soodvisnost in sodelovanje s pravili in sankcioniranimi mehanizmi (Smith 2004, 13). V zadnjem času neoliberalni institucionalisti osredotočajo svoje raziskovanje na vprašanja globalnega vladanja, ustvarjanja in ohranjanja institucij. Komisija (*Commission on Global Governance*) je globalno vladanje definirala kot:

širok, dinamičen, kompleksen, interaktiven proces odločanja, ki se stalno razvija in odziva na spreminjajoče se okoliščine /.../ Vladanje je seštevek različnih poti, prek katerih posamezniki ter zasebne in javne institucije rešujejo skupne probleme. Vključuje formalne institucije in režime, pristojne za izvrševanje sprejetih sklepov, kakor tudi neformalne dogovore, ki se sprejmejo v sodelovanju med institucijami in ljudmi (Šabič 2011, 563).

⁵⁷ Neoteorijama sta skupni dve temeljni predpostavki. Predpostavljata sta, da imajo države prirojene in stalne interese, ter da jih pri njihovem uresničevanju zamejujejo materialne sile, kot so geografija, tehnologija in razporeditev moči. Tisti, ki so izhajali iz sociološke in kritične teorije, so zagovarjali večjo pozornost do idejnih sil, kakor so ideje, znanja, pravila, norme in red, da bi tako poglobili interpretacijo izvora interesov držav (Barnett 2007, 324).

skupnimi interesi skušajo maksimirati absolutne koristi, neorealisti pa, da so neoliberalisti spregledali pomen relativnih koristi. Neorealisti poudarjajo moč države pred nameni in interesi, medtem ko neoliberalisti poudarjajo namene in izbiro. Za neoliberaliste so institucije pomembne, medtem ko neorealisti trdijo, da z njihovim pomenom pretiravajo (Lamy 2007, 276–277).

Družbeno-konstruktivistični pristopi v teoriji mednarodnih odnosov izhajajo iz teze o družbeni konstrukciji realnosti (*the social construction of reality*⁵⁸). S to tezo pa se tudi enotnost konstruktivizma konča⁵⁹ (Brglez 2008a, 97). Brglez (2008a, 107) poudari, »tudi po priznanju, da gre predvsem za splošno družbeno teorijo ali metateorijo, ki jo je treba v znanost o mednarodnih odnosih šele »prevesti«, lahko govorimo o celi paleti različnih družbenih konstruktivistov v preučevanju mednarodnih odnosov.« Razhajanja izhajajo iz dejstva, da nekateri uporabljajo uvide J. Marcha in J. Meyerja in organizacijske teorije, medtem ko drugi M. Foucaulta in diskurzivne analize. Tako nekateri dajejo prednost delovalcem, drugi pa strukturam; nekateri se osredotočajo na meddržavno politiko, drugi na transnacionalizem (Barnett 2007, 332).

Nadaljujmo z integracijskimi teorijami. Prve integracijske teorije se pojavijo po prvi svetovni vojni (l. 1920) in jih imenujemo predintegracijske⁶⁰ teorije. Mednje spadajo funkcionalizem (D. Mitrany 1943),⁶¹ federalizem⁶² in transakcionalizem.⁶³ Z integracijskim procesom v Evropi in nastankom Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ) ter Evropske gospodarske skupnosti (EGS) povezujemo dve pomembni integracijski teoriji (od l. 1950 naprej). Neofunkcionalizem se je razvil kot teorija regionalne integracije, ki posveča veliko

⁵⁸ Vsekakor nam ta glavni argument ne poda jasne definicije, zato lahko za družbeni konstruktivizem povemo, da je osnovan na družbeni ontologiji, ki vztraja, da akterji ne obstajajo neodvisno od svojega družbenega okolja in skupnega sistema pomenov oz. v širokem smislu kulture (Risse 2008, 160).

⁵⁹ Treba je upoštevati pestrost zgodovinsko teoretičnih virov, ki jih danes pripisujemo družbenemu konstruktivizmu, in teoretično samorefleksijo mnogih konstruktivistov. Slednji postavljajo most med pozitivističnimi in ostalimi refleksivnimi in interpretativnimi teorijami ter metodologijami mednarodnih odnosov (Brglez 2008a, 97). Pomembna sta naslednja teoretično zgodovinska vira. Angleška realistična šola »anarhične mednarodne družbe«, ki med drugim kot konstitutivne institucije »meddržavne družbe« priznava diplomacijo, mednarodno pravo, ravnotežje moči in velesil. Drugi vir pa je konceptualizacija varnostne skupnosti (odnosi med državami, za katere velja, da med njimi ne bo prišlo do uporabe sile) ki jo je uvedel behaviorist Deutsch.

⁶⁰ Osrednjega dela analize znotraj teh pristopov niso predstavljali zunanji odnosi ESPJ in EGS, vendar pa so pristopi pomembno vplivali na pojasnjevanje procesa integracije in s tega, kaj sploh integracija predstavlja (Kajnič 2008, 34).

⁶¹ Lahko ga označimo kot intelektualnega prednika neofunkcionalističnih teorij evropskih integracij. V okviru teorije je pogled na vlogo ESPJ in EGS v svetu opredeljen z osnovnim razlikovanjem med funkcionalno integracijo na svetovni in regionalni ravni (Kajnič 2008, 35).

⁶² Težko ga je povezati z nekim temeljnim delom ali avtorjem. Federalizem kot koncept v sebi zadržuje več pomenov: politično-ideološki pristop k formiranju regionalne ali svetovne federacije ter politično-filozofski pristop k federalni obliki organiziranja družbeno-političnega življenja (Kajnič 2008, 37).

⁶³ V središču transakcionalizma je teoretiziranje o pogojih za stabilizacijo sistema nacionalnih držav. Glavni utemeljitelj pristopa je K. Deutsch (1953) (Kajnič 2008, 36).

vlogo nedržavnim akterjem, še posebej sekretariatom regionalnih organizacij. Teorija trdi, da se bo gospodarsko sodelovanje širilo iz enega sektorja v drugega in začelo povpraševati po politični integraciji. Glavni argument teorije govori o nastanku supranacionalnih institucij, ki bodo pospešile integracijo držav na podlagi skupnih interesov. Poudarili so vlogo Komisije kot mediatorja in *spill-over*⁶⁴ učinek med ekonomski in političnimi zadevami. *Spill-over* tako omogoči vpletenost Komisije z možnostjo nadgradnje skupnih interesov. Slabo pa so premisli o vplivu zunanjega sveta na Skupnost ali na sam integracijski proces (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 1,3; Schmitter 2008, 46; Smith 2004, 17, 20).

Po drugi strani so intergovernmentalisti zanikali vlogo supranacionalnih institucij in so se zavzemali za to, da države ostanejo glavni arbirerji integracije (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 3; Smith 2004, 13). Intergovernmentalizem⁶⁵ kot teorija evropske integracije pravi, da je skupna politika možna, če države članice delijo skupne interese in upoštevajo kolektivno akcijo, zato da dosežejo večji vpliv in učinkovitost. S tem ko bo skupno sodelovanje koristno, bodo posledično države članice podprle skupno zunanjo politiko. Sodelovanje bo temeljilo na dogovarjanju⁶⁶ (*bargain*), saj bodo tako dosegli, da bodo njihovi interesi zavarovani. Če ne bodo delile skupnih interesov potem strinjanje s skupno politiko ni potrebno, čeprav bi kolektivna akcija lahko prinesla skupne ugodnosti.

Nadaljnji razvoj teorij (l. 1980) integracije zavzema liberalni intergovernmentalizem, ki potrjuje prevlado vladnih akterjev in razširi klasični governmentalizem v teoretičnem smislu, saj teoretizira notranje preference. Nov pristop pri integracijskih teorijah je tudi novi institucionalizem (*new institucionalism*), ki poudari vlogo institucij kot pomembnih igralcev v integracijskem procesu, te pa so samo pasivni pripomoček državnega vodstva. Pomemben prispevek k integracijskim teorijam so tudi konstruktivizem in kritične perspektive (l. 1990). Konstruktivizem se tako lahko poveže z intergovernmentalizmom in njegovo tezo o meddržavnih pogajanjih kot osrednjem načinu razumevanja EU in tudi z neofunkcionalizmom, ki poudarja učinek *spill-over* (Risse 2008, 160).

⁶⁴ *Spill-over* učinek se nanaša na integracijo ekonomskih in političnih dinamik, ki privedejo do nadaljnje integracije. Integracija v ekonomskem sektorju poveča menjavo in transakcije med mejami. To privede do problemov, ki so rešljivi le s supranacionalno birokracijo (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 90, 94).

⁶⁵ Pristop pomaga razumeti, kako lahko organizacije spodbujajo sodelovanje in zakaj države spoštujejo pravila in norme, a zanemari notranje sodelovanje in vlogo Evropske komisije (EK). Prav tako je bil pristop deležen kritik na račun obravnavanja državnih prednosti, saj so le-te opredeljene kot zunanje dane (Smith 2004, 14–15).

⁶⁶ Pri sprejemanju odločitev je za intergovernmentaliste dogovarjanje ključno in odločitve temeljijo na najmanjšem skupnem imenovalcu, medtem ko pri neofunkcionalistih in konstruktivistih proces socializacije vodi k drugačnemu "supranacionalnemu" slogu odločanja in odločitve odražajo mediacijo različnih nacionalnih interesov ali celo preference EU-ja (Smith 2004, 20).

Konstruktivizem, racionalizem⁶⁷ in reflekcijonizem⁶⁸ so razumljeni kot specifične pozicije v filozofiji družbenih znanosti (Christiansen, Jørgensen in Wiener 1999, 53; Eilstrup-Sangiovanni 2006, 394–396). Družbeni konstruktivizem bi naj vzpostavljala sredino med modeloma racionalizma in reflekcijonizma. Z racionalisti se strinjajo, da družbena stvarnost ni odvisna samo od interpretacij in teorij. Vztrajajo pa, da struktura mednarodne politike ni definirana samo z materialnimi faktorji, ampak tudi družbeno konstruiranimi normami in identitetami, ki oblikujejo interese in identitete akterjev. Racionalistični teoretiki pri odločanju (*deciding-making*) razumejo mednarodne odnose kot serijo strateških interakcij, kjer je glavni cilj akterjev maksimiranje lastnih interesov. Tukaj je sodelovanje zgolj instrument in skladnost s kolektivnimi pravili in normami je rezultat izračuna pričakovanih koristi. Po drugi strani pa konstruktivisti menijo, da politične akcije ne smejo biti vodene na podlagi maksimiranja interesov, ampak logike primernosti in močnega občutka identitete. Akterji določene politike ne izberejo zaradi maksimiranja interesov, ampak zaradi naravnosti proti globljim kolektivnim normam, idejam in vrednotam.

Konstruktivizem⁶⁹ se tako osredotoča na interakcijo materialnega in subjektivnega sveta pri konstrukciji družbene realnosti. Pogled od konstruktivistov na institucije se prav tako razlikuje od pogledov teorij racionalne izbire. Študije racionalne izbire se pri razlagi političnih izidov osredotočajo na formalne lastnosti evropskih institucij (politične iniciacije, spremembe pravil), medtem ko se konstruktivisti osredotočajo na informalna pravila, norme in skupen sistem pomenov, ki oblikujejo interese akterjev. Drugič, če se teorije racionalne izbire osredotočajo na to, kako institucije regulirajo obnašanje akterjev, konstruktivisti trdijo, da institucije lahko spremenijo tako materialne spodbude kot tudi identiteto, samopodobo in preference akterjev. Skupno delovanje institucij je dosegljivo z dvema mehanizmoma. Prvi se nanaša na proces socializacije, s katerim akterji ponotranjijo pravila in norme, ki potem vplivajo na to, kako vidijo sami sebe in zaznavajo lastne interese. Drugi, bolj direkten mehanizem je proces družbenega učenja (*social learning*), ki omogoča akterjem, da razvijejo nove interese s pomočjo argumentacije, posvetovanja in prepričevanja. Interakcija med akterji

⁶⁷ Torej racionalistični modeli razumejo norme in subjektivna prepričanja kot manj pomemben vpliv na obnašanje držav, kot pa ga imajo materialni vplivi. Ideje in prepričanja niso ključnega pomena, imajo pa pomen prenosa za temelje materialne interese (Christiansen, Jørgensen in Wiener 1999, 53).

⁶⁸ Reflektivistični pristopi, ki so zgrajeni na sociologiji znanja, pa vidijo prepričanja kot konstitutive družbenega sveta. Zavračajo materialni empirizem, ter menijo, da v svetu veljajo samo ideje in prepričanja, katera je tudi vredno preučevati (Christiansen, Jørgensen in Wiener 1999, 53).

⁶⁹ Izpostavili bi še dve glavni kritiki konstruktivizma (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 402–404), ki ju zasledimo v metodoloških temeljih teorije. Prva se nanaša na vlogo idej ter ločitev le-teh kot neodvisnih vzrokov. Druga kritika pa se nanaša na zmožnost konstruktivizma, da navaja razloge za spremembe v mednarodni politiki, ki presegajo spremembe v vedenju, ki jih predstavljajo racionalistične teorije.

in znotraj evropskih institucij privede do stika z novimi idejami in argumenti, ki lahko spremenijo njihovo razumevanje vlog in interesov. Kot rezultat lahko svoje obnašanje spremenijo na način, ki ni nastal zaradi materialnih spodbud. Posledica družbene interakcije je, da akterji sprejmejo nove identitete in interese. To je seveda v nasprotju z modelom racionalne izbire, ki razume ideje in preference kot zunanje in fiksne pred interakcijami. Po mnenju racionalistov lahko družbena interakcija vodi do spremembe strategije, ampak identiteta in interesi ostanejo nespremenjeni. Seveda konstruktivisti menijo, da sta prav družbena interakcija in argumentacija osnova interesov in identitete (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 395–396).

Konstruktivizem⁷⁰ ima lahko vpliv na evropsko integracijo na tri načine: na razvoj teorije, na konstrukcijo okvira analize in na metateorijo (strukturacijska teorija – *structuration theory*) (Christiansen, Jørgensen in Wiener 1999, 538). Vemo da EU ne bi bil tak, kot je, brez pravil, norm in institucij. Študijo pravil in norm lahko v okviru konstruktivizma analiziramo s pomočjo Giddensove⁷¹ strukturalistične teorije o evropski integraciji. EU ni osnovan samo na političnih in pravnih organih, ampak poseduje tudi skupne norme, pravila in institucionalno skupnost (*acquis communautaire*) (Christiansen, Jørgensen in Wiener 1999, 538–539). EU je tudi dober primer študije za konstruktiviste pri preučevanju konstitutivnih učinkov na mednarodne institucije.⁷²

Avtor konstruktivnega dela, ki se osredotoča na družbeni vpliv evropskih institucij, je Jeffrey Checkel. Checkel⁷³ (1999, 546; Eilstrup-Sangiovanni 2006, 397) analizira evropsko integracijo, tako da zagovarja dialog in neke vrste most med racionalisti in družbenimi konstruktivisti. Interakcije znotraj evropskih institucij je preučeval kot proces učenja in socializacije na evropski ravni. Da bi razumeli, kako interakcije znotraj evropskih institucij konstruirajo identitete in interese družbenih akterjev, preuči tudi, kako so norme konstruirane na evropski ravni in kako potekajo interakcije s socialni akterji, ko dosežejo nacionalno raven.

⁷⁰ Nekateri konstruktivisti so analizirali nastanek političnih identitet v Evropi (Risse), nekateri so se osredotočili na vlogo idej v integracijskem procesu (Parsons). Osnova vse te literature je, da integracija vpliva na preoblikovanje Evropskega državnega sistema in njegovih sestavnih enot (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 397).

⁷¹ Wendt (v Barnett 2007, 328) je uporabil koncept strukturiranosti (*structuration*) A. Giddensa. Trdil je, da mednarodna skupnost oblikuje identitete in interese držav s lastnimi praksami in interakcijami ter da države to strukturo spet vzpostavljajo.

⁷² Glavna predpostavka konstruktivistov o mednarodnih organizacijah je, da se družbene strukture in agenti medsebojno sočasno določajo. Razvoj institucij vidijo kot tekoči proces skupnega oblikovanja in strukturalizacije (*structuration*). Tako institucije oblikujejo identiteto in preference akterjev, ti pa skozi družbeno interakcijo preoblikujejo institucije (Eilstrup-Sangiovanni 2006, 396).

⁷³ Checkel pripada mišljenju, ki kombinira kritično ontološko naravnost do metodološkega individualizma z ohlapno vzročno epistemologijo. Doseči želi neko vmesno – sredinsko pozicijo med pozitivisti in racionalno izbiro (*agent-centred*) na eni strani in interpretativno in strukturalno izbiro (*structure-centre*) na drugi strani. Fokus njegove analize je teoretični in metodološki, ne pa empiričnim (Checkel 1999, 546,548,555; Eilstrup-Sangiovanni 2006, 397).

Ugotovi, da bo uspešna konstrukcija novih norm na evropski ravni najbolj verjetna, ko bodo odločevalci (*decision-makers*) soočeni s krizo ali propadom določene politike, kar pa po drugi strani ustvari okno za ponovno ovrednotenje obstoječih prepričanj. Poudari pa, da bo socializacija najbolj delovala v okolju, kjer se identitete in interesi nenehno spreminjajo.

Delo Thoma Deiza (1999, 598, 610, 604–605) je dober primer diskurzivnega pristopa k evropski integraciji. Raziskuje⁷⁴ naravo EU skozi politične in akademske debate, saj le-te sodelujejo pri konstrukciji Evropske politike. Skozi raziskavo argumentira, da celotno zgodovino evropskih integracij lahko razumemo kot zgodovino performativnih govornih akcij, ki ustvarjajo sistem vladanja. Za primer lahko pogledamo konceptualizacijo EU kot vladanja na večih ravneh (*multi-level governance*), kjer se nekatera področja prepletajo, nekatera pa sledijo svojemu toku, kakor če bi bila objektivno dejstvo.

Kako lahko potem pravzaprav študiramo procese evropske integracije? Zgoraj predstavljene teorije so nam pokazale, da obstaja veliko načinov, kako proučevati EU, in da nobena od zgoraj navedenih teorij ne more prevzeti vodilne vloge pri razumevanju evropske integracije. Kot alternativo lahko vzamemo konstruktivizem in namesto, da se sprašujemo, kaj je EU, se ukvarjamo z vprašanjem, kako akterji dojemajo Evropo, saj ne razumejo EU kot skupka objektivnih institucionalnih struktur, ampak jo konceptualizirajo kot unijo idej, identitet in norm. Rosamond (v Eilstrup-Sangiovanni 2006, 462, 466–467) ugotavlja, da bi na metodološkem področju evropske integracije lahko veliko pridobile, če bi združili racionalistične teze in teze mehkega konstruktivizma.

2.2.1 Teoretski razmislek o diplomaciji

Diplomatske študije bomo predstavili kot interdisciplinarno polje soočanja strokovnega in akademskega diskurza o diplomaciji kot instituciji mednarodne skupnosti in sredstvu zunanje

⁷⁴ Namen Deizove raziskave je bil, da izpostavi pomembnost jezika v procesu evropske integracije. S pomočjo treh potez je argumentiral, da jezik nima samo opisnega pomena, ampak da je vse naše dožemanje sveta vgrajeno v določene diskurze (Diez 1999, 604–605, 610). Austin (v Diez 1999, 600) je vpeljal koncept performativnega (*performative*) stavka. S tem je mislil, da nas jezik kot tak ni seznanil samo z nastankom ES, ampak je ustanovitev bila izvedena skozi jezik. Austin je s svojo teorijo veliko prispeval k teoriji govornih dejanj (*speech acts*) – dejanja, ki se izvajajo skozi govor. Na osnovi te teorije je Jürgen Habermas pozneje razvil teorijo komunikacijske akcije (*theory of communicative action*), vpliv katere lahko danes zasledimo pri pomislekih glede evropskega državljanstva v povezavi z Evropskim politično-komunikacijskim prostorom. Foucault (v Diez 1999, 603) zavzame bolj radikalen pogled od Austina in prinaša v ospredje politični pomen jezika, ki je zunaj koncepta retorike kot sredstva za politične namene, in ga obrne proti moči, ki stoji v samem diskurzu. To nam omogoča razumeti določene probleme na določen način in ustrezno zastavlja vprašanja. Jacques Derrida (v Diez 1999, 607) ne zasnuje jezika kot zaprtega in kot neko togo mrežo, ampak kot serijo odprtih verig. Z vsakim zglobom/artikulacijo obstaja možnost dodajanja novih ugovorov k že obstoječim. Kot primer navede spremembo v razvoju gradnje evropskega upravljanja kot gospodarske skupnosti.

politike (Brglez 2011, 545). Kot smo že omenili Tabela 1 prikazuje različno razumevanje diplomacije na podlagi teorij zunanje politike.

Država je stoletja veljala za edinega diplomatskega akterja, zato je bila večina akademskega raziskovanja namenjena njej. Teorija diplomacije je tako bila monolitna in se je večinoma osredotočala na diplomacijo kot prakso države. V 20. stoletju je prišlo do sprememb, ki so vplivale tudi na diplomacijo in razvoj njene teorije. Wilsoniansko liberalno mišljenje je privedlo do javne diplomacije. Revolucionarna kritika, povezana s komunisti od Trockega naprej, je trdila, da bo diplomacija ovenela s koncem kapitalistične države. Postkolonialna kritika je diplomacijo videla kot vljudno obliko neokolonializma. Ameriška neokonservativna kritika, ki jo danes povezujemo z administracijo Georga W. Busha, je temeljila na ameriški tradiciji diplomatske izolacije kontradiktornih držav, saj je trdila, da je diplomacija škodljiva, ker ZDA omejuje pri tem, da bi se odločno ukvarjale s temi državami (Murray 2011, 710). Zanemarjanje diplomatskih študij kot samostojne discipline se je nehalo šele pred kratkem, ko je diplomacija preseгла državocentrični pogled in je dobila nove oblike (diplomacija EU, ekonomska in gospodarska diplomacija, javna diplomacija, kulturna diplomacija, okoljska, sosedska diplomacija itd.). Res je, da so teoretična razmišljanja, ki se ukvarjajo samo z diplomacijo, redka (Jönsson in Hall, Paul Sharp), saj gre za področje, kjer je izrazito težko govoriti o obstoju ustrezne teorije (Der Derian, 1987; Kissinger, 1994; Constantinou, 1996; Berridge, Keens-Soper in Otte, 1999; Neumann, 2009) (Brglez 2011, 550). Lahko pa govorimo o diplomatskih študijah kot akademskem in strokovnem polju, ki izpostavlja različne disciplinarne vhode v diplomatske študije in s seboj prinaša raznorodno pojmovanje diplomacije (Udovič in Brglez 2011, 30).

Kot je bilo omenjeno že prej, tradicionalni pogled definira diplomacijo skozi identiteto države in diplomati so tisti, ki predstavljajo suverene države v odnosu z drugimi državami. Hoffman (2003, 525–526, 538) meni, da je treba diplomacijo rekonstruirati, saj prav povezava z državo nakazuje njeno problematičnost. Problematičnost vidi v uporabi sile s strani države in njeni napetosti z diplomacijo. Naprej se naveže na Der Deriana (1992) in njegov koncept antidiplomacije. Der Derian govori o dekonstrukciji in rekonstrukciji le-te, ampak v povezavi s teorijo o terorizmu. Njegov koncept, ki je osnovan na vohunjenju, terorju, hitrosti in vojni, se zdi zgolj kot nekakšna zamenjava diplomacije, ne pa njena rekonstrukcija. Z rekonstrukcijo pa Hoffman cilja na preoblikovanje konceptov do te mere, da bodo lahko prispevali k razvoju emancipirane družbe.

Povejmo najprej nekaj o dvojni naravi diplomacije. Dvojna narava diplomacije izhaja iz večpomenskosti diplomacije. Po eni strani gre za makroperspektivne svetovne politike pri

procesih mirnega reševanja sporov in komunikacije. Diplomacija namreč predstavlja konstitutivno institucijo moderne mednarodne skupnosti (Bull). Lahko jo pa pojmuje tudi z mikroperspektive posameznih mednarodnih akterjev, še zlasti držav, kot eno od sredstev izvajanja zunanje politike (Brglez 2011, 548).

Tako je bila dvojna narava diplomacije navzoča že ob osamosvajanju analize zunanje politike izpod okrilja znanosti o mednarodnih odnosih. Šlo naj bi za razhod med behavioristično analizo zunanje politike in sistemsko analizo mednarodnih odnosov, formulirano s problemom »ravni analize«, kot ga je prvi opredelil Singer (1961). Njegova opredelitev je temeljna na dveh ravneh: na ravni mednarodnega sistema ali zunanjega okolja, ki raven države obravnava kot »črne skrinjice« oziroma »biljardne krogle«. Država je tako po Singerju druga raven analize, ki omogoča (primerjalno) analizo notranjega okolja ter procesa zunanjepolitičnega odločanja. Če upoštevamo ti dve ravni analize, poznamo dve osnovni tradiciji obravnave zunanje politike, in sicer na ravni države kot analizo vpliva notranjih dejavnikov (akterstvo specifične teorije) in na ravni mednarodnega sistema kot analizo vpliva zunanjih dejavnikov (teorije mednarodnih odnosov) (Brglez 2011, 548).

Brglez (2011, 551–552) omeni, da velja razlikovati med diplomatsko teorijo in teorijo diplomacije. Pod diplomatsko teorijo razumemo refleksijo notranjega pogleda na diplomatsko delovanje s strani (večine) praktikov in praktičark. Tako skuša z upoštevanjem zgodovinske kontinuitete diplomacije kot instrumenta zagotavljanja nacionalnega interesa, večšine in stroke normativno določiti merila dobre diplomacije. Pri vsem tem pa ni pripravljena problematizirati institucije diplomacije. Po drugi strani skuša teorija diplomacije, diplomacijo razumeti kot konstitutivno institucijo (in prakso) za reprodukcijo mednarodne skupnosti s potencialno vsemi problemi, ki jih prinaša njena konfliktna in kooperativna strukturiranost. Tako lahko poleg meddržavne postanejo pomembne tudi razredne, patriarhalne, rasne, diskurzivne strukture dominacije. Do teh je diplomacija instrumentalno naravnana na način ohranjanja mednarodnega reda in neenakosti, ki jih zakriva. Brglez tudi izpostavi, da različni disciplinarni vhodi v diplomatske študije s sabo prinašajo tudi raznorodno pojmovanje diplomacije. Pomembno je, da ga razumemo. Tukaj si bomo pomagali z metateoretsko "sintezo" teorij zunanje politike (glej Tabelo 2.1), v katero smo umestili tudi različna razumevanja diplomacije ter disciplin znotraj diplomatskih študij.

Primer strukturalnega pogleda je delo Murtya (1989), ki mednarodnopravno in racionalistično obravnava diplomacijo kot regulativno institucijo ohranjanja mednarodnega reda. Delo Leguey-Feilleuxa (2009) se nanaša na pogled z vidika delovalca, ki predstavlja diplomacijo kot racionalni instrument zunanjepolitičnega delovanja. Pridružujejo se mu

teoretsko obarvane ekonomske in gospodarske diplomacije kot tudi specializirano področje preučevanja pogajanj in kupčevanja (*bargaining*). Delo Jönssona in Halla (2005) predstavlja družbeno-institucionalni pogled, ki konstitutivnost diplomacije kot institucije mednarodne skupnosti obravnava z vidika komunikacije, predstavljanja in reprodukcije mednarodne skupnosti (Brglez 2011, 553–554). Predstavnik pogleda z vidika interpretacije pa je Sharp (2009, 9–11), ki na podlagi tradicije angleške šole izpostavlja refleksivno diplomatsko prakso. Raziskuje predvsem to, kaj diplomacija in diplomati prispevajo k teoretičnim in praktičnim debatam o mednarodnih odnosih. Identificira prepoznavno miselno tradicijo, iz katere lahko razvijemo diplomatsko teorijo mednarodnih odnosov. Središče te teorije je predpostavka, da ljudje živijo v različnih skupinah. Diplomatska teorija nam predstavi ljudi, živeče v pogojih ločenosti (*conditions of separateness*), in diplomacija je tista, ki odnose ločenosti upravlja. Diplomatsko teorijo preizkusi tako, da na eno stran postavi odnos med diplomacijo in diplomati ter na drugo mednarodne odnose in mednarodno družbo. Angleška šola razume diplomacijo kot institucijo mednarodne družbe, torej je diplomacija tista, ki predstavlja, diplomati pa tisti, ki predstavljajo. Tukaj se lahko navežemo na zgoraj omenjeno razumevanje diplomacije po Wightu, ko je diplomatski sistem razumljen kot »*the master-institution of international relations*«.

Pomembno vprašanje, ki razdvaja teoretična izvajanja je, koga sploh opredeliti za diplomata oz. diplomatko. Od odgovora nanj je odvisna širina polja, ki naj bi ga diplomatske študije preučevale. Izbiramo lahko med ožjim poljem preučevanja (zgolj uradni predstavniki in predstavnice subjektov mednarodnega prava) in širšim pojmom diplomat – državljan (Brglez 2011, 554). Strinjamo se z Brglezom, da bo bolje upoštevati ali vsaj dopuščati oba pristopa, kar je razvidno tudi iz konceprualnega okvira diplomacije, ki smo ga obravnavali prej.

Kot smo nakazali, ima posebno mesto pri analizi diplomacije prav angleška šola in njeno razumevanje mednarodne družbe ter same institucije diplomacije. Angleška šola in njeni predstavniki (M. I. Neumann, M. Wight, H. Butterfield) postavljajo diplomacijo v center mednarodnih odnosov. Njihove študije se ne osredotočajo na preučevanje diplomacije kot prakse ali kot dela družbenega življenja, ampak jo preučujejo v sklopu oblikovanja filozofije zgodovine. Drugo generacijo angleške šole predstavljata H. Bull in A. Watson. Bull uvrsti diplomacijo med pet glavnih institucij mednarodnih odnosov in tako preseže Wighta, ter uvede pojma diplomatske kulture in diplomacijo kot simbol obstoja mednarodne družbe. Wight je razvil politično-filozofski pristop k teoriji diplomacije, ki pa predstavlja tradicionalen pogled na vlogo diplomacije na ravni mednarodne skupnosti. Loči med

Machiavellijevo,⁷⁵ Grotiusovo⁷⁶ in Kantovo koncepcijo, ki je povezana z tremi oblikami mednarodnih odnosov. Mednarodni sistem je anarhičen sistem. Med suverenimi državami obstaja interakcija, na podlagi katere države razmislijo o interesih in morebitnem vedenju drugih držav. Prevladuje pa logika ozko definiranega samointeresa na podlagi politike moči (*realpolitika*), medtem ko se države v mednarodni družbi zavedajo skupnih interesov in vrednot. Države v mednarodnem sistemu upoštevajo lastne interese, če pa so del nekega okolja, ki ga zaznamujejo norme in soodvisnost, lahko oblikujejo mednarodno družbo, v kateri upoštevajo vzajemne interese (Gruban 2007, 31–32; Gruban Ferlež 2012, 113; Jönsson in Hall 2005, 20). Model svetovne družbe tako proti razumevanju sveta skozi prizmo države, medtem ko mednarodna družba temelji na načelu politične enakovrednosti subjektov. Na tem mestu bi omenili še H. Kissingerja, ki je prav tako veljal za zagovornika *realpolitike* in diplomaciji pripisuje vlogo, podrejeno politično-strateškim ciljem zunanje politike oz. državnikov, ki oblikujejo cilje zunanje politike. Njegovi prispevki k diplomatski teoriji so nekoliko protislovni, saj se glede na njegova prepričanja lahko vprašamo, če ga sploh lahko štejemo med teoretika diplomacije. Kljub temu pa je njegovo poudarjanje povezave med diplomacijo in politiko izpostavilo potencial diplomacije kot glavnega orodja mednarodnih odnosov in njegove omejitve. Pri tem se navezuje na tradicionalno evropsko diplomacijo in poudarja zanesljivost in poštenost pri uporabi diplomacije. Sam se teh metod ni posluževal, saj se je zanašal na klasične običaje tajnosti in potrpežljivosti. Na klasične avtorje diplomacije se je zanašal tudi s tem, da je pripravljaj konferenice in srečanja na vrhu (Otte 2001, 203). Torej, če je bil konzervativen pri konceptualizaciji diplomacije, je bil pri uporabi diplomatske prakse inovativen. »*Backchannel*« pogajanja so odmeven znak Kissingerjeve diplomacije in so kritizirana kot uporaba tradicionalne diplomatske tajnosti v ekstremu.

K tretji generaciji angleške šole pa štejemo J. Der Deriana in C. Reus-Smita. Slednja sta se odmaknila od korenin angleške šole in preučujeta diplomacijo znotraj poststrukturalističnega in konstruktivističnega okvira. Der Derian predlaga, naj diplomacija deluje kot mediacija med odtujenimi posamezniki. Le-ti postanejo odtujeni ob spremembi določenega sistema in ob

⁷⁵ Diplomacijo je videl kot pomemben instrument države, še posebej takrat, ko je bila uporabljena pri strategiji prevare. Drugače ni imela velike vloge, saj je zunanjo politiko videl kot boj za povečevanje moči. Zunanja politika je bila skoraj vedno v stalnem stanju vojne (Berridge 2001a, 24).

⁷⁶ Verjel je, da so vsi vidiki odnosov med državami predmet prava in da je zatekanje k vojni dovoljeno le takrat, ko je njena pravičnost onkraj razumnega dvoma. Diplomacijo v svojih razmišljanjih razume kot premijo v sistemu, čeprav ga njegova prepričanja o suverenosti kot vrhovnem pomenu vodijo do tega, da zavrača idejo, da bi diplomacija morala biti naložena nepripravljenim državam. Poudari pa, da je diplomacija pomembna in da bi prav zaradi tega morali ambasadorji posedovati posebne imunitete glede kazenske in civilne jurisdikcije v državah, kjer so akreditirani. Njegovo delo (*De Jure Belli ac Pacis Libri Tres – Three Books On The Law of War and Peace 1625*) začrta moderno pravo diplomacije in je kot tako tudi priznana (Berridge 2001b, 64–65).

pojavo novih družbenih formacij. Kot primer navede upor tretjega sveta proti Zahodnemu in posledično preobrazbo diplomacije v globalni sistem. Drugi Der Derianov argument pravi, da diplomatskega sistema ne oblikuje konkretna struktura, ampak konfliktni odnos, ki ga vzdržuje, reproducira in včasih preoblikuje. Argumenta predlagata *top-down* pristop v mednarodnih odnosih, kjer mednarodni sistem sestavlja diplomacija, ki razlikuje med entitetami in jih združuje v procesu mediacije v njihovem odnosu odtujenosti. Tretji argument razjasni, da je diplomacija vpeta v druge družbene prakse in tako zavzema prostor v istem političnem in socialnopolitičnem okolju. Reus-Smith pa s pomočjo pregleda Neumanna pojasni, zakaj mednarodne družbe sprejmejo različne institucije. Njegov fokus ni diplomacija, ampak definira institucije z oblikami diplomacije (Jönsson in Hall 2005, 21–22).

Za analizo EU je primeren okvir angleške šole. Seveda če EU razumemo ko primer razvitejše mednarodne družbe ali kot mednarodno regionalno družbo. Teza angleške šole pravi, da je glavna karakteristika EU ta, da se v njem prepletajo tako elementi mednarodne družbe, kot elementi svetovne družbe. Utemeljenost diskurza mednarodne družbe zaznamo na partikularnem in medvladnem pristopu k integraciji pri katerem je ključna vloga držav članic. Po drugi strani pa je diskurz svetovne družbe bližje federalističnemu razumevanju integracij in institucij (Czaputowicz 2003, 32, 35, Gruben 2007, 32). Nam pa elementi svetovne družbe, ki so prisotni v evropskem diskurzu, omogočajo oblikovanje mednarodne družbe in tudi sodelujejo pri procesu oblikovanja identitete evropskih akterjev.

Preden ovrednotimo sociologijo diplomacije, lahko povzamemo, da gre pri diplomatskih študijah za proces vse bolj jasnega in specialnega usmerjanja znanstvene pozornosti v proučevanje diplomacije. Ključna točka pa je vprašanje soodvisnosti med diplomacijo in (nacionalno) državo ter vprašanjem substituiranja teritorija oz. teritorialne komponente diplomacije z (evropskim) integracijskim procesom, prek katerega diplomacija postaja tudi institucija mednarodne družbe in ne samo (nacionalne) države. Zaznamo tudi odmik od pojasnjevanja diplomacije kot veščine, spretnosti in dejavnosti k čistemu teoretiziranju oz. teoretskemu premisleku o naravi, vsebini in pomenu diplomacije. Pri sociologiji diplomacije pa gre za nadaljevanje procesa konstituiranja (specialnih) sociologij. Socialna diplomacija namreč svojo pozornost usmerja v družbeno pogojenost in soodvisnost diplomacije. V mislih imamo družbeno pogojenost in soodvisnost tako glede na (nacionalno) državo kot glede na mednarodno skupnost (Jazbec 2010, 15, 24–25).

Jazbec (2010, 15) pravi, da se sociologija diplomacije ukvarja s proučevanjem pojavov, odnosov in procesov v diplomatski organizaciji in v njenem okolju. Organizacijo razume kot družbeno organizacijo na zunanjepolitičnem in diplomatskem področju. Sestavljata jo zunanje

ministrstvo in mreža diplomatsko-konzularnih predstavništev. K predmetu sociologije diplomacije dodaja, da so predmet njegovega preučevanja tudi odnosi in procesi, ki nastajajo in potekajo med subjekti in institucijami, torej med igralci – nosilci različnih družbenih vlog in organizacijami, v katerih so ti nosilci delujoči. Omenja dve polji: polje, ki določa diplomatski okvir nacionalne države, in polje, ki določa okvir mednarodnih organizacij. Obe ravni se tako med seboj prepletata in ustvarjata nov interaktivni oz. mrežni prostor. Slednji postaja za države članice EU vse bolj notranji diplomatski prostor, medtem ko se zunanje diplomatske komunikacije in interakcije prenašajo v zunanji prostor in potekajo v odnosu do tretjih držav (vrhunška srečanja EU z ZDA, Rusko federacijo, Kitajsko in Japonsko). Med navedenimi prostori pa ni mogoče in verjetno niti ni treba potegniti jasne ločnice. Prav prepletanje okolij in mobilnost igralcev predstavlja prizorišče za preučevanje omenjenih odnosov in pa eno od ključnih torišč, ki proizvajajo primere za empirično delovanje sociologije diplomacije.

Benko (2012, 73–74) poudari, da je proces nastajanja sociološko odprtega znanja o instituciji diplomacije kot pojav, ki ima ontološko in epistemološko existenco, postal teoretsko dosegljiv v drugi polovici preteklega stoletja. Na ravni obstoječega diskurza o diplomaciji je postal zaznaven s pojmom strukturne diplomacije. Slednja naj bi pomenila bistven odmik od uresničevanja njene vloge v tradicionalno utrjeni praksi z usmeritvijo k odločujočim političnim in družbenim elitam. Pravi, da je ta pomik pogojen z globokimi spremembami, do katerih je prišlo v mednarodni skupnosti in posameznih družbah po koncu druge svetovne vojne. Rezultat spoznanja je bil, da spremembe zahtevajo drugačen profil diplomata. Strukturno diplomacijo bomo poglobljeno preučevali v podpoglavju o evropski diplomaciji.

2.3 Reprodukcijska mednarodne skupnosti

V uvodu v podpoglavje o mednarodnem pravu bomo na kratko orisali odnos med mednarodnim pravom in mednarodnimi odnosi. Razvidno je, da (Brglez 1996, 32) mednarodno pravo s svojim ločevanjem in priznavanjem materialnih in formalnih virov nikoli ni odmisli mednarodnih odnosov, a se prav tako ni odmaknilo od konvencionalne mednarodne perspektive. Realistični pogled na svet je prignal mednarodno pravo do te stopnje, ko ne odgovarja vsakokratni volji države. V času njegove prevlade je mogoče zaslediti obilo zatrjevanj, da mednarodno pravo sploh ni pravo. S postopnim odmikanjem od državocentričnih pogledov in s priznavanjem obstoja še drugih subjektov mednarodnih odnosov se je premaknilo tudi razumevanje mednarodnopravne subjektivitete. Popolno

izenačevanje pa ni mogoče, saj mora vsak sistem pravnih pravil zagotoviti določeno stopnjo predvidljivosti. Lahko pa v pozitivističnih razpravah o teoriji mednarodnih odnosov vidimo zanimanje za mednarodno pravo. Slednje tako ni več razumljeno kot produkt mednarodnih odnosov, ampak vpliva tudi nazaj kot njihova odločnica. V post/antipozitivističnih diskurzih mednarodnih odnosov pa se giblje tudi teorija mednarodnega prava. Prav Koskenniemi (2012, 492) v svojem delu *Od apologije do utopije*⁷⁷ daje poglobljen teoretični pogled⁷⁸ v mednarodno pravo in prinaša pojem, ki ga sam imenuje politika mednarodnega prava. S tem pojmom želi predstaviti dejstvo, da mednarodno pravo ni nikoli vrednostno nevtralno in da ne gre nikoli za čisti pravni formalizem. V drugem pomembnem delu *Blagi prosvetitelj narodov Vzpon in padec mednarodnega prava 1870–1960*⁷⁹ se Koskenniemi (2012, I, 3–5) oddalji od običajnih pristopov in ne ponuja analize mednarodnega prava kot takega ali kakšnega izbora mednarodnopravnih vprašanj. Za preučevanje je izbral razvoj filozofskih in teoretičnih pristopov k mednarodnemu pravu ter politična in praktična ozadja teh pristopov v času najdinamičnejšega razvoja mednarodnega prava.

2.3.1 Subjekti mednarodnega prava

Pravni sistem konstituirajo njegovi subjekti, le-ti pa so nosilci pravic in obveznosti v pravnem sistemu, v katerem delujejo. Od subjekta se zato zahteva učinkovitost, saj je le tako sposoben doseči pravice in izpolnjevati obveznosti (Türk 2007, 83; Hakl 2010 15).

⁷⁷ V delu *Od apologije do utopije* prvi del predstavlja apologija, ki mednarodno pravo pojmuje kot sredstvo za opravičevanje političnih interesov in ciljev držav. Slaba stran tega je, da pravo pojmuje kot sredstvo politike. Drugi del predstavlja utopija in označuje mednarodno pravo kot stremljenje k višjim človeškim idealom. Njegova slaba značilnost je v naivnosti, ločeni od stvarnosti. Seveda mednarodno pravo nikoli ne zaobjame teh polov, temveč se ves čas krožno giblje med njima. V delu krožno gibanje zaznamo v različnih poglavjih, kjer Koskenniemi razčlenjuje dela ustanoviteljev mednarodnega prava (Grotiusa, de Vitorie, Vattla), doktrine sodobnih predstavnikov mednarodnega prava (Kelsna, Lauterpachta, Schwarzenbergerja, Morgenthaua, Schmitta, McDougla), zasnovu suverenosti, teorijo virov itd. Ne da končnega odgovora, kako rešiti to krožno gibanje, da pa vedeti, da se razprava nadaljuje (Koskenniemi 2012, 492).

⁷⁸ Koskenniemi (2005, 5) preučuje ideje državnosti, avtoritete, legitimitete, obligacije in soglasja, ki so središče mednarodnega prava in prav tako vprašanje razprav v družbenih in političnih teorijah. Pri vsakem pojmu zazna utemeljitvene težave o značaju socialnega sveta in kako ga je treba spremeniti. Zato je Koskenniemi združil predpostavke, ki karakterizirajo moderen družbeni in politični diskurz ter tudi pravne predpostavke, ki govorijo o isti zadevi.

⁷⁹ Zastavlja si vprašanje, kakšne pobude so navdihnile vodilne avtorje mednarodnega prava v njihovem zgodovinskem času, kakšna filozofska gledanja na svet in katere politične in družbene okoliščine njihovega časa in kraja so vplivale na razvoj teorije in mednarodnega prava. Osrednja teza prvih dveh poglavij je, da se sodobno mednarodno pravo ni začelo z Westfalskim mirovnim ali dunajskim kongresom in da so dela zgodnjih avtorjev mednarodnega prava navdihnili poklicna rahločutnost, ki pa se zdi drugačna od tega, kar se je začelo kot del evropskega liberalnega omejevanja. Njegova druga predpostavka se nanaša na konec reformistične rahločutnosti, s katero je bilo prežeto mednarodno pravo do leta 1960. V knjigi opravi s podobo pravnih iz poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja kot s pozitivisti, ki so se navduševali nad suverenostjo in jih imenuje centralisti, ki so poskušali uravnovežiti svoj zmerni nacionalizem s svojim liberalnim internacionalizmom. Knjiga obravnava isto tematiko kot knjiga *Od apologije do utopije*, je pa zaradi premika od strukture k zgodovini povsem drugačno delo (Koskenniemi 2012, 3–5).

Razumevanje mednarodnopravne osebnosti pa izvira iz prava narodov, to pravo pa ureja odnose med državami, ki pripadajo družini narodov. Tako poznamo države, ki so polno suverene, ter države, ki niso polno suverene (protektorati) (Oppenheim 1957, 117–119; Hakl 2010, 15). Jennings in Watts (1992, 119–120) trdita, »da je mednarodna osebnost tista, ki poseduje pravno osebnost v mednarodnem pravu. Koncept mednarodne osebnosti izvira iz mednarodnega prava. To pravo pa predstavlja pravila, ki so obvezujoča za vse države, in določa, da so take neodvisne države prave mednarodne osebnosti.« Brownlie (2003, 57; Hakl 2010, 15) meni, »da je subjekt mednarodnega prava tista entiteta, ki je sposobna posedovati mednarodne pravice in obveznosti ter ima sposobnost tudi vzdrževati te pravice.« Andrassy (1998, 53; Hakl 2010, 16) pa je mnenja, »da so subjekti mednarodnega prava vsi tisti subjekti, ki so po določenih mednarodnega prava nosilci pravic in dolžnosti in so podrejeni mednarodnemu pravnemu redu.« Degan (2000, 219; Hakl 2010, 15) prav tako meni, »da je subjekt mednarodnega prava vsak, ki ima pravno in opravilno sposobnost. Pravna sposobnost je razvidna iz dejstva, da je subjekt nosilec pravic in obveznosti.« Opravilna sposobnost pa se kaže v samostojnem izvajanju mednarodnih zahtevkov in v sklepanju mednarodnih dogovorov. Bučar (1993, 204–5; Hakl 2010, 16) vidi kot osnovo vsake mednarodnopravne subjektivitete njeno suverenost. Vemo, da je danes suverenost reducirana na nekolonialni status (Deklaracija 7. načel) in je relativizirana s kogentnimi načeli v mednarodni skupnosti (npr. prepoved vodenja vojne).

Dva temeljna mednarodnopravna subjekta sta države in mednarodne organizacije. Seveda pa obstajajo primeri, ko nekatere entitete izpolnjujejo določen, ne pa vseh potrebnih pogojev za nastanek subjekta. Med take primere lahko štejemo entitete, ki še niso postale države, ampak v času prehodnega statusa prav tako uživajo nekatere pravice in imajo določene obveznosti (Türk 2007, 84; Hakl 2010, 16). Sistem kot tak je še bolj kompleksen, saj ima tudi posameznik določene pravice in svoboščine. Priznane so mu indirektno z mednarodnopravnimi akti. Tako ima možnost uveljavljanja dela teh pravic pred mednarodno pravnimi ustanovami, vendar je pa obseg teh pravic in odgovornosti še vedno preozek, da bi lahko govorili o posamezniku kot mednarodnopravnem subjektu. Enako je tudi s položajem naroda v mednarodni skupnosti; deležen je zaščite po mednarodnem pravu in ima tudi pravico do samoodločbe, če je sposoben oblikovati lastno voljo. Poleg tega poznamo v mednarodnem pravu posebne tipe osebnosti. Poseben položaj v mednarodni skupnosti imajo kvazidržavne⁸⁰

⁸⁰ Internacionalizirana ozemlja ter mandatna in skrbniška ozemlja razumemo kot kvazidržavne entitete. Mandatna ozemlja so bila ustanovljena po prvi svetovni vojni in so zajemala ozemlja, katerim sta se odpovedala Osmansko cesarstvo in Nemčija. Mandatni sistem je preživel drugo svetovno vojno in je bil v

entitete, Sveti sedež,⁸¹ Malteški viteški red,⁸² Mednarodni odbor Rdečega križa,⁸³ nacionalna osvobodilna gibanja⁸⁴ ter vojskujoče se in uporniške skupnosti.⁸⁵

Pri nastanku⁸⁶ nove države je potrebno preučiti odnos med kriteriji efektivnostmi in pravnimi kriteriji nastanka države (Shaw 2008, 198; Hakl 2010, 17). Med najpomembnejše pravno določene dokumente štejemo Konvencijo o pravicah in dolžnostih držav iz Montevidea (1933), ki v 1. členu pravi: »Država kot subjekt mednarodnega prava mora imeti naslednje značilnosti: (a) stalno prebivalstvo; (b) definirano ozemlje; (c) vlado in (d) sposobnost stopiti v odnose z drugimi državami« (Türk 2007, 86–87). Drugi pomemben dokument, ki prav tako nakazuje pogoje za nastanek nove države je dokument Arbitražne komisije Evropske konference o Jugoslaviji. Dokument v mnenju št. 1 izrekla, »da je država splošno definirana skupnost, sestavljena iz teritorija in populacijskega subjekta v organizirani politični avtoriteti in je okarakterizirana s suverenostjo. Shaw še poudari, da je najpomembnejša karakteristika države njena neodvisnost ali suverenost« (Hakl 2010, 18). Bučar (1997, 77–8, 80) pojasni, da je tudi praksa jasno dala vedeti, da je potrebno upoštevati tudi izpolnitev dodanih pogojev. Pod dodatne pogoje navede možnost dolgoročnega obstoja države, odločnost⁸⁷ entitet, da postanejo država, kot tretji kriterij navede legalnost⁸⁸ nastanka države ter nadaljuje s kriteriji, kot so spoštovanje človekovih pravic, priznanje s strani drugih držav ter druge arbitrarne ugotovitve. Kot druge arbitrarne ugotovitve razumemo posebne

sistemu OZN zamenjan z Mednarodnim skrbniškim sistemom. Internacionalizirana ozemlja so pa bila ustanovljena kot posledica spora zaradi strateških, teritorialnih, etničnih in drugih razlogov. Tak primer sta Krakovska republika in mesto Gdansk (Crawford 2006, 566, 567, 233–4; Hakl 2010, 23–24).

⁸¹ Sveti sedež velja za subjekt mednarodnega prava. Poseduje glavne mednarodnopravne značilnosti. To sta pogodbeno sposobnost in pravica do poslanstva. Leta 1870 je izgubil ozemeljsko suverenost in velja za *sui generis*. Simbolično ozemeljsko dimenzijo mu tako daje vatikansko mesto. Tako je razmerje med Svetim sedežem in vatikanskim mestom mogoče opisati kot razmerje med vlado in državo (Türk 2007, 129–31; Hakl 2010, 25).

⁸² Red je nekoč imel svojo ozemeljsko neodvisnost. Kljub temu pa obdržal diplomatske odnose z posameznimi državami. Danes je red podrejen papežu in ima tesne stike s Svetim sedežem. Subjekt mednarodnega prava pa je samo v odnosu do tistih držav, ki mu takšen status prav tako priznavajo (Degan 2000, 313–314; Hakl 2010, 25).

⁸³ Odbor ni medvladna oz. mednarodna organizacija. Mednarodnopravna osebnost mu je zagotovljena zaradi ženevskih konvencij iz leta 1949 in prvega protokola iz leta 1977 s področja mednarodnega humanitarnega prava (Schermer in Bloker 1995, 48; Hakl 2010, 26).

⁸⁴ Po mednarodnem pravu imajo sposobnost sklepanja obvezujočih mednarodnih dogovorov z drugimi mednarodnopravnimi subjekti in pravico sodelovati v procedurah OZN kot opazovalci. S strani OZN so bila leta 1974 priznana osvobodilna gibanja v Palestini, Mozambiku, Rodeziji in Angoli (Brownlie 2006, 61–3).

⁸⁵ Te skupnosti lahko v praksi tako vstopajo v pravne odnose in tudi sklepajo dogovore v mednarodnem prostoru z državnimi ter drugimi vojskujočimi in uporniški skupnostmi (Brownlie 2006, 61–3; Hakl 26).

⁸⁶ K metodam nastanka držav štejemo: nastanek države na neokupiranem območju, nastanek odvisnih držav in njihovih entitet, nastanek nove države kot posledica propada ali odcepitve, združitve avtonomnih ali ločenih delov neke razdeljene države ter združitve držav v unije (Crowford 2006, 255; Hakl 2010, 19).

⁸⁷ V primeru Tajvana je bil prav ta kriterij razlog, zakaj entiteta nikoli ni bila priznana kot suverena in neodvisna država. Prav tako je bil v primeru jugoslovanskih republik 15. januar 1992, tisti datum, ki je predstavljal rok za izjavo določene republike o želji po priznanju (Bučar 1997, 80).

⁸⁸ Najpomembnejša je Stimsonova doktrina, ki odklanja priznanje marionetnih držav ter ozemlja, pridobljenega s silo (Bučar 1997, 80).

politične razloge, ki jih določena entiteta mora izpolniti, da postane država. Primer dodelitve drugih arbitrarnih ugotovitev je bila določitev dodatnih pogojev za priznanje držav, s strani ES ob razpadu SFRJ.

Institucionalizirano obliko držav članic pa predstavljajo mednarodne vladne organizacije. Mednarodna organizacija je zasnovana na dogovoru med državami, ki so tudi ustrezni akti mednarodne organizacije. Dogovor predstavlja temeljni pravni akt, saj pojasnjuje cilje in pristojnosti organizacije, medsebojne odnose med organi organizacije in način odločanja. V devetnajstem stoletju so bile zasnovane prve mednarodne organizacije. To so bile komisije, ki so pripravljale režim plovbe po rekah, na primer komisija na Renu. Sledile so ji administrativne unije, kot je bila Mednarodna telegrafska unija (Degan 2000, 413–16; Hakl 2010, 22-23).

2.3.2 Mednarodnopravni status Evropske unije

Za mednarodnopravno subjektiviteto ni toliko pomembno vprašanje obstoja, ampak vprašanje njene kvalitete in posredno tudi kvantitete, katere pravice in dolžnosti uživa določeni subjekt mednarodnega prava ter v kakšnem obsegu in na kakšen način (Weingerl 2003, 147, 175). Oblika kot taka ni pomembna – ali je država, mednarodna organizacija ali super država; zanima nas dejanski obstoj mednarodnopravnih pravic in dolžnosti v odnosu do tretjih držav.

Mednarodna identiteta EU je velikokrat okarakterizirana kot *sui generis*. Glede mednarodnega prava bi se EU lahko zdaj uvrščal med mednarodne organizacije, ki naj bi posedovale po klasični doktrini mednarodnopravno osebnost samo do stopnje nanje prenesenih pristojnosti. Evropski pravniki menijo, da je EU mednarodni subjekt *sui generis*, torej več kot klasična mednarodna organizacija, države članice pa niso več enako suverene kot preostale države sveta. Akademiki opozarjajo, da razvoj EU vpliva tudi na klasične doktrine mednarodnega prava, kot sta pojma mednarodne organizacije in državne suverenosti. Medtem se je v mednarodni pogodbeni praksi pojem, ki naj bi se nanašal na EU, uveljavil kot pojem regionalne organizacije za gospodarsko povezovanje (Accetto in drugi 2010, 146). Poudarili bi še, da je članstvo EU v mednarodnih organizacijah prej izjema kot pravilo. Mednarodne organizacije, med njimi tudi OZN, v skladu s svojimi ustanovnimi listinami v članstvo sprejemajo samo države. Strinjamo se s Petričem (2010, 127), da je EU svojevrstna, enkratna integracija, sicer na mednarodnih pogodbah temelječa mednarodna organizacija, zveza držav, vendar pa s pomembnimi elementi naddržavnosti. Bretherton in Vogler (2006, 2)

v preučevanju EU kot akterja, EU ne smatrata za medvladno organizacijo niti za delno formirano državo. Pravita pa, da je jasno razvidno, da je regionalna organizacija, a je zaradi njene stopnje integracije in razpona kompetenc ter instrumentov neprimerljiva z drugimi regionalnimi organizacijami, kot je NAFTA (*North American Free Trade Agreement* – Severnoameriški sporazum o prosti trgovini).

Kaj pa EU in diplomatsko pravo, kakšen status ima EU in katere so tiste pravice, ki jih lahko koristi in katerih ne? DKDO in mednarodno običajno pravo predstavljata okvir za meddržavne odnose. EU ni podpisnica konvencije, a 48.⁸⁹ in 50.⁹⁰ člen konvencije navajata, da je konvencija aplikatorna tudi v širšem kontekstu (Wouters in Doquet 2012, 32). EU ni država saj imajo države članice EU izključno pristojnost priznanja drugih držav in vlad. Priznanje pa predstavlja ključni pogoj za vstop v diplomatske odnose. Države so po mednarodnem pravu edine, ki lahko dodeljujejo priznanje. EU prav tako nima možnosti recipročnosti v diplomatskih odnosih, kar posledično pomeni, da ni vzajemnega soglasja pri vzpostavitvi diplomatskih odnosov. Medsebojno priznanje privilegijev in imunitet je podlaga za diplomatske odnose in omogoča nemoteno delovanje diplomatov. EU je ta problem rešila s 16. členom⁹¹ protokola št. 7⁹² o Privilegijih in imunitetah Evropske Unije (Wouters in Doquet 2012, 33–34, 49). Če povzamemo, je EU diplomatski akter, ki mu je, kljub temu da ni država in ni tipična organizacija, uspelo implementirati privilegije in imunitete delegacij EU v skladu z DKDO, diplomati EU pa so prav tako sprejeti v lokalne *corps diplomatique*.

2.4 Enostranski pravni akt

Preden se lotimo definicije in razlage enostranskih aktov, si pogledjmo vire mednarodnega prava in kam spadajo enostranski pravni posli. Najbolj jasno opredelitev virov mednarodnega prava nam predstavi Statut Meddržavnega sodišča, ki v 38. členu 1. odstavka pravi:

Sodišče, katerega naloga je odločati v skladu z mednarodnim pravom v sporih, ki se mu predložijo, naj uporablja: a) meddržavne dogovore, bodisi splošne bodisi posebne, s katerimi so postavljena pravila, ki jih države v sporu izrecno prepoznajo, b) mednarodni običaj kot izraz obče prakse, ki je sprejeta kot pravo, c) obča pravna načela, ki jih prepoznajo civilizirani narodi, d) sodne odločbe, s pridržkom določbe 59. člena in nauk najbolj kvalificiranih pravnih strokovnjakov različnih narodov kot pomožno sredstvo za ugotavljanje pravil (United Nations 1945, 91).

⁸⁹ Člen pravi: »Ta konvencija je na voljo za podpis vsem državam članicam Združenih narodov ali specializiranih agencij kot tudi vsem pogodbenicam Statusa Meddržavnega sodišča in vsaki drugi državi, ki jo Generalna skupščina Združenih narodov povabi, naj postane pogodbenica te konvencije /.../« (1961, 48. člen).

⁹⁰ Člen pravi: »Ta konvencija je na voljo za pristop vsem državam, ki pripadajo eni od štirih kategorij, omenjenih v 48. členu /.../« (1961, 50. člen).

⁹¹ »Država članica, na ozemlju katere ima Unija sedež, priznava predstavnštvom tretjih držav, ki so akreditirane pri Uniji, običajne diplomatske privilegije in imunitete« (C 83/266).

⁹² Protocol No. 7 on the Privileges and Immunities of the European Union. OJ 2010, C 83/266. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:EN:PDF>.

Omenjene vire je potrebno razvrstiti v dve skupini. Običajno mednarodno pravo, mednarodne pogodbe in splošna pravna načela so formalni viri mednarodnega prava. Najstarejše je običajno mednarodno pravo in se je razvijalo po poti običajev. Mednarodno pogodbeno pravo natančneje določa pomen pravnih norm. Obča pravna načela pa so ključnega pomena za vsak pravni sistem in kot taka veljajo tudi v mednarodnem pravu. V drugo kategorijo pa spadajo pomožna sredstva, med katere sodita sodna praksa in doktrina (Türk 2007, 53). Med navedeno razdelitev Degan (2011, 190–191) uvršča še enostranske pravne akte. K enostranskim pravnim poslom šteje: notifikacijo (obvestilo), priznanje, protest, odpoved in obljubo. Da je enostranski pravni akt veljaven, mora biti avtor akta država ali drugi subjekt mednarodnega prava, akt ne sme biti v nasprotju z normami *jus cogens*. Degan (2011, 196–197) poudari, da je za željen učinek enostranskega pravnega posla potrebno, da država pridobi določeno pravico in da je način pridobivanja le-te bil v skladu z občim mednarodnim pravom. V primeru, da akt ne izpolnjuje določenih pogojev, je smatran kot *ultra vires*; torej brez pravne osnove. Med glavne primere enostranskih poslov, kjer država pridobi nove pravice, štejemo: okupacijo nikogaršnjega področja (*terra nullius*), uveljavitev zgodovinskih pravic in razmejitev morskih prostorov do zarisovanja izhodiščnih črt, od katerih se meri teritorialno morje. Shaw doda (2008, 121–2), da lahko v določenih situacijah enostranski pravni akti, vključno z izjavami pomembnih javnih uslužbencev, privedejo do mednarodnih pravnih obveznosti. Takim aktom prišteva priznanje in proteste, saj je njihov namen, da imajo pravne posledice. Priznanje ima lahko v odnosu do tretje države nasprotujoče si mnenje.

Če razumemo dodelitev priznanja kot enostranski akt, potem le-ta vpliva samo na dvostranske odnose in priznane države ne razglasi avtomatsko kot članico mednarodne skupnosti (Jennings and Watts 1992, 127–130; Hakl 2010, 27). Priznanje države samo s strani ene države nakazuje, da bo novonastala država postala omejen subjekt mednarodnega prava. Jennings and Watts tako pravita, da je za državo pomembno veliko število priznanj, saj le to omogoči nadaljni sprejem v glavne multilateralne organizacije. Shaw (2008, 445, 207–208, 453; Hakl 2010, 28) poda drugačno mnenje in trdi, »da je priznanje kot tako izjava od obstoječega subjekta mednarodnega prava domnevnemu, še ne obstoječemu mednarodnemu subjektu«. Izpostavi pomembnost povezave med kriteriji državnosti in priznanjem. Predvsem v povezavi z dejstvom, da bolj je neustavljivi proces priznanja, manj je poudarjeno izpolnjevanje kriterijev državnosti ter obratno. Nadaljuje, da je do priznanja mogoče priti na podlagi več različnih situacij. Priznanje lahko dodelimo različnim entitetam – novim državam, novim vladam, uporniškim skupinam in teritorialnim spremembam.

Priznanje je lahko enostranski ali tudi kolektiven akt več držav, s katerim že priznamo stanje, zahtevo ali akt drugega (Degan 2011, 200). Priznanje ima učinek odpovedovanja, kadar država prizna zahtevo druge in se s tem odreče lastnim subjektivnim pravicam. Le v tem primeru je priznanje enostranski akt in neposredno ustvarja pravice in dolžnosti v mednarodnem pravu. V drugih primerih ustvarja protislovno stanje, vendar je kljub temu lahko pomemben dejavnik v običajnem procesu. V primeru, da ena država prizna akt ali zahtevo druge države, ki je brez pravne osnove ali pa samo deloma temelji na pravu, ki je v veljavi, takšen akt ne postane pravno utemeljen.

Nekateri avtorji v Evropi učinke protipravnega akta izenačujejo s pravilom *estoppel*⁹³ v angloameriškem pravu. Menijo da je *estoppel* obče načelo prava in kot tako pravilo mednarodnega prava, ki velja. Drugi avtorji iz držav, kjer prevladuje angloameriško pravo, opozarjajo, da je *estoppel* dokazano načelo iz sodnega postopka, ne pa tudi materialnega prava, in se lahko uporabi le v primeru, če je druga stranka podarila vero neki izjavi ali obnašanju in si tako poslabšala svoj položaj. Če se načelu *estoppel* doda povsem ozek pomen kot v angloameriškem pravu, v mednarodnem pravu in v pravu nasplošno, v vsakem primeru velja širše načelo – *non concedit venire contra factum proprium*, kar pomeni, da nihče ne more od drugega zahtevati, da se obnaša drugače kot on sam. Iz tega sledi, da se protipravna praksa, katero je priznala večina držav, lahko spremeni v novo obče običajno pravo. Novo običajno pravo lahko konvaldira prejšno prakso, ki je bila prej protipravna. Če na ta način ne pride do kristalizacije prakse v novo običajno pravo, ta praksa ostaja protipravna z vsemi posledicami, ki iz tega izhajajo (Degan 2011, 201–202).

Jennings in Watts (1992, 127–30; Hakl 2010, 27) trdita, »da je priznanje mehanizem mednarodnega prava ter prav tako politični akt. Odobritev priznanja pa je dejanje na mednarodni ravni, ki pa vpliva na skupne pravice in obveznosti držav ter tudi na nacionalne države.« Vendar stroka nima enotnega mnenja, ali je priznanje dejanski edini način, s katerim nova država postane del mednarodne skupnosti. Menita, da če novonastala država nastane kot stvar dejstva, potem kot taka tudi vstopi v mednarodno skupnost. Ali ji je bila pravica mednarodne osebnosti priznana ali ne, je postranska stvar. Drugo stališče pa poudarja pravilo mednarodnega prava, ki trdi, da nobena nova članica mednarodne skupnosti ne more kratiti pravic drugim državam, od katerih ni bila priznana. Poudariti je treba, da nobena država nima obveznosti, da bi morala novo državo priznati ter da pred dejanskim priznanjem država kot

⁹³ Vladavina prava, ki preprečuje osebi, da bi zanikala pravico ali izjavo, ki jo je podala, ali da bi zanikala dejstvo, da je nekaj obstajalo. Zanikanje je uporabila oseba, ki je hotela izkoristiti prednosti *estoppla* (Martin 1997, 169).

taka ne more izvajati nobenih pravic v mednarodni skupnosti. Namreč priznanje je tisto, kar konstituira državo kot člana mednarodne skupnosti. Praksa priznanj je neenotna in jo lahko interpretiramo različno.

Seveda pa moramo najprej razumeti teorije priznanj, da bomo lahko razumeli prakso. Konstitutivna teorija, katere zagovorniki so bili Oppenheim, Lauterpach, Kelsen in Patel, pravi, da je priznanje glavni kriterij državnosti. Tako mednarodna osebnost nove države ne more biti avtomatična, saj mora biti nekdo, ki novonastali državi dodeli to osebnost. Danes to nalogo države opravljajo kolektivno ali samostojno (Crawford 2006, 20; Hakl 2010, 31). Konstitutivnemu stališču nasprotujeta dva argumenta. Prvi pravi, da če je priznanje države dokončno, potem je težko govoriti o nezakonitem, neveljavnem ali praznem priznanju. Lauterpacht sicer je podpiral možnost neveljavnega priznanja, vendar bi v tem primeru državnost morala biti neodvisna od samega akta priznanja, kar dejansko pomeni zanikanje konstitutivnega stališča kot takega. Drugi argument izpostavi relativizem pri konstitutivnem stališču. Kelsen je trdil, da ima obstanek pravne države relativni karakter. Tako pravna država obstaja samo v odnosu do druge države. Tisti, ki se s Kelsenom ne strinjajo, vidijo to kot kršenje zdravorazumske pameti. Lauterpacht se je ob vseh teh argumentih spraševal, če je potem konstitutivno stališče sploh ustrezno in izoblikoval vmesno mnenje. Tako je konstitutivnemu pogledu pripomnil, da morajo imeti druge države obveznost priznati entiteto, ki efektivno izpolnjuje vse potrebne pogoje, za nastanek države (Malanczuk 1997, 83; Crawford 2006, 21; Hakl 2010, 32). Tudi Bučar (1997, 76; Hakl 2010, 32) se naveže na Lauterpachtovo doktrino, čeprav le-ta ni bila nikoli sprejeta, saj so države rajši vztrajale pri svoji diskrecijski moči dodeljevanja in zadrževanja priznanja. Shaw (2008, 146; Hakl 2010, 32) pa izpostavi slabost te teorije. Ta se kaže v dejstvu, da nepriznana država ne postane mednarodnopravni subjekt, zato je tudi posledično oproščena vseh omejitev v mednarodni skupnosti. Izpostavi še en problem, ki ga vidi v priznanju samo s strani nekaterih držav. Ko nastane tak primer, pa sploh ni znano, ali je država postala mednarodnopravni subjekt ali ne.

Po drugi strani pa deklarativna teorija pravi, da priznanje nima pravnega vpliva, saj je obstoj države dejstvo. Ko država izpolni pogoje, ki so potrebni za nastanek države, postane država z vsemi mednarodnopravnimi pravicami in dolžnostmi. Ostale države pa so primorene, da jo kot tako sprejmejo. Teorija pravi, da je odvisno od drugih držav, kdaj posamezna entiteta izpolnjuje kriterije državnosti, a pozabi na vprašanje, kdo je tisti, ki odloči, da entiteta izpolnjuje kriterije državnosti. Ključni pomen teorije je, da nepriznana država ne more posedovati pravic in obveznosti po mednarodnem pravu. Če pogledamo dejansko prakso, se ta nahaja nekje vmes, in sicer pravi, da priznanje ene države od druge pomeni, da je država

izpolnila vse kriterije za nastanek države, ki jih zahteva mednarodno pravo (Malanczuk 1997, 84–85; Shaw 2008, 446; Hakl 2010, 33).

V primeru novonastale vlade pa se po navadi dodeli *de jure* ali *de facto* priznanje. *De facto* priznanje vlade temelji na političnih mnenjih in na mednarodni ravni pomeni nenaklonjeno ali previdno sprejetje efektivne vlade. Nakazuje, da obstajajo določeni pomisleki glede sposobnosti vlade. *De facto* priznanje pa nikakor ne zadostuje na državnih in mednarodnih sodiščih, saj dokazi nimajo tako močne podlage (Brownlie 2006, 91; Hakl 2010, 37). Kelsen (2006, 225; Jennings in Watts 1992, 155; Hakl 2010, 37-38) še doda, da je jasno, da je *de facto* priznanje samo začasno, medtem ko je *de jure* končno. S pravnega vidika razlika med *de jure* in *de facto* priznanjem ne igra nobene vloge. *De facto* priznanje se novonastali državi podeli takrat, kadar je jasno, da je novonastala država neodvisna in ima efektiven nadzor nad lastnim teritorijem. Ni pa poskrbela za izpolnitev drugih potrebnih zahtev. Finska, Latvija in Litva so bile priznane kot *de facto* države po prvi svetovni vojni.

Pomembno je, da ločimo tudi med političnim in pravnim priznanjem. Politično priznanje je akt države, ki odraža samovoljno odločitev o priznanju določene države. Storjeno je lahko z enostransko izjavo, dvostransko transakcijo ali zgolj z izmenjavo not med vladama. Pravni akt pa prizna določeno skupnost kot državo v pravnem pomenu, kar pomeni, da je skupnost postala država v smislu mednarodnega prava. Država s tem ne krši mednarodnega prava, če se odloči, da novonastale države ne bo priznala, krši pa mednarodno pravo, če prizna državo, ki ne izpolnjuje vseh zahtev mednarodnega prava (Kelsen 2006, 222–223; Hakl 2010, 41). Bučar (1997, 76) meni, da je priznanje držav opredeljeno kot politični in pravni akt, s katerim ena država ali skupina držav prizna obstoj druge države. V praksi je priznanje po njegovem mnenju akt, osnovan na političnih ugotovitvah, ki so izražene v pravni obliki. Brownlie (2006, 89; Hakl 2010, 38) pa pravi, da ima priznanje lahko dve pravni funkciji, prva je določba državnosti, ki ima ključen pomen pred tribunalom, druga funkcija pa je ustanovitev formalnih ter bilateralnih odnosov (diplomatskimi odnosi in sklepanje pogodb).

Dodelitev priznanja nam tako pove, da je entiteta izpolnila potrebne pogoje državnosti po mednarodnem pravu (Malanczuk 1007, 82; Hakl 2010, 33). Za Jenningsa in Wattsa (1992, 130–3; Hakl 2010, 34) je obstoj države kot pravne organizacije določen z notranjim državnim ustavnim redom. Dodata še, da je priznanje deklarativno obstoječe dejstvo in konstitutivno v njeni naravi, saj novonastala država prične uživati mednarodne pravice in dolžnosti od priznane skupnosti. Medtem ko Shaw (2008, 447–8; Hakl 2010, 34) iz prakse zazna, da je le-

ta neenotna in se naveže na Listino organizacije ameriških držav iz leta 1948,⁹⁴ ki pravi, da je priznanje fundamentalna pravica in dolžnost države in da političen obstoj države ni odvisen od priznanja drugih držav.

Lauterpacht (v Shaw 2008, 448–50; Hakl 2010, 35) pravi, da ko so kriteriji državnosti, določeni po mednarodnem pravu, bili s strani entitete doseženi, je dolžnost že obstoječih držav, da tej novonastali državi dodelijo priznanje. Kot smo omenili že prej, po mednarodnem pravu ni neke glavne avtoritete, da bi odobrila pravno osebnost entitetam, ki težijo k suverenosti, ampak je ta funkcija namenjena državam. Po Lauterpachtu je dodeljevanje priznanja deklarativno v smislu določenih faktov (izpolnitev kriterijev državnosti) ter konstitutivno v smislu, da je entiteta sprejeta kot država, ki poseduje pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz državnosti. Lauterpachtova doktrina ima slabost, saj zanemari politični vidik funkcije priznanja. Če bi Lauterpachtova doktrina bila splošno sprejeta, bi države bile obvezane, da bi entiteti, ki izpolnjuje kriterije državnosti, dodelile priznanje.

Bučar (1997,77; Hakl 2010, 36) meni, da novonastala država težko preživi brez priznanja, saj je akt priznanja nujnega in odločilnega pomena za državo. Država kot taka lahko nastane, vendar je brez priznanja njeno preživetje skoraj nemogoče. Težko bo postala stalna članica mednarodnih organizacij, n ebo mogla sklepati mednarodnih pogodb.

Dodeljevanje priznanja novonastali državi je bilo tradicionalno storjeno avtomatsko, takoj ko je politična entiteta izpolnjevala zastavljene pogoje. Ena izmed posledic formalnega priznanja je, da države lahko vzpostavljajo diplomatske odnose in sklepajo pogodbe. A v dvajsetem stoletju se je praksa priznanja spremenila. Postala je bolj kontroverzna in politična in manj avtomatska. Diplomatsko priznanje omogoča politični entiteti obliko zunanje legitimnosti in podpore. Naj potemtakem države dodelijo priznanje provinci, ki se je s pomočjo nasilja odcepila od matične države, po drugi strani pa izpolnjuje kriterije državnosti? To bi bil sovražen akt proti matični državi (odcepitev Litve leta 1990 od ZSSR). Po drugi strani lahko vlade odrečejo priznanje novi državi, čeprav izpolnjuje minimalne kriterije. Tako jo izključijo iz mednarodne skupnosti, ta korak pa lahko nakazuje zrušenje vlade kot take. V primerjavi z Egiptom Izraela ni do leta 1994 priznala nobena Arabska država, čeprav je pogoje za priznanje izpolnjeval že leta 1949. Včasih je priznanje bilo dodeljeno predčasno, četudi države še niso izpolnjevale vseh kriterijev državnosti. Tako so bile priznane s pomočjo

⁹⁴ Listina organizacije ameriških držav – *Charter of the Organization of the American States*. Podpisana 30. Aprila v Bogoti, v veljavi od 1. decembra 1951.

OZN, vendar brez zunanje podpore ne bi mogle delovati⁹⁵ (Holsti 1995, 131). Velikokrat dodelitev priznanja vladi, ki je nastala s pomočjo revolucije, *coup d'etat* ali atentata postane prednost diplomacije in strateških politik.

Sen (1988, 504–505) pravi, da je priznanje države tako stvar mednarodnega prava kot politike. Poudari, da mora biti dodeljevanje priznanja odločitev vsake posamezne države in da ni drugega področja v mednarodnem pravu, kjer bi pravo in politika bila tako tesno prepletena. Jönsson in Hall (2005, 120, 125) razumeta priznanje kot predpogoj za recipročno izmenjavo v mednarodnih odnosih. Načela diplomatskega priznanja, ki so se skozi zgodovino razlikovala, so imela posledice za diplomacijo in za reprodukcijo mednarodne skupnosti kot take. Nadaljujeta, da je diplomacija prispevala k procesu produkcije in reprodukcije mednarodne skupnosti držav prav z mehanizmi priznanja in socializacije. Tako je diplomatsko priznanje postalo bistvenega pomena za državnštvo, hkrati pa je delegitimiziralo druge vrste političnih skupin.

Končujemo s Koskenniemiem (2005, 272, 280, 282), ki meni, da ne moremo zagovarjati samo enega stališča oz. samo deklarativne ali konstitutivne teorije. Čeprav se nam na prvi pogled zdita nasprotujoči, izgubita protislovnost med samim argumentiranjem in se nanašata ena na drugo. Pokazalo se je, da praksa včasih podpira deklarativizem, včasih pa konstitutivizem, kar je seveda odvisno od primera. Doda, da se na koncu oba pristopa k suverenosti zdita nesprejemljiva, saj se raztopita v politiko. Tako pristop, ki zagovarja stališče, da je nastanek države dejstvo, ne potegne jasne ločnice med silo in pravom in legitimizira imperializem obstoječih držav. Le-ta je neubranljiv, saj dejstva ne ustvarjajo prava. Nadaljuje, da so pravila potrebna, vendar niso avtomatsko uporabljena, potrebujejo interpretacijo, ki pa je subjektivna. Po avtorjevem mnenju sta oba principa izključno politična.

Dejstvo je, da se mednarodna praksa priznanja držav spreminja že 200 let – od zgodnjega zanašanja na zagotavljanje *de facto* državnštva, procesa dekolonizacije do modernega, politično obarvanega akta priznanja, kjer je spoštovanje pravil sodobne mednarodne skupnosti v ospredju (Denza 2011, 336–337; Crawford 2006, 12; Rich 1993, 36; Hakl 2010, 28). Do sredine 18. stoletja priznanje kot tako sploh ni imelo posebnega mesta v pravu narodov, saj neodvisna teritorialna enota za lastni obstoj ni potrebovala nobene potrditve od že obstoječih držav ali princev. Tudi pred razpadom SFRJ in ZSSR je vladala relativno konstantna državna

⁹⁵ Zato da lahko države samostojno delujejo v mednarodnem in domačem okolju brez zunanje podpore, je pomembno, da so zunanje in notranje suverene. Zunanja suverenost se nanaša na neodvisnost države nasproti drugim državam oziroma nasproti vsem organizacijskim vrstam, medtem ko se notranja suverenost nanaša na vrhovnost državne oblasti, ki se razteza na prebivalstvo oz. na ljudi in druge subjekte, ki se nahajajo na državnem ozemlju (Pavčnik, Cerar in Novak 2006, 72).

praksa glede priznanja. Po priznanju novonastlih držav pa je zaznati, da je priznanje diskrecijski pravni akt, ki je stvar politične narave. Kljub vsemu pa še vedno manjka načelen pristop do priznanja, saj se ob secesijskih primerih (Somaliland, Južni Sudan, Palestina itd.) pojavijo polemike glede dodeljevanja priznanja.

3 MODERNA EVROPSKA DIPLOMACIJA IN REPRODUKCIJA MEDNARODNE SKUPNOSTI

3.1 Zgodovinsko – pravni okvir

K ustanovitvi ES so vodili politični in ekonomski razlogi. Sprva je bila branik pred notranjo in zunanjo grožnjo, da bi oblast prevzelo totalitarno komunistično gibanje. Predstavljala je predvsem okvir za francosko-nemško popuščanje napetosti in je s tem zagotavljala mir, težila pa je tudi k zagotovitvi neodvisnosti od obeh sil (Bučar 1993, 63).

S Pariško⁹⁶ pogodbo je bila ustanovljena ESPJ. Nadaljnje povezovanje sta utrdili Rimski pogodbi iz leta 1957,⁹⁷ s katerima sta začeli delovati Evropska skupnost za atomsko energijo (EURATOM) in EGS. Vsaka nadaljnja pogodba je pomenila nov korak k vse tesnejši zvezi, ki je dopolnjevala obstoječo ureditev z novimi evropskimi pristojnostmi, novimi državami članicami in zahtevanimi institucionalnimi prilagoditvami (Accetto in drugi 2010, 14–16; Vanhoonacker 2011, 89, 92). Nadaljnja velika sprememba je bila Maastrichtska⁹⁸ pogodba oz. Pogodba o Evropski uniji⁹⁹ (PEU) iz leta 1992. Uvedla je idejo EU kot krovne unije treh stebrov; torej kot politično tvorbo, ki naj dotedanje gospodarske skupnosti preobrazi v splošnejšo politično unijo. Kot drugi steber je uvedla področje SZVP, kot tretji pa do Amsterdamske pogodbe¹⁰⁰ področje pravosodja in notranjih zadev. Amsterdamska pogodba iz leta 1997 je bila prva prenova temeljnih pogodb. Poglavitna novost je bila, da se je večji del tretjega stebra prenesel na prvi steber. Pogodba iz Nice¹⁰¹ leta 2001 je bila namenjena poglavitni pomanjkljivosti amsterdamske prenove – institucionalni reformi delovanja EU. Sledil je razmislek o prihodnosti evropskega povezovanja in razmislek o ustavni pogodbi za

⁹⁶ Pariška pogodba – *Treaty of Paris*. Podpisana 18. aprila 1952, v veljavi od 23. julija 1952 do 23. julija 2002.

⁹⁷ Rimski pogodba – *The Treaty of Rome*. 1957. Podpisana 25. marca 1957, v veljavi od 1. januarja 1958.

⁹⁸ Maastrichtska pogodba je uvedla ali okrepila politike EU na monetarnem, socialnem, izobraževalnem in kulturnem področju, uvedla pa je tudi državljanstvo Unije in načelo subsidiarnosti. Z načelom medvladnosti sta bila zasnovana drugi in tretji steber. Za določanje se je praviloma zahtevalo soglasje držav članic, pristojnosti sodišča EU so bile zelo omejene. V prvi steber je bila uvedena nova vrsta zakonodajnega postopka s soodločanjem Sveta in Evropskega parlamenta (Accetto in drugi 2010, 16).

⁹⁹ Pogodba o Evropski uniji – *Treaty on European Union*. 1992. Podpisana 7. februarja 1992, v veljavi od 1. novembra 1993.

¹⁰⁰ Amsterdamska pogodba – *Treaty of Amsterdam*. 1997. V veljavi od 2. oktobra 1997 do 1. maja 1999.

¹⁰¹ Pogodba iz Nice je še naprej povečevala vlogo Evropskega parlamenta in odločanja s kvalificirano večino v zakonodajnih postopkih (Accetto in drugi 16–17).

Evropo. Na koncu je nastala Pogodba o ustavi za Evropo, podpisana leta 2004. A tej je spodletelo na referendumih in v obdobju za premislek. Decembra 2007, tik preden je predsedovanje prevzela Slovenija, je bila podpisana Lizbonska pogodba.¹⁰² Od Lizbonske pogodbe naprej se Svet za splošne zadeve (*General Affairs Council – GAC*) srečuje kot ločena konfiguracija. Zunanje zadeve pa pokriva Svet za zunanje zadeve (*Foreign Affairs Council – FAC*), ki mu predseduje Visoka predstavnica Evropske unije za zunanje zadeve in varnostno politiko. Visoka predstavnica je tudi podpredsednica EK. Poleg osrednje administracije v Bruslju Evropska zunanja služba (*European External Action Service – EEAS*) zajema tudi 136 delegacij EU v tretjih državah in mednarodnih organizacijah.

Evropsko politično sodelovanje se je torej od leta 1992 naprej vse bolj in bolj razvijalo. Najbolj je funkcioniralo ob rutinskih vprašanjih, medtem ko je v kriznih situacijah velikokrat prišlo do zmede. Maastrichtska pogodba je opredelila temeljne cilje SZVP, sodelovanje na področju zunanjih odnosov je PEU tudi formalno prenesel v okvir Sveta¹⁰³ EU. Glede skupnih stališč je Maastrichtska pogodba določila, da se sprejemajo, kadarkoli Svet meni, da je to potrebno. Države članice pa morajo tako zagotavljati skladnost svoje nacionalne politike s skupnimi stališči in jih podpirati v mednarodnih organizacijah in na mednarodnih konferencah (Brkan 2009, 23, 31–32). Maastrichtska pogodba je zelo poudarjala medvladni značaj SZVP, tako je v skladu s členom J8(1) PEU načela in splošne smernice določal Evropski svet, vsi akti v okviru te politike pa so se sprejeli soglasno. Samo dve leti po veljavi Maastrichtske pogodbe sta Svet in Komisija izdala poročili, v katerih sta izrazili razočaranje nad tem, da Uniji ni uspelo ustvariti bolj aktivne in usklajene zunanje politike. Namen nove medvladne konference je bila okrepitev SZVP. Amsterdamska pogodba, podpisana leta 1997 je nadgradila Maastrichtsko sodelovanje ter je potrdila željo držav članic po sodelovanju na zunanjepolitičnem področju zunaj okvirov in ločeno od skupnosti. Tako je SZVP nastajala postopno, v več fazah¹⁰⁴.

¹⁰² Lizbonska pogodba – *Treaty of Lisbon*. Podpisana 13. decembra 2007, v veljavi od 1. decembra 2009.

¹⁰³ Svet EU je dobil pristojnosti za sprejemanje dveh vrst novih aktov, skupnih stališč, skupnih ukrepov s soglasjem vseh držav članic (Brkan 2009, 32).

¹⁰⁴ Sodelovanje na zunanjepolitičnem področju lahko razdelimo na sedem stopenj. Prva, ki je trajala od 1950–1954, je bila zaradi prevelike ambicioznosti neuspešna. Druga stopnja je potekala od 1970–1986. V tem obdobju so države članice ES na področju zunanje politike sčasoma želele sodelovati neformalno (Brkan 2009, 23, 25, 28). Tretja stopnja je potekala od leta 1987 do 1992. V tem obdobju se je politično sodelovanje med državami članicami poglobljalo, na srečanja je večkrat bila povabljen Komisija, o vsebini je bil obveščen tudi Evropski parlament. S formalno podlago iz leta 1987 je v 30. členu Enotnega evropskega akta (EEA) prav tako podlago dobilo evropsko politično sodelovanje, v okviru katerega so se zunanji ministri držav članic srečevali najmanj štirikrat letno. Cilj sodelovanja je bil razviden iz člena 30 (1) EEA, da si «podpisnice EEA kot članice Evropskih skupnosti skupaj prizadevajo za oblikovanje in izvajanje evropske zunanje politik». V tistem času je besedilo veljalo za ambiciozno, ker je vsebovalo sklicevanje na podpisnice kot članice Skupnosti, s čimer je vzpostavilo neko povezavo med EPS in ES in zato, ker se sklicuje na evropsko zunanjo politiko kot končni cilj

Novost Amsterdamske pogodbe je bila uvedba funkcije visokega predstavnika za SZVP, ta je bil hkrati generalni sekretar Sveta EU, ki v skladu s členom 26 PEU »/.../ pomaga Svetu pri zadevah skupne zunanje in varnostne politike, zlasti s prispevanjem k oblikovanju, pripravi in izvajanju političnih odločitev, kadar je to primerno, pa v imenu Sveta na zahtevo predsedstva vodi politični dialog s tretjimi osebami«. Po 18. (3) členu PEU visoki predstavnik hkrati pomaga predsedstvu pri zastopanju Unije in sprejemanju odločitev v zadevah SZVP. Visokega predstavnika podpira skupina svetovalcev in enota za načrtovanje politike ter zgodnje opozarjanje (*Policy Planning and Early Warning Unit*), prav tako ustanovljena z Amsterdamsko pogodbo. Glavni namen te enote je pripraviti strateške prioritete za delovanje EU z oceno vpletenih interesov in preučevati, na katerih področjih bi lahko EU v prihodnosti delovala v okviru SZVP (Brkan 2009, 36–37, 45; Vanhoonacker 2011, 88). Z Amsterdamsko pogodbo je bil v PEU vključen tudi 12. člen, ki določa, » da Unija cilje skupne zunanje in varnostne politike uresničuje na več načinov: z določitvijo načel in splošnih smernic skupne zunanje in varnostne politike; z odločanjem o skupnih strategijah, s sprejetjem skupnih ukrepov, s sprejetjem skupnih stališč in s krepitvijo rednega sodelovanja med državami članicami pri vodenju politike.« Pred dodatkom iz Amsterdamske pogodbe člen ni tako izrecno našteval uresničevanja ciljev SZVP, govoril je le na splošno o sodelovanju med državami članicami in postopnem uresničevanju skupnih ukrepov. Amsterdamska pogodba je predstavila tudi konstruktivno vzdrževanje¹⁰⁵ in glasovanje s kvalificirano večino¹⁰⁶.

Lizbonska pogodba tako z vsebinskega vidika ohranja veliko večino določb Pogodbe EU, ki se nanašajo na SZVP. PEU v 11. členu navaja cilje skupne zunanje in varnostne politike: zaščititi skupne vrednostne, temeljne interese, neodvisnost in celovitost Unije skladno z načeli Ustanovne listine Združenih narodov (UL ZN); krepiti varnost Unije v vseh njenih oblikah; ohranjati mir in krepiti mednarodno varnost v skladu z načeli UL ZN in Helsinške sklepne listine ter cilji Pariške listine, tudi s tistimi, ki se nanašajo na zunanje meje; spodbujati mednarodno sodelovanje; razvijati in utrjevati demokracijo in načelo pravne države ter

sodelovanja na političnem področju. Vendar pa se države niso bile pripravljene zavezati za več kot le za obveznost prizadevanja.

¹⁰⁵ Namen konstruktivnega vzdrževanja je preprečiti, da bi sodelovanje v okviru SZVP prišlo do mrtve točke, na kateri države članice zaradi nasprotovanja ali manjšine članic ne morejo ukrepati. Vzdrževanje državi članici, ki se z odločitvijo Sveta ne strinja, omogoča, da ne glasuje, odločitev pa kljub temu zavezuje preostale države. Teoretično tako omogoča večjo fleksibilnost in ima zato velike možnosti za dejansko omilitev nesoglasij med državami (Brkan 2009, 270–271).

¹⁰⁶ Glasovanje s kvalificirano večino bi se uporabilo v treh primerih: pri sprejemanju skupnih ukrepov, skupnih stališč ali drugih sklepov na podlagi skupne strategije pri sprejemanju ukrepov za izvajanje skupnega ukrepa ali skupnega stališča ter pri imenovanju posebnih predstavnikov (31. člen (2) PEU). Uvedba glasovanja s kvalificirano večino bi med državami članicami sprožila veliko nasprotovanja. Uvajanje takega glasovanja bi zahtevalo tektonski premik v političnih stališčih držav, zlasti pri največjih nasprotnikih tega koraka Franciji in združenem kraljestvu (Brkan 2009, 271, 279).

spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Brkan 2009, 44). Koutrakos (v Brkan 2009, 44) poda vsebinsko razdelitev področij SVZP. Deli jih na deklarativno diplomacijo, preventivno diplomacijo, konstruktivno diplomacijo in diplomacijo prisile. Prva zavzema deklaracije in izjave, druga ukrepe za zagotavljanje mednarodnega miru in varnosti, tretja sodelovanje v najrazličnejših mednarodnih pobudah in četrta reakcije na krizo ob izbruhu spopadov. Cilji, ki obsegajo skoraj vsa področja zunanje politike, kljub temu niso brez omejitev. Meja delovanja SZVP je postavljena s pravnim redom Skupnosti, ki se po normativnih značilnostih razlikuje od drugega stebra. Sodišče ES je odločilo, da lahko države članice z izvajanjem nacionalnih pristojnosti sprejmejo ukrepe zunanje in varnostne politike, kljub temu pa morajo ti ukrepi upoštevati predpise, sprejete s strani Skupnosti (Brkan 2009, 45). Lizbonska pogodba pa je odpravila stebrno strukturo EU. Komentatorji priznavajo, da ta trditev za SZVP ne drži, saj to področje tudi po 1. decembru 2009 ostaja zunaj Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU) ter je še vedno ločeno urejeno v PEU pod skupnim naslovom Zunanje delovanje Unije. Istočasno pa naj bi z Lizbonsko pogodbo dosegli bolj usklajeno skupno zunanjo in obrambno politiko, povečali njeno skladno delovanje ter zunanje zastopanje Unije v mednarodnih organizacijah in na srečanjih, da bi se lahko EU uveljavila kot močan akter na svetovnem prizorišču (Accetto in drugi 2010, 145).

Razloge za korenitejše spremembe na področju zunanjega delovanja EU lahko zasledimo v vsakodnevni praksi na področju njenih zunanjih zadev, ki so bila precej neusklajena, razpršena in zmedena med hkratnimi dejavnostmi Evropske skupnosti, EU in držav članic predvsem na mednarodnem prizorišču (Accetto in drugi 2010, 146). V prejšnjih pogledih je bila SZVP le oblika medvladnega sodelovanja držav članic, medtem ko z Lizbonsko pogodbo postaja v skladu s členom 2(4)¹⁰⁷ PDEU posebna vrsta pristojnosti EU.

Nekateri analitiki zunanje politike EU izpostavljajo slabe točke skupne zunanje politike. Med slabe točke štejejo vztrajanje nacionalnih vlad pri sledenju lastnim ciljem zunanje politike in zagotavljanje, da jim politika EU povzroči čim manj škode pri sledenju lastnih interesov. Seveda EU ni blizu, da bi imel izključno pristojnost glede zunanje politike, saj njene članice še vedno delujejo samostojno v mednarodnih odnosih. Lahko se dogovorijo, da bodo delovale kolektivno, ampak ta dogovor ni obvezujoč. Tudi znotraj ES bodo države varovale lastne interese in blokirale odločitve, ki bi jim lahko škodovale oz. bi bile proti njihovim interesom. Za veliko kritikov tudi pomanjkanje vojaških instrumentov zaustavlja nadaljnji razvoj zunanje politike. Tako naj EU ne bi mogla vplivati na mednarodne situacije,

¹⁰⁷ »Unija je v skladu z določbami Pogodbe o Evropski uniji pristojna za opredelitev in izvajanje skupne zunanje in varnostne politike, vključno s postopnim oblikovanjem skupne obrambne politike« (PDEU, 2 člen (4)).

če diplomacije ne more podpreti sila (Smith 2003, 3–4). Taki kritiki spadajo med zagovornike realistične teorije in intergovernmentalizma, saj vidijo omejitve sodelovanja, ki pa jih mednarodne institucije po njihovem mnenju ne morejo premagati. Kot poudarjajo, morajo države preživeti v anarhičnem mednarodnem sistemu, prav zaradi tega se morajo ukvarjati z dejstvom, koliko bodo pridobile druge države (potencialni sovražniki) od skupnega sodelovanja.

3.2 Institucionalni okvir

Pristojnosti institucij v okviru delovanja SZVP se razlikujejo. Glavni akter je Svet EU, vlogi Komisije in Parlamenta sta minimalni, vloga Evropskega sveta pa je delno okrepljena v primerjavi s prvim stebrom. Pri sprejemanju skupnih strategij Evropski svet upošteva priporočila Sveta. Z vidika oblikovanja zunanje politike njegova vloga ni drugačna od tiste v prvem stebri. Ne smemo pozabiti, da se je razvil iz organa z zgolj političnim nabojem v organ, ki lahko sprejema tudi konkretne akte (Brkan 2009, 65–66). Po eni strani lahko to razumemo kot izraz večje formalizacije odnosov med institucijami Unije, po drugi strani pa kot delno transformacijo vloge Evropskega sveta in s tem pomemben element v razvoju Unije.

Za sprejemanje predpisov na področju SZVP je zadolžen Svet, ki pa mora delovati na podlagi političnih smernic Evropskega sveta. Po eni strani je skupaj s EK zadolžen za zagotavljanje enotnega in usklajenega delovanja EU pri oblikovanju in izvajanju zunanje politike, po drugi strani pa mora zagotavljati, da države članice spoštujejo obveznosti, ki jih prevzemajo v okviru SZVP (Brkan 2009, 66–67). Vloga EK na področju SZVP je bistveno manjša od njene vloge v okviru skupnosti. Skupaj s Svetom mora zagotavljati usklajenost zunanjepolitične dejavnosti Unije. Pogodba EU sicer določa, da je EK vključena v delo na področju SZVP, saj poleg držav članic lahko predlaga akte, Svet pa lahko od EK zahteva predložitev vseh predlogov za zagotovitev izvajanja skupnih ukrepov, a je v resnici njena vloga marginalizirana. EK prav tako daje potrebno podporo delovanju predsedstva, saj je vključena v njegovo delovanje v okviru SZVP. Pomaga mu pri zastopanju Unije in pri izvajanju aktov SZVP. Vloga Evropskega parlamenta na področju SZVP pa je povsem postranska. Predsedstvo se »posvetuje« z Evropskim parlamentom o glavnih vidikih in temeljnih usmeritvah SZVP in zagotovi, da se njegova mnenja ustrezno upoštevajo. Po drugi strani pa ga morata predsedstvo in Komisija obveščati o razvoju te politike. Parlament lahko Svetu zastavlja vprašanja ali daje priporočila. Tako je vloga Evropskega parlamenta zožena na

politično razpravo, ki pa velikokrat pomeni le skopo obveščanje o dejavnostih brez možnosti kakršnegakoli vplivanja. Parlament lahko le posredno, prek sprejemanja proračuna, vpliva na SZVP. Od Amsterdamske pogodbe naprej se namreč vsi izdatki v okviru SZVP – tako administrativni kot tudi operativni, razen tistih, ki nastanejo v zvezi z vojaškimi in obrambnimi ukrepi ali ko Svet določi drugače – financirajo iz proračuna.

Administrativno podporo SZVP nudi Generalni sekretariat Sveta. Amsterdamska pogodba je uvedla še osebnost, ki bi bila prepoznavna za SZVP in bi delovala kot diplomatski predstavnik Unije. To je visoki predstavnik SZVP, ki je bil hkrati tudi generalni sekretar Sveta. Visoki predstavnik tako pomaga Svetu na področju SZVP in je pomemben zlasti na politični ravni. Prispeva k oblikovanju, pripravi in izvajanju političnih odločitev, prav tako pa lahko na zahtevo predsedstva vodi politični dialog s tretjimi osebami. Skrbi tudi za to, da sta Svet in Parlament obveščena o izvajanju okrepljenega sodelovanja na področju SZVP. Na področjih vojaških operacij igra pomembnejšo vlogo politični in varnostni odbor, na drugih področjih pa ključno vlogo odigra visoki predstavnik. Tako je v predstavniskem, diplomatskem in pogajalskem smislu pomembnejši od politično-varnostnega odbora (PVO) in Sveta. Visoki predstavnik ima tudi odgovornosti, te so politične, ne pa tudi pravne. Po mednarodnem pravu tako ni odgovoren, saj le diplomatsko posreduje pri razreševanju vprašanj, vpleteni subjekti pa se sami odločijo za rešitev (Brkan 2009, 67–69).

Za delovanje SZVP sta v okviru Sveta pomembna še dva organa. Prvi je Odbor stalnih predstavnikov (COREPER), ki je sestavljen iz stalnih predstavnikov držav članic in deluje kot posrednik med nacionalnimi interesi in interesi EU. Drug pomemben organ je PVO, ki spremlja mednarodni položaj na področjih, ki jih zajema SZVP. PVO pravzaprav izvaja politični nadzor nad SZVP in vodi operacije za krizno upravljanje ter spremlja izvajanje politik, ne da bi s tem posegal v pristojnosti predsedstva in Komisije. Vloga PVO je še posebej pomembna v okviru operacij za krizno upravljanje. Odbor takrat predlaga različne rešitve krize, opredeljuje pa tudi politične cilje, ki naj bi jih Unija v tem kontekstu dosegla. Prav tako lahko poda pobudo za sprejem skupnega ukrepa ter dobi pooblastilo od Sveta, da sprejme določene odločitve glede političnega nadzora in strateškega vodenja operacije. To je dvojna funkcija PVO; po eni strani lahko sprejema akte, za katere ni potrebna ministrska odločitev, po drugi strani pa tudi oblikuje politiko SZVP. Pri delu mu pomagata Vojaški odbor, Vojaški štab EU, predseduje pa mu lahko visoki predstavnik v primeru kriz (Brkan 2009, 69–70).

Lizbonska pogodba je najpomembnejše spremembe na področju zunanjega delovanja EU prinesla pri preoblikovanju in okrepitvi položaja visokega predstavnika EU. Odpovedala se je

simbolnemu poimenovanju tega položaja iz ustavne pogodbe kot položaja zunanjega ministra (člen 18 (4) PEU),¹⁰⁸ a ohranila vse vsebinske novosti glede njegove vloge in pristojnosti. Pred spremembami je vlogo visokega predstavnika za SZVP opravljal generalni sekretar Sveta. Po novem pa visoki predstavnik Unije ne bo zastopal le v zadevah iz PEU, temveč bo v njem združeno zunanje zastopanje po obeh pogodbah predvsem z namenom doseči enotno zastopanje Unije navzven in koordiniranje SZVP. Dvojna funkcija se kaže v institucionalnih določbah (Accetto in drugi 2010, 149).

Visokega predstavnika EU izvoli Evropski svet s kvalificirano večino in ob soglasju predsednika EK. Ima položaj predsednika Sveta za zunanje zadeve in je hkrati član Komisije ter eden od njenih podpredsednikov, zato ga mora skupaj s celotnim kolegijem Komisije potrditi tudi Evropski parlament. Visoki predstavnik je odgovoren za vodenje SZVP, vključno s Skupno varnostno in obrambno politiko (SVOP), kar pomeni, da s svojimi predlogi pripomore k njenemu oblikovanju in jo hkrati tudi izvršuje. EU tako zastopa v zadevah, povezanih s SZVP, nasproti tretjim državam ter v okviru mednarodnih organizacij in na mednarodnih konferencah (Accetto in drugi 2010, 150; Ferlež Gruban 2012, 117). V pomoč visokemu predstavniku Unije je bila ustanovljena tudi Evropska služba za zunanje delovanje, ki svoje delo usklajuje z diplomatskimi službami držav članic. Sestavljajo jo uradniki generalnega sekretariata Sveta in Komisije ter osebje, napoteno iz nacionalnih diplomatskih služb. Visoki predstavnik *ad personam* povezuje dve birokratski kulturi EU (medvladno in skupnostno). Je podpredsednik Evropske komisije in predsedujoči Svetu za zunanje zadeve, obenem pa še nadomešča vlogo predsedujoče države pri zunanjem predstavljanju EU ter vodi politični dialog s tretjimi državami.

Ne smemo pozabiti, da se v SZVP prepletata pravo in politika. Ključnega pomena je sicer politika, pravo je le okvir, skozi katerega se ta politika udejanja (Brkan 2009, 73). Koskenniemi¹⁰⁹ (1998, 27) jasno izrazi dvome o pomenu prava v okviru SZVP in se sprašuje, zakaj bi bilo pravo kadarkoli kaj drugega kot le manj pomemben tehnični vidik zunanje in varnostne politike. Brkanova (2009, 73–74) poudari, da Koskenniemi jevo mnenje, ki zavrača obravnavanje pravnih vprašanj v okviru SZVP, ne upošteva dejstva, da se na tem področju ne srečujemo le z zunanjo politiko oz. s klasično zunanjo politiko, temveč ima ta politika tudi

¹⁰⁸ »Visoki predstavnik je eden od podpredsednikov Komisije. Skrbi za doslednost zunanjega delovanja Unije. V Komisiji je odgovoren za njene obveznosti na področju zunanjih odnosov in za usklajevanje drugih vidikov zunanjega delovanja Unije« (člen 18 (4) PEU).

¹⁰⁹ Koskenniemi (1998, 27–28) je pri svoji kritiki izhajal iz primerjave med klasično zunanjo politiko ene države in neklasično SZVP. Z njim pa se lahko strinjamo, da pravo v zunanjem vidiku postane »/.../ zgolj instrument za izražanje in uresničevanje teh želja in interesov, služkinja diplomata ali politika, ki zagotavlja jezik in institucionalne okvire, ki včasih olajšujejo dosego soglasja«.

notranji vidik. Koskenniemi poudari še, da mora v teh notranjih razmerah obstajati določena stopnja zavezujoče narave. Čeprav je paradoksalno govoriti o notranjem vidiku zunanje politike, je za SZVP ta vidik izjemno pomemben, saj zajema problematiko soglasja med državami članicami glede temeljnih zunanjepolitičnih vprašanj. Tako bi lahko SZVP označili kot posebne vrste zunanjo politiko, saj jo je prav zaradi usklajevanja med več državami treba ločevati od klasične državne zunanje politike, v kateri odloča samo ena država. Brkanova nadaljuje, da ko je soglasje med državami članicami doseženo, pravo, ki je prej res pomemben notranji vidik, postane nepomemben element zunanje politike.

Katere so pristojnosti EU na področju SZVP? Podelitev pristojnosti na področju SZVP avtorji običajno obravnavajo v okviru pojasnjevanja narave EU ali narave vsakega od njenih stebrov. Teorije, ki pojasnjujejo naravo EU, je mogoče razdeliti v tri kategorije. Prva kategorija avtorjev vidi EU kot forum za usklajeno sodelovanje, drugi in tretji steber pa kot mednarodno sodelovanje. Po njihovem mnenju EU ni subjekt mednarodnega prava in nima pravne osebnosti ter prav tako ne ustvarja pravnega sistema.¹¹⁰ Drugo kategorijo tvorijo teoretiki, za katere je EU telo, ki je ločeno od držav članic in tudi od Skupnosti. Tako strukturo bi lahko označili za trikotno strukturo treh različnih enot: Skupnost, države članice in EU. Določeni avtorji znotraj skupine zanikajo možnost podelitve pristojnosti EU, saj je EU neka posebna enota integracije in sodelovanja, ki pa nima svojih pristojnosti. Drugi avtorji znotraj skupine pa pravijo, da je do podelitve pristojnosti EU že prišlo in da je EU pravzaprav pravna oseba s pristnimi zakonodajnimi pristojnostmi. Tretja kategorija pa zagovarja enotno oz. unitarno strukturo EU. Pravijo, da EU ustvarja enoten pravni sistem in ima mednarodnopravno osebnost. Trije stebri niso trije ločeni pravni sistemi, ampak so povezani s pravnim sistemom EU ter sestavljajo tri podsisteme enotnega pravnega sistema z deloma specifičnimi pravnimi instrumenti in postopki. Glavni argument teoretikov tretje kategorije je skupni institucionalni okvir EU,¹¹¹ menijo, da so bile pristojnosti EU podeljene (Brkan 2009, 243–246).

Preden se osredotočimo na evropsko diplomacijo, si pogledjmo instrumente zunanje politike EU. Med tri glavne instrumente zunanje politike EU štejemo diplomacijo, ekonomsko¹¹² in

¹¹⁰ Države članice sodelujejo v okviru drugega in tretjega stebra in se ne ravnaajo kot članice mednarodne organizacije, temveč le kot države pogodbenice. Sodelovanje med njimi pa je mogoče obravnavati le v okviru mednarodnega prava. Po mnenju teh avtorjev, države članice niso imele namena EU podeliti pristojnosti v nobenem od obeh medvladnih stebrov (Brkan 2009, 245).

¹¹¹ To pojasnjujejo s tem, da se proračun uporablja za celotno Unijo (Brkan 2009, 246).

¹¹² Med ekonomske instrumente štejemo: razvojno pomoč, humanitarno pomoč in trgovinsko politiko (Smith 2011, 179).

vojaško¹¹³ politiko. Pri uporabi instrumentov zunanje politike EU je pomembno, da poudarimo, da problem implementacije zunanje politike EU ne leži v uporabi instrumentov, ampak v volji do uporabe teh instrumentov strateško in usklajeno. Del problema je političen, saj je težko poiskati konsenz med 28 državami članicami, še posebej na področjih varnosti in obrambe, kjer odločitve niso dokončne na podlagi večinskega glasovanja. Drugi del problema je institucionalni vidik, saj učinkovita implementacija zunanje politike EU pogosto zahteva različne postopke odločanja in izvajanja politike od različnih oblasti (Smith 2011, 179). Če se države članice EU odločijo, da bodo kolektivno delovale proti tretji državi ali odločajo o posebni mednarodni zadevi, lahko najbolje uporabljajo diplomatske ali ekonomske instrumente. Propagando težko uporabljajo oz. jo težko ustvarijo, saj so njihove deklaracije ali mnenja o določeni zadevi vedno nekakšen previden kompromis med članicami in so lahko različno interpretirani v njihovem odnosu do tretjih držav (Smith 2003, 52).

3.3 Moderna evropska diplomacija

Že leta 1970 zaznamo napreden model kolektivne diplomacije znotraj EPS, ki se je do danes razvijal ter pripeljal do evropske diplomacije z širokim razponom delovanja. Jørgensen (1999, 79; Smith 2004a, 2) je nakazal potrebo po bolj teoretičnem in empiričnem analiziranju moderne evropske diplomacije že po ustanovitvi SZVP z Maastrichtsko pogodbo. Duke (2002, 849) pa je pri prizadevanjih glede evropske diplomacije še pred Lizbonsko pogodbo izpostavil priprave uradnikov, da bodo lahko učinkovito sodelovali v evropski diplomaciji.

Teoretična razmišljanja o diplomaciji smo že obravnavali, treba pa je še poudariti povezavo terminov evropske diplomacije in teorije. Jørgensen (1999, 78, 88-89) s pojmom moderne evropske diplomacije povezuje nacionalno in evropsko raven političnega odločanja zadnjih trideset let na področju zunanje politike EU. Poudari, da s tem ko se osredotoča na multilateralno diplomacijo, ne misli da bilateralna izginja, ampak opazi spremembe pri funkcijah in ustaljenih vzorcih. Kako se lahko približimo evropski diplomaciji s teoretičnega vidika? Sam se približa s pomočjo strukturiranega raziskovalnega programa. Preučevanje je zasnoval na podlagi treh kritik. Prva se nanaša na nepovezanost različnih raziskovalnih področij in govori o tem, da preučevanje ne sme biti osnovano na mejah med različnimi disciplinami in poddisciplinami. Druga kritika se nanaša na brezčasnost (*timelessness*). Jørgensen problem brezčasnosti poveže s spremembami ki jih zaznava. To so spremembe idej, pogledov na svet in spremembe organizacij. Zastavi si vprašanje, zakaj potem še vedno

¹¹³ Vprašanje, ali EU potrebuje svojo vojaško silo, je vprašanje, ki ostaja še nerešeno znotraj evropske integracije. V magistrski nalogi žal ne moremo razpravljati o vojaški politiki EU, saj se naloga osredotoča na diplomatsko zmogljivost EU.

govorimo o državi kot brezčasni enoti analize. Tretja kritika pa se nanaša na pomanjknje konteksa pri raziskavah glede moderne evropske diplomacije. Pogreša tudi refleksije odnosov med Evropo in ostalim svetom. Izpostavi da manjkajo teoretična razmišljanja o vplivu evropske diplomacije, ki izhajajo iz mednarodnih struktur in študije o sodobni evropski diplomaciji.

Nadaljevanje poglavja bo namenjeno preučevanju termina evropske diplomacije in razumevanju evropske diplomacije v kontekstu zunanjepolitičnega delovanja EU. Poglavje bomo zaključili z analizo uporabe diplomatskega instrumenta priznanja s strani EU v reprodukciji mednarodne skupnosti.

EU danes predstavlja prostor za intenzivno diplomatsko udejstvovanje držav članic in institucij EU. Po drugi strani pa se razvija kot samostojen diplomatski akter. Znotraj institucionaliziranega in pravnega okvira EU potekajo notranja diplomatska interakcija in procesi socializacije. Tako EU razvija svojo diplomatsko organizacijo in kulturo, s katerima si krepí vlogo verodostojnega diplomatskega partnerja. Kot smo ugotovili že prej, je EU posebne vrste mednarodni politični subjekt v nastajanju, ki pa ni država, ni klasična mednarodna organizacija, a kljub temu vstopa v diplomatski sistem in vzpostavlja diplomatske odnose z mednarodnimi partnerji (Ferlež Gruban 2012, 107).

Zunanjo politiko EU tako lahko opredelimo kot vsebino odnosov EU s tretjimi državami, skupinami držav in mednarodnimi organizacijami.

»Diplomacija EU pa je proces komunikacije in političnega dialoga, pogajanj, zunanjega predstavljanja in vzpostavljanja diplomatskih odnosov med EU in tretjimi državami. Prav tako je sklop norm, pravil in načel, ki imajo skupno organizacijsko osnovo in urejajo te procese. Opisana koncepta sta seveda povezana, saj je razvoj EU kot diplomatskega akterja, vključno z oblikovanjem skupne diplomatske službe EU, nemogoč brez ustrezne zunanje politike (Ferlež Gruban 2012, 110)«.

Zunanjepolitično odločanje v EU je dinamičen proces, ki pa države članice sili k skupnemu razmišljanju in razumevanju položaja ter tudi vpliva na oblikovanje identitet, preferenc in interesov evropskih držav. Tako pri oblikovanju politik obstaja nekaj več kot samo lojalnost do nacionalnih interesov, ki niso zunanje dani, pač pa se oblikujejo v procesih interakcije in socializacije (Gruben Ferlež 2012, 111). Nad odločanjem države formalno obdržijo nadzor, ne smemo pa pozabiti da niso brez učinka procesi socializacije¹¹⁴ in institucionalne dinamike na ravni odborov in delovnih skupin. Jørgensen (v Ferlež Gruban 2012, 112) ugotavlja, da

¹¹⁴ Socializacijo razumemo kot proces ponotranjanja pravil in norm, ki vplivajo na to, kako akterji vidijo sami sebe in kako zaznavajo svoje interese (Gruben Ferlež 2012, 112).

institucionalni ustroj odločanja v veliki meri opredeljujejo velike evropske sile, zato ja ne smemo zanemariti pomembnosti neorealistične perspektive s koncepti ravnotežja moči in vloge velikih sil. Tako se lahko v kriznih razmerah zaobide multilateralni zunanjepolitični sistem EU, ki ga zamenjajo prav velike evropske sile. Izpostavi še, da države članice še naprej upoštevajo svoje nacionalne interese, ne smemo pa pozabiti razmisliti o predpostavki, da so ti bili oblikovani v kompleksni institucionalni dinamiki. Sjursen (2001, 204) trdi, da prav medvladna narava skupne zunanje in varnostne politike ni nujno najpomembnejši element analize, pač pa je kakovost procesov tista, ki je pomembna. Izpostavi vprašanje, ali ti procesi prispevajo k skupnemu razumevanju na podlagi argumentacije in k oblikovanju skupne evropske identitete, Omeni teoriji komunikativne dejavnosti.¹¹⁵

Tudi Hill in Wallace (v Smith 2003, 15) opažata, da je evropska diplomacija postala povezana z značilnim sklopom načel, ki dajejo poudarek diplomaciji in ne prisili ter poudarjajo uporabo mediacije v konfliktnih situacijah in spodbujanje človekovih pravic. Vpliv na zunanje delovanje EU je tudi poseben; EU pogosto vzpostavlja in razvija odnose, osnovane na pravu, skozi sklepanje dogovorov s tretjimi državami in regionalnimi skupinami.

Spence (2009, 236, 240, 242, 244) razmišlja o diplomatih v okviru integracijskega procesa, v katerem so se v zadnjih 50 letih nacionalni diplomatski sistemi in nacionalni interesi ter politike spremenili in tako privedli do nove oblike – evropske diplomacije. Ta je okarakterizirana z dvema širokima, a različnima diplomatskima karierama – nacionalno in supranacionalno. Opazi, da že obstaja evropska diplomacija skupaj z nacionalnim diplomatskim sistemom. Pravi, da je osnovana na dveh predpostavkah: na upadu specifičnih nacionalnih interesov zunaj okvirov EU in dopolnjevanju med dvema različnima diplomatskima skupnostima – nacionalni in evropski. Izpostavi tudi spremembe, ki so nastale kot posledica evropskih integracij in do katere mere jih lahko zaznamo pri nacionalnem diplomatskem sistemu. To so spremembe pri odgovornostih MZZ. Te so se sicer zmanjšale, a se je po drugi strani povečal odnos MZZ z domačim prizoriščem. Drugo pomembno vprašanje je, ali je prepletanje med nacionalno in evropsko diplomatsko ureditvijo *zero-sum game* v smislu, da nacionalna diplomacija upada oz. je v zatonu, evropska pa narašča. Ali pa je *positive-sum game*, pri kateri se EU strukture združujejo z nacionalno ureditvijo in proizvajajo novo regionalno diplomacijo, znotraj katere obstaja samostojna nacionalna diplomacija. Ugotavlja, da ima nacionalni interes velikokrat primat nad EU (npr. francoska politika v

¹¹⁵ »Teorija komunikativnega delovanja se uporablja za opis diplomatske komunikativne interakcije. Sodelovanje v interakciji je razumljeno kot družbeni odnos, ki poteka znotraj kompleksne mreže intersubjektivnih družbenih struktur, načel, norm in pravil, produciranih in reproduciranih v komunikativni interakciji med državami« (Ferlež Gruban 2012, 112).

frankofonski Afriki, britanske vojaške operacije z ZDA). Zazna pa spremembe na določenih področjih, kjer je odgovornost uradno prenesena na evropsko raven (npr. energetske in okoljske politike, mednarodna pomoč).

Tudi Petrič (2010, 128) razmišlja o skupni evropski diplomaciji. Poudari, da je za zdaj težko soditi, kako bodo potekala prizadevanja za skupno evropsko diplomacijo. Sprašuje se, kakšna bo delitev oziroma povezava med diplomacijo držav članic in bodočo evropsko diplomacijo. Meni, da bodo naloge naslednje: usklajevanje in oblikovanje skupnih stališč; uveljavljanje teh stališč v mednarodnih organizacijah in odnosih EU s tretjimi državami; zaščita državljanov in pravnih oseb držav članic. Nadaljuje, da diplomacija posameznih držav članic utegne dolgoročno ostati le problematika bilateralnih odnosov, tako med samimi članicami kot tudi s tretjimi državami. Duke (2009, 211, 233; Petrov, Pomorska in Vanhoonacker 2012, 4–5) preučuje prav to razmerje – razmerje in vlogo nacionalne diplomacije v primerjavi z evropsko diplomacijo, vpeto v EEAS. Izhaja iz ugotovitve, da vzpon evropske diplomacije počasi preoblikuje razumevanje in prakso nacionalne diplomacije. Prav tako ne zanemari prej omenjenih ugotovitev Spenca, ki se ukvarja z vzponom dveh epistemoloških skupnosti evropskih diplomatov (nacionalnih in supranacionalnih) ter ugotovitev Keukeleira, ki se ukvarja z izzivi EU in strukturne diplomacije, ki vključuje medvladni vidik EU-diplomacije. Na nacionalni ravni lahko zasledimo določeno mero dvoma in odpora med članicami EU do novih institucij EU. Tradicionalna vloga diplomacije je, da varuje nacionalne interese držav, to še posebej velja za večje članice EU, ki imajo visoko razvite diplomatske sisteme. Seveda se članice zavedajo, da EU lahko izpolni nekatere nacionalne cilje, po drugi strani pa težko opustijo suverenost na področju diplomacije. Ugotovi, da so prav priprave uradnikov tiste, ki bodo vodile v oblikovanje skupnih evropskih diplomatskih norm in pravil. Poudari tudi, da je potreben prenos znanja in veščin kot predpogoj za učinkovito delovanje EEAS. Konča pa s tem, da se države članice morajo zavedati, da bodo v prihodnje morale koncept evropske diplomacije vključevati v lastno nacionalno diplomacijo in sodelovati tudi pri evropski. To seveda nakazuje odmik od tradicionalne diplomacije, vendar cilj ni izumrtje nacionalne diplomacije, ampak povezovalna/integrirana diplomacija (*integrated diplomacy*), ki združuje nacionalno in evropsko raven diplomacije.

Kaj pa strukturna diplomacija in EU? V instituciji diplomacije zaznavamo tri premike. Prvi premik zaznamo pri razširitvi diplomatskega dnevnega reda (*agenda*), kar je vodilo profesionalne diplomate do nepoznanega teritorija in nakazalo na potrebo po strokovnosti in vlaganju javnih uslužbencev v delo, ki presega delo diplomatov. Diplomati se danes morajo

zanašati tudi na znanja drugih državnih uslužbencev in strokovnjakov iz drugih specializiranih vladnih akterjev in nedržavnih agencij. Drugi premik se nanaša na akterje, ki lahko ustvarjajo diplomacijo in so vpleteni v diplomatske odnose. Tretji premik nakazuje porast multilateralnih pogajanj in organizacij kot okvir diplomacije. Tako danes govorimo o konferenčni diplomaciji, multilateralni diplomaciji itd. (Keukeleire, Thiers in Justaert 2009, 144–145). Omeniti moramo še premik pri objektih diplomacije. Od hladne vojne naprej diplomacija ni več osredotočena samo na meddržavne odnose, krize in konflikte. Njen objekt je postalo tudi preoblikovanje in vplivanje na strukture, pri čemer so strukture organizirana načela, pravila igre in institucije, ki odločajo o povezovanju akterjev na področju politike, ekonomije, prava, sociale in varnosti. Avtorji vzrok za povečano zanimanje diplomacije za strukture vidijo predvsem v razpadu vzhoda in zahoda med letoma 1989-1991 in ugašanju Vestfalskega reda. Razpad stare strukture nakazuje rekonstrukcijo družb, držav, regij in mednarodne arene. Rekonstrukcija je posebej primerna za tiste regije, kjer so po letu 1980 dolgotrajne strukture izginile – predvsem države, ki so prej bile organizirane na podlagi komunističnih ideologij.

Keukeleire, Thiers in Justaert (2009, 146–148, 164) pod strukturno diplomacijo razumejo proces dialogov in pogajanj, s pomočjo katerih akterji v mednarodnem sistemu poskušajo vplivati ali oblikovati trajnostne zunanje, politične, pravne, ekonomske, družbene in varnostne strukture na različnih ravneh v danem geografskem prostoru. Namen strukturne diplomacije pa je, da spremeni ali okrepi specifične konstelacije pravil igre, institucije, zakone in navade držav ter da promovira prilagoditev novih principov (recimo demokracije v nedemokratskih državah) in seveda operacionalizacijo teh principov. Prvi koncept strukture se navezuje na stanje, ko pride do sistematičnih sprememb. Strukturna diplomacija tako lahko oblikuje (*shape*) nove strukture ali pa v primeru, ko so strukture že ustanovljene, nanje vpliva (*influence*). Drugi koncept strukture pa se navezuje na zagotavljanje strukturne stabilnosti, *statusa que* in kontinuitete. Kot drugo pa se navezuje na trajnost. Strukture, ki jih zasledujemo, ne smejo biti kratkoročne, ampak prav nasprotno: tudi takrat, ko začne strukturna diplomacija pojemati, morajo biti dolgoročne. O strukturnih spremembah ali strukturni reformi lahko govorimo, kadar strukture pridobijo značaj in postanejo relativno trajne. K trajnosti struktur in dolgotrajnemu uspehu strukturne diplomacije prispevajo materialni, nematerialni ali ideološki faktorji. Materialni faktorji so povezani s praktično operacionalizacijo in funkcioniranjem strukture, nematerialni pa z vprašanji načel in legitimnosti. Avtorji med kriterije učinkovitosti in uspeha štejejo intenzivnost reakcije, dolgotrajni pristop, izčrpnost in umeščenost v širše strukture in pobude tradicionalne zunanje

politike. Dejavniki kažejo, da razvoj strukturne diplomacije v osnovi presega zmožnosti večine diplomatskih akterjev (če izvzamemo globalne in regionalne sile), prav zaradi tega je multilateralni okvir koristna arena za organiziranje diplomatskih prizadevanj.

Keukeleire, Thiers in Justaert (2009, 152–155) tudi empirično ocenijo, ali institucije EU in diplomatske nastavitve ter instrumenti omogočajo razvoj strukturne diplomacije. Poudarijo, da je narava EU diplomacije večstebna, večnivojska in večlokacijska. Diplomatska prizadevanja so izvedena na ravni prvega in drugega stebra, v katerih delujejo specifični akterji (Evropska komisija, Visoka predstavnica Evropske unije za Skupno zunanjo in varnostno politiko, specializirane agencije, diplomati držav članic), znotraj EU pa različne države članice še naprej vodijo lastna diplomatska prizadevanja s tretjimi državmi. Države članice prav tako lahko vodijo diplomacijo skozi mednarodne organizacije (OZN, zveza NATO, itd.). Treba je omeniti naraščajoče število posebnih predstavnikov EU, ki zagotavljajo kontinuiteto prisotnosti EU. Na Balkanu ima EU kar tri posebne predstavnike: v Makedoniji, Bosni in Hercegovini ter na Kosovu.¹¹⁶ Avtorji posebnega predstavnika¹¹⁷ EU na Kosovu vidijo kot centralno vlogo strukturne diplomacije. Njegova glavna naloga je implementacija ciljev EU na Kosovu; torej razvoj stabilnega, demokratičnega in multietničnega Kosova. Tudi Evropska komisija je igrala pomembno vlogo pri konceptualizaciji in razvoju strukturne diplomacije EU v analizah in pripravah strategij in partnerstev do drugih regij.

Instrumenti, ki jih ima na voljo EU, tej vsaj teoretično omogočajo razvoj strukturne diplomacije – to so: sporazumi o sodelovanju, finančna sredstva, razvojno sodelovanje, politični dialog, instrumenti za vzpostavljanje miru in zmogljivost kriznega upravljanja. V praksi je seveda vpliv strukturne diplomacije EU odvisen od regije, kar je razvidno iz ocenitve vpletenosti strukturne diplomacije EU na Balkanu, mediteranskem območju, v evropski sosedski politiki (ENP)¹¹⁸ in v državah podsaharske Afrike (Keukeleire, Thiers in Justaert 2009, 162, 165). Strukturna diplomacija EU na mediteranskem območju ni doživela take prosperitete kot na območju Balkana, saj cilji na mediteranskem območju niso bili podprti z enakimi endogenimi procesi in silami, z njim pa se tudi niso strinjale vladajoče elite v teh državah.

Diplomatsko zmogljivost EU lahko preučimo glede na to, kdo govori v imenu EU, o kateri zadevi, s katero avtoriteto ter s katerimi sredstvi. Rimska pogodba iz leta 1957 ni zagotovila

¹¹⁶ Posebni predstavnik EU na Kosovu je od leta 2011 bivši minister za zunanje zadeve Republike Slovenije Samuel Žbogar.

¹¹⁷ Poleg posebnega predstavnika EU je na Kosovu še misija EULEX, ki opravlja naloge implementacije vladavine prava.

¹¹⁸ ENP – *European Neighbourhood Policy*.

skupne diplomacije na področju zunanjepolitičnih vprašanj, saj so v tistem času države članice ES bile preveč osredotočene na vprašanje integracije obrambne komponente. Smith (2004a, 4) pravi, da EPS ni bila ustanovljena, da bi reševala mednarodne probleme, ampak je bila ustanovljena, zato, da bi preprečevala mednarodne probleme ter bila predvsem skupen evropski glas, slišan v mednarodnih odnosih. Po sprejetju Maastrichtske pogodbe je imela EU v okviru SZVP na voljo poleg deklaracij in *démarches* še skupna stališča in skupne ukrepe. Skupna stališča so bila izvajana s pomočjo koordinacije nacionalnih akcij, skupni ukrepi pa s pomočjo instrumentov ES, kot sta dobrodelna pomoč in sankcije. Od Amsterdamske pogodbe leta 1997 do Lizbonske pogodbe se je leta 2009 diplomatska aktivnost okrepila na več načinov. Povečala se je uporaba virov in orodij politike EU na področjih, ki presegajo ekonomsko politiko. Več je skladnega in strateškega načrtovanja na različnih področjih zunanje politike EU (Smith 2011, 179–181).

Tabela 3.1: Diplomatske metode in instrumenti ES/EU¹¹⁹

Diplomatske metode EU	Diplomatski instrumenti v ožjem smislu
Pošiljanje posebnih odposlancev	Pogajanje/sklepanje sporazumov
Predstavništva Evropske komisije	Obiski na visoki ravni <i>Shuttle</i> diplomacija Deklaracije/izjave
Specialne misije v tretje države (misije za namen mirnega rešavanja sporov, misije z nalogo opravljati delo nacionalne vlade na področju civilnih in policijskih zadev)	Demarša Podpora drugim mednarodnim organizacijam Diplomatsko sankcioniranje
Predstavništva Evropske komisije pri drugih mednarodnih organizacijah	Priznanje (države, vlade)
Asociativna diplomacija (regionalne organizacije)	Politični dialog (bilateralni in regionalni)
Osebna diplomacija: vrhi, konference (organizacija in pošiljanje delegacij)	Predstavitvev predlogov mirovnih sporazumov Vmesnik za olajšanje političnega dialoga

¹¹⁹ Kajnčeva (2008, 216) s preglednico diplomatskih metod, tehnik in instrumentov ES/EU predstavi izjemen porast števila sredstev in njihovo raznolikost. Med diplomatskimi instrumenti v ožjem smislu zasledimo tudi priznanje (države, vlade). Whitman (1997, 60) še dodaja, da ni samo diplomacija tista, s katero EU uveljavlja svoje norme v zunanji politiki, ampak spadajo med sredstva EU za izgradnjo njene mednarodne identitete tudi strateški dokumenti.

--	--

Vir: Kajnič (2008a, 216).

Pri notranji diplomatski interakciji potekajo procesi socializacije oz. oblikovanja in sprejemanja specifičnih norm, pravil in načinov vedenja. Ni pomembno samo sodelovanje, ampak tudi intenzivni komunikacijski procesi, pri katerih se oblikujejo skupni interesi in odgovori o načinih za njihovo realizacijo (Ferlež Gruban 2012, 121). Batora (2005, 54) intraevropsko diplomacijo razume kot skupek norm in pravil, ki regulirajo interakcije med državami v pravnem okolju. Mediacija znotraj EU tako ni več samo osredotočena na odnose članic EU in na odnose z drugimi akterji, ampak tudi na oblikovanje evropskega pravno-političnega okolja, kjer članice EU delujejo. Kot pravi Keukeleire (2003, 33–34), se moramo zavedati, da včasih medsebojni cilji prevladajo nad političnimi ali pa so glavni motiv za določenimi zunje-političnimi iniciativami. Med prve uspehe skupne intraevropske politike štejemo imenovanje lorda Carringtona za predsednika mirovne konference o Jugoslaviji leta 1991. Poleg tega, da so bili takrat zagotovljeni instrumenti za rešitev Balkanske krize, je odločitev okrepila tudi položaj nizozemskega predsedstva ES *vis-a-vis* vplivnemu nemškemu zunanjemu ministru Genscherju.

Zunanja (diplomatska) služba je po Lizbonski pogodbi v določeni meri nadgradnja zunanje službe Evropske komisije (vključno z njenimi predstavništvi po svetu). Njena prednost je, da pod skupno avtoriteto visokega predstavnika povezuje tri razsežnosti evropske zunanje politike: skupnosti (skupnostno), skupno zunanjo in varnostno politiko (medvladno) ter nacionalno diplomacijo (nacionalno) (Ferlež Gruban 2012, 118–120). Cilj EU je oblikovati jasno identiteto na mednarodnem prizorišču in zagovarjati kolektivno dejavnost. Tako EU počasi prehaja na višjo razvojno stopnjo organiziranja in profesionalizacije svoje diplomacije, v samem procesu pa posnema klasične mehanizme diplomatskega sistema. Tako EU razvija svoje (Ferlež Gruban 2012, 120) diplomatske strukture podobno kot novonastale države, ki se skušajo uveljavljati v diplomatskem sistemu. S tem pa nastajajo tudi pričakovanja, da bo prav tako opravljala naloge, primerljive z nalogami držav. Jasno pa je, da države članice ohranjajo svoje diplomatske službe ter tako še naprej ostajajo samostojni diplomatski akterji.

Delegacije EU danes predstavljajo EU v tretjih državah, ne smemo pa pozabiti, da so države še vedno tiste, ki obvladujejo diplomatski svet in edine, ki imajo pravico dodeljevanja diplomatskega priznanja. Tretje države so sprejele delegacije EU kot dodatek, in ne kot nadomestek predstavništev posameznih držav članic EU. Namen delegacij EU je

poenostavitev predstavljanja EU v mednarodnem okolju, so pa nove funkcije¹²⁰ delegacij dodale kompleksnost pri funkcioniranju EU. Z Lizbonsko pogodbo so naloge bivših komisijskih delegacij postale zahtevnejše in bolj raznolike, saj so delegacije zadolžene tako za predstavljanje EU in SZVP. Zanašajo se sicer lahko na podporo nacionalnih strokovnjakov, a ne moremo zaznati pravega lokalnega sodelovanja, ne med članicami EU ne med nacionalnimi predstavništvi in Evropsko Komisijo. Zdajšnja delegacija EU pri OZN združuje prejšnjo delegacijo in NYLO (*New York Liaison Office of the General Secretariat of the Council*). Delegacije EU so tako prevzele tudi vlogi rotirajočega predsedovanja EU pri mednarodnih organizacijah (Jönsson in Hall 2005, 152; Drieskens 2012, 58, 63–64).

S tem ko se je okrepila vloga visokega predstavnika za zunanje zadeve in varnostno politiko ter z nastankom EEAS, lahko EU še bolj zasleduje vrednote in interese, ki jih promovira na svetovne prizorišču. Thomas in Tonra (2012, 11, 14, 16, 18, 20, 22, 24–26; Gruban Ferlež 2012, 120) na podlagi teoretičnih pristopov pojasnjujeta, kako EU in njegove države članice pridejo do skupnih opredelitev svojih diplomatskih dejavnosti. S pomočjo sedmih modelov (intergovernmentalistični model veta in *log-rolling*; institucionalistični model sodelovalnega pogajanja in podtikanja; konstruktivistični in sociološko institucionalistični model elitne socializacije, evropeizacije in formiranja kolektivne identitete), ki temeljijo na predpostavki, da imajo države članice različne zunanjepolitične preference. Glede na prvi model v zunanji politiki EU dominirajo preference in grožnje z vetom, kar posledično pomeni, da visoki predstavnik in EEAS nimata veliko vpliva na vsebino skupne zunanje politike EU. Pri modelu *log-rolling* je vloga visokega predstavnika, da poudarja neodvisnost od preferenc držav članic in da mu te zaupajo svoje interese, čeprav visoki predstavnik deluje v interesih EU, ne pa držav članic ali določene institucije. Tretji model pravi, da bi moral visoki predstavnik zagotoviti, da članice EU priznajo pomembnost doseganja konsenza in promocije posvetovanja ter deljenja informacij znotraj zaupnih forumov EU. Da bi bil visoki predstavnik uspešen, je potrebno, da prepriča države članice, da znotraj forumov delijo zaupne informacije. Po četrtem modelu visoki predstavnik oblikuje in objavlja politične odločitve na način, da promovira dogovore, ki temeljijo na predhodnih zavezah politike. Peti model pravi, da je vloga visokega predstavnika vloga političnega menedžerja, zato je njen poudarek na birokraciji zunanje politike. Šesti model vidi visokega predstavnika kot političnega protagonista, ki aktivno išče možnosti za usmerjanje in izvajanje

¹²⁰ Z Lizbonsko pogodbo so delegacije prevzele naloge rotirajočega predsedovanja EU v povezavi z zadevami Skupne zunanje in varnostne politike. Zadolžene so za notranjo koordinacijo (utrjujejo svojo poslovodno funkcijo) in zunanje predstavljanje (krepijo zunanje predstavljanje). Delegacije so odprle tudi možnost opravljanja konzularnih funkcij (Drieskens 2012, 59).

zunanjepolitičnih ciljev EU. Medtem ko zadnji, sedmi model pravi, da bi visoki predstavnik pmoral poskušati zagotoviti politično smer in vodstvo znotraj FAC. Ali bodo pričakovanja Lizbonske pogodbe izpolnjena, bosta pokazala čas in tudi pripravljenost držav članic, da podprejo prizadevanja visokega predstavnika ter sooblikujejo stalno, profesionalno in visoko usposobljeno diplomatsko službo. Le-ta bi prispevala k oblikovanju skupne evropske diplomatske kulture in posledično k utrjevanju mednarodne identitete EU. Bretherton in Vogler (2006, 56–57) razumeta zunanjo vlogo EU na dva načina. Prvič kot samostojnega in vključujočega akterja, ki v mednarodnih odnosih deluje kot promotor notranjih vrednot in kot protiutež ZDA, drugič pa kot ekskluzivnega akterja v smislu varovanja pred zunanjo grožnjo.¹²¹

Zanimiva je tudi vloga EU pri multilateralni diplomaciji. Jørgensen (2009, 207) ugotavlja, da pri predstavljanju v mednarodnih organizacijah, se države članice EU odločajo za neučinkovite vladne modele, pri čemer so glavne možnosti brezpogojna delegacija, nadzorovana delegacija in usklajevanje. Pojavi se tudi dilema med učinkovitim multilateralizmom in podpiranjem neučinkovitih multilateralnih institucij. Čeprav EU podpira učinkovit multilateralizem, je njegova vloga omejena in komaj skladna v okvirih institucionalnih sprememb. Tako ugotovimo, da EU podpira nadgradnjo določenih programov OZN (UN Environment Programme), a če pogledamo širše, opazimo da ji manjkajo ambicija, želja in interes pri reformiranju obstoječih institucij.

3.4 EU kot akter

Preden bomo obravnavali položaj EU v mednarodnih odnosih, si pogledajmo, kaj EU ni. EU (Hill in Smith 2011, 465–466) ni poseben pol v multipolarnem sistemu. Tako kljub svojemu razvoju in zadnji reformi ne poseduje kumulativne moči na vseh glavnih področjih, čeprav stremi k temu, da bi jo. Njena moč v trgovinskem smislu ne doseže enake moči na drugih področjih, (npr. finance) medtem ko je njena moč v diplomaciji v najboljšem smislu periodična in velikokrat neenotna. EU prav tako ni podsistem zahodnega kapitalizma ali provinca ameriškega imperija in ni neka politična struktura, ki bi bila obdana s silami funkcionalizma in globalizacije. Kajnčeva (2008, 9) izpostavi, da je ES kljub osredotočenosti na odnose, procese in politike med državami članicami in na splošno znotraj integracij vstopala v mednarodno skupnost kot akter, ki je na osnovi svoje gospodarske moči porajal pričakovanja o naravi in obsegu vloge, ki naj bi jo igral v mednarodni skupnosti. Sama narava

¹²¹ K zunanjim grožnjam EU štejeta grožnja pred prosperiteto, grožnje, povezane s stabilnostjo in varnostjo, ter grožnje EU sami sebi (Bretherton in Vogler 2006, 57). Zadnja grožnja se nanaša na propad integracijskega procesa.

evropskih integracij, njihova izmuzljivost kategorizaciji kot subjekta mednarodnih odnosov in specifičnost njihove tvorbe so povzročile prepad med pričakovanji o mednarodni vlogi ES in samimi zmožnostmi ES.

Vsekakor pa ne smemo zanemariti pozitivnih vidikov EU. EU predstavlja območje miru v mednarodnih odnosih, lahko bi rekli, da je ustvarila nekakšno regionalno mednarodno družbo. Prav tako EU predstavlja vzorčni model za druge regionalne organizacije. Je tudi referenčna točka znotraj drugih mednarodnih organizacij. Čeprav velikokrat ni enotna v OZN, je kljub temu zelo pomembno za druge države, da se strinja z delovanjem OZN. EU ima velik vpliv v organizacijah, kot sta Svetovna zdravstvena organizacija (*World Health Organization – WHO*) in Mednarodna agencija za jedrsko energijo (*International Atomic Energy Agency - IAEA*). Za številne druge države EU predstavlja neko protiutež ZDA v mednarodnih odnosih in nakazuje realizacijo nekaterih načel ravnanja v zunanji politiki, ki bi sicer ostala le ideje. Pri tem mislimo predvsem na spodbujanje skupnih interesov v mednarodnih odnosih, ne da bi škodovali ali dražili druge (Hill in Smith 2011, 467–469).

Hill in Smith (2011, 470–475) na vprašanje, kako bi lahko opredelili ali kam bi uvrstili EU, odgovorita večplastno. Pravita, da je EU podsistem (*subsystem*) mednarodnih odnosov zapleten v splošne procese mednarodnih odnosov¹²² ter dejanska in potencialna moč v svetu. EU kot podsistem mednarodnih odnosov lahko razumemo tako, da politika znotraj EU ni popolnoma notranja in ne mednarodna. Vsekakor pa je treba poudariti stopnjo zaupanja, ki je nastala med državami članicami, saj je ta brez primere v zgodovini mednarodnih odnosov med suverenimi državami, medtem ko je razpon instrumentov, ki jih države članice imajo na voljo, presenetljivo ožji, kot bi bil pred pol stoletja. Drugi vidik EU kot podsistema je, da obstaja na podlagi sredstva usklajevanja interesov in želja držav članic z namenom doseganja kolektivne akcije v svetovni politiki. Tretje stranke (države) se težko vključijo v sistem EU, razen ZDA. Tudi institucije EU imajo pomembno vlogo pri soustvarjanju evropskega podsistema, saj je le-ta postopoma oblikoval in konsolidiral ključne prakse EU. Tako je z Lizbonsko pogodbo odločil, da bo uveljavil svojo vlogo v novem evropskem diplomatskem sistemu. Tako prepletanje institucij in politik ustvarja različne oblike odvisnosti ter priložnosti in inovacije po drugi strani. EU je vpletena v mednarodne odnose, tako da je del multilateralnih struktur svetovne politike in mednarodni akter, kateremu vpliv čedalje bolj

¹²² Procesi in odnosi v mednarodni skupnosti potekajo oz. se konstituirajo in razvijajo v znamenju kooperacije in konflikta. Utrjevanju kooperativnih odnosov med državami so namenjene mnoge institucionalne oblike – institut mednarodnega prava. Tako je kooperacija na območju mednarodnih odnosov politični proces, ki vsebuje vzpostavitev konvergence interesov s strani subjektov v mednarodni skupnosti, njihovo usklajevanje in uravnoteževanje, medtem ko konfliktni odnosi nastanejo kot posledica reproduciranja odnosov hegemonije (Benko 2000, 269, 271, 276).

narašča. Poudariti moramo, da obstajata dva nerešena pojma, ki se nanašata na vpletenost EU v mednarodne procese. Prvo dejstvo se navezuje na Lizbonsko pogodbo; čeprav je ta ukinila strukturo treh stebrov, še vedno obstaja razlika pri odločanju znotraj različnih institucij EU. Pogodba je poskušala olajšati delovanje zunanjih odnosov EU, ampak ne združi potrebne procedure, ki bi to omogočila, saj bi tako nekatere odločitve bile lažje razumljene. Dokler obstajata dve telesi, katerih pristojnosti pristojnostmi se prekrivajo, bo obstajal problem institucionalne doslednosti. To se nanaša na Komisijo in sekretariat Sveta. Nova funkcija izvoljenega predsednika Evropskega sveta in okrepljena vloga Visokega predstavnika za zunanje zadeve bo še vedno predmet omejitev in zapletenosti, ki izhajajo iz intergovernmentalizma v SZVP in pravosodja ter notranjih zadev, ki soobstajajo z metodo skupnosti. Drugo dejstvo izpostavlja geografsko dimenzijo. EU se mora odločiti, ali si želi sodelovati z mednarodnim sistemom le regionalno ali globalno, kot prizadevajoča velesila, s pretenzijo, da je slišana glede pomembnih vprašanj in kriz.

Preden se lotimo preučevanja EU kot diplomatskega akterja, moramo razumeti vlogo EU in njeno delovanje v mednarodnih odnosih. Kajinčeva (2008a, 14-15, 67-69; Hill 1993, 309) na dejavnost EU v mednarodnih odnosih gleda širše, izven strogih institucionalnih okvirov zunanjih odnosov EU in SZVP. Odmika se od statičnega in etatično monoaktersko razumljenega koncepta EU kot akterja in s tem državocentričnih pristopov k razumevanju EZP. Dejavnost EZP definira večplastno, kot celoto mednarodnih dejvnosti EU, zunanje politike njenih držav članic in delovanje le-teh v mednarodnih institucijah. To je njena osnova, saj se lahko tako tudi odmakne od normativnih sodb o tem, ali EU je ali ni akter v mednarodnih odnosih. S samim konceptom akterstva teoretično zajema dinamiko institucionalnega razvoja kot spremembe v mednarodnem okolju, v katerem deluje EU. Tako odnos med akterstvom EU in mednarodnim okoljem lahko definiramo kot "navzočnost" (*presence*). Pojem navzočnosti pa nakazuje na večaktersko in večnivojsko razumevanje Evrope v mednarodnem okolju.¹²³ Ko razmišljamo o globalni vlogi EU, ne smemo razmišljati o EU izključno kot o agentu, ampak je treba vključiti tudi strukturni vidik. To pa pomeni, da pri preučevanju vloge EU v mednarodnem okolju razlagamo njeno obnašanje kot funkcijo institucionalnih in drugih struktur. Vključitev strukturnega vidika v razumevanje vloge EU v svetu pomeni, da tudi na EU gledamo kot na strukturo. Torej po eni strani je EU sestavljena iz mnoštva akterjev, ki se prepletajo med državno in EU ravno ter prav tako vključujejo delovanje drugih mednarodnih organizacij. Po drugi strani pa EU kot eden izmed akterjev, ki

¹²³ EU tako ni vpletena v mednarodne odnose le skozi akterstvo, temveč ima tudi vpliv in vlogo v mednarodnem okolju glede na posledico samega obstoja, ki vpliva na percepcijo drugih akterjev (Hill 1993, 309).

je sam po sebi večplasten. Predstavlja strukturo in kontekst, znotraj katerega delujejo ostali akterji v mednarodnem sistemu. Tudi tisti, ki so deloma akterji znotraj EZP, in kot objekti delovanja EZP.

Allen in Smith (1990, 21) najprej izpostavita, da je navzočnost ob akterstvu tisto, kar dodaja strukturi pol EZP. Navzočnost razumemo kot odnos med akterstvom EZP in mednarodnim okoljem. Pojem tako zajame različne pojavne oblike akterstva EU – pobudnik (*iniator*), oblikovalec (*shaper*), ovira (*barrier*) in filter (*filter*). Po drugi strani pa avtorja nakazujeta, da je EU vpeta v razreševanje mednarodnih problemov tako skozi oprijemljive (institucionalne) kot neoprijemljive (ideje, vrednote, norme) strukture. Poudarita še, da oba elementa te navzočnosti vplivata na percepcijo drugih akterjev v mednarodni skupnosti, ki EU seveda posledično razumejo kot pomembnega akterja.

Torej lahko strukturno pogojene pristope k razlagi EZP razdelimo v dve skupini. Prva skupina temelji na tradiciji strukturnega (neo)realizma in razvoj EZP razlaga kot posledico širših mednarodnih struktur. Pri drugi skupini pa gre za institucionalistične pristope, ki imajo svoj izvor v liberalni tradiciji in tako poudarjajo pomen institucij za razvoj sodelovanja v mednarodni skupnosti (Kajnič 2008a, 59, 62–63). Strukturni pristopi nam pokažejo spremembe preferenc akterjev kot posledico institucionalizacije zunanje-politične dejavnosti. Osnovani so na teoriji racionalne izbire in ne raziskujejo sprememb v identitetah, ne akterjev EZP in ne okolja oziroma objektov EZP. Hill (1993, 322) poudarja, da EU ne predstavlja samo (pod)strukture mednarodnih odnosov, znotraj katere se oblikujejo njene mednarodne vloge, temveč tudi poraja te odnose. To počne tako, da s svojo strukturo in vlogami predstavlja novo strukturo, znotraj katere potem delujejo drugi akterji.

Potem so še pristopi, ki skušajo povezati pristope "Evropa/EU akter" in strukturne pristope in se od slednjih razlikujejo predvsem v pojmovanju elementov strukturne navzočnosti. Whitman (1997, 56; Kajnič 2008a, 62–63) v manifestaciji različnih vlog EU v svetu najde strukturne elemente, ki jih poimenuje kot mednarodno identiteto EU. Skozi prizmo delovanja EU v mednarodnih odnosih se tako ne oblikuje le identiteta EU (ki tvori prvo raven strukture, znotraj katere se oblikuje zunanja politika EU), ampak tudi njena specifična mednarodna identiteta, ki predstavlja strukturni element njene mednarodne (zunanje navzočnosti). Narava te identitete je specifična in drugačna od siceršnjih akterjev v mednarodni skupnosti, saj EU v osnovi predstavlja drugačen subjekt v mednarodnih odnosih, kar se manifestira skozi razumevanje EU kot izvornika norm in vrednot.¹²⁴

¹²⁴ Zato pa parametre identitete in razvoja vrednot v analizo vključujejo družbeno-konstruktivistični pristopi. Poskušajo premagati osnovno dihotomijo agent - struktura in zaobiti pomakljivosti strukturalističnih pristopov.

Bretherton in Vogler (2006, 13, 21 24, 27, 33, 35, 218) pa preučujeta EU kot akterja v nastajanju s pomočjo interakcijskih procesov, osnovanih na priložnosti, prisotnosti in sposobnosti. Priložnost označuje zunanje okolje idej in dogodkov – kontekst, ki uokvirja in oblikuje akcije in interakcije EU. Priložnost je strukturni atribut in konceptualizira dinamični proces, ob katerem se zamisli razlagajo, dogodkom pa priznava pomen. Prisotnost povezana s sposobnostjo EU, da onkraj svojih meja oblikuje dojetanja, pričakovanja in obnašanje drugih. Prisotnost odraža dva medsebojno povezana dejavnika, ki določata sloves in status EU pri zunanjih odločevalcih. Prvi dejavnik je karakter in identiteta EU, drugi dejavnik pa se nanaša na zunanje posledice, ki so stranski produkt nepričakovanih posledic notranjih odločitev EU. Avtorja opozorita, da se je prisotnost EU povečala na podlagi širitev in področij politike, medtem ko se sposobnost nanaša na interni kontekst EU pri zunanjih akcijah. S tem mislita predvsem na razpoložljivost sredstev – političnih (diplomacija/pogajanja), ekonomskih (sankcije) in vojaških. Zaključita, da EU pri doseganju kriterijev akterstva največ skrbi povzroča prav možnost formulacije in implementacije zunanje politike. Kajnčeva (2008a, 63) izpostavi, da je prispevek Bretherona in Voglerja redukcionističen glede objekta preučevanja; EU dojemata kot enotnega akterja in tako izključujeta iz analize ostale akterje. Prav tako različne zunanje vloge EU vidita konstruirane skozi interakcije med notranjimi zmoglostmi EU in zunanjimi pričakovanji, pri čemer pa se ne ukvarjata z načinom izvajanja teh vlog in z normami ter cilji, ki jim EU sledi. Element akterstva je tako zajet le skozi analizo zmoglosti in v navezavi na redukcionizem akterja – imenovanega EU. Ne zajema pa celotne zmoglosti EZP in ne obravnava vloge EU pri izkoriščanju zmogljivosti, ki jih nudijo akterji znotraj celotne EZP.

Tudi Glargo (1999) (v Kajnč 2008a, 63–64) s teorijo strukturacije in metodološkega uokvirjanja preučuje EZP. Preučuje diplomatske interakcije v razvoju EZP (tako da izloči akterje na eni strani in strukturo, ki jih obdaja, na drugi, ter ju proučuje ločeno). Pokaže, da je EPS družbeni konstrukt, ki izhaja iz namernega in nenamernega komuniciranja diplomacij držav članic o njihovih namenih in percepcijah, vezanih na politično sodelovanje na različnih ravneh tako znotraj ene države kot tudi med državami.

Konceptualni okvir Kajnčeve (2008a, 65) se od ostalih dveh loči v tem, da sta akter in struktura isti subjekt in da struktura ni le kontekst, ki omejuje ali omogoča delovanje akterja, ampak je akterska struktura. S pomočjo koncepta moči je razložila, kako lahko strukture

Mednarodno identiteto EU umestijo v neopriemljivo strukturo, ki jo EU predstavlja v mednarodnih odnosih. Odrazi jo kot strukturni element EZP, na osnovi katerega se potem rodijo pričakovanja in obnašanja drugih mednarodnih akterjev (Kajnč 2008a, 63).

delujejo, ne samo omogočajo ali omejujejo. Še enkrat moramo poudariti, da koncept Brethertona in Voglerja po Giddensovi teoriji preučuje delovanje EU in vpliv, ki ga ima na zunanjepolitično delovanje EU kontekst – mednarodna skupnost, v katerem EU deluje. Glarbova analiza pa obsega obe nižji ravni in tako preučuje medsebojno vplivanje EPS (kot strukture) in akterjev, ki v njej delujejo.

Pri razumevanju diplomatskega akterja EU kot samostojne politične entitete sta pomembna dva vidika. Prvič moramo razumeti, kako EU razvija diplomatske strukture in se uveljavlja v diplomatskem sistemu, ter drugič, kakšna je narava diplomatskega akterja, ki nastaja. Pri tem je sta pomembni dve vprašanji. Prvo se osredotoča na dejstvo kako notranja diplomatska dinamika vpliva na EU kot na diplomatskega akterja in tudi na njegovo mednarodno identiteto. Drugič pa nas zanima kakšen je prispevek EU k oblikovanju mednarodne oz. svetovne družbe. Zaznamo lahko poseben učinek EU na mednarodno okolje, saj njegova narava hibridnega akterja vpliva na način vodenja zunanjih odnosov. Pri zunjih odnosih pa izstopajo vrednote EU. Tako ima EU razvito moč privlačnosti in je v ospredju njena mehka razsežnost diplomatskega delovanja. Prav zaradi tega velikokrat velja za manj pristransko in tako v tem delu uživa večjo kredibilnost kot velesile. Njena normativna vloga se navadno opravičuje z dejstvom, da nima na voljo drugih sredstev za delovanje v mednarodni politiki. (Gruban Ferlež 2012, 114–116). Če se najprej osredotočimo na notranjo dinamiko EU zasledimo, da je notranja diplomatska aktivnost EU uspešna tedaj, kadar prispeva k oblikovanju skupnih interesov, natančneje k utrjevanju mednarodne identitete EU v mednarodni politiki. Glede narave diplomatskega akterja pa vidimo, da se EU razvija v distinktno diplomatsko *persono*, ki temelji na zavračanju politike moči in upoštevanju evropskih vrednot pri oblikovanju mednarodnega okolja. Prizadeva si za dolgoročno oblikovanje mednarodnega okolja, pri čemer uporablja mehko moč. Mnenja je, da je prav krepitev gospodarskih in političnih vezi s posamezno državo bolj učinkovito kot uporaba sile in grožnje.

Na koncu poglavja se moramo vprašati, ali je evropsko sodelovanje na zunanjem področju prineslo pozitivne rezultate. Kot smo omenili že prej, je izvajanje zunanje politike na področju "*low politics*" – nizke politike (ekonomski odnosi) usklajeno in dejavno, medtem ko je na področjih visoke politike – "*high politics*" (varnost in obramba) neusklajeno in je področje, na katerem EU še vedno išče skupno pot. Nas bo zanimalo predvsem diplomatsko delovanje oz. delovanje diplomacije EU ob reprodukciji mednarodne skupnosti (Smith 2011, 188).

Razvoj diplomatskih zmogljivosti EU pa ne pomeni revolucionarnega zasuka v razvoju evropske integracije ali radikalnega posega v diplomatsko prakso. Vsekakor pa ponuja svež

razmislek o naravi diplomacije 21. stoletja kot tudi o naravi EU kot političnega in diplomatskega delovalca (Gruban Frelež 2012, 123–124). Prvič ima učinek na proces evropske integracije. Institucionalne spremembe tako odražajo realno potrebo po spremembi starega sistema in kažejo na obstoj politične volje ter odražajo tudi preference držav članic, da izboljšajo učinkovitost postopkov. Nedotaknjena pa je ostala medvladna narava skupne zunanje in varnostne politike. Ohranjena je tudi dvojnost institucionalne strukture. Diplomatska služba pod vodstvom visokega predstavnika je kot mehanizem zaželeno novost, ki prispeva k utrjevanju diplomatske identitete EU. Sama pa ne zadostuje za izboljšanje učinkovitosti EU kot globalnega akterja. Če pogledamo z vidika sodobne mednarodne skupnosti, je nadaljnji razvoj EU kot kredibilne politične sile zaželen, saj ponuja možnost za vzpostavitev bolj uravnoteženega mednarodnega sistema. EU pa že deluje kot samostojen diplomatski akter in na področju vodenja diplomatskih odnosov razvija distinktivni slog. Drugič učinkuje tudi na diplomatski sistema. Tako je predvsem razvoj diplomatskih zmogljivosti EU kot subjekta mednarodnih odnosov zanimiva novost v diplomatski praksi. Le-ta ni brez učinka na diplomatske dejavnosti držav članic in na druge mednarodne subjekte, vendar pa to ni neka revolucionarna inovacija. Opazili smo, da je bistvena lastnost diplomacije prav njena prilagodljivost. Tako se globalni diplomatski sistem, v katerem so še naprej vodilne suverene države prilagaja novim vzorcem diplomatske prakse, ki akterju, kot je EU, omogočajo da deluje kot klasičen diplomatski akter, primerljiv z državami. Po drugi strani pa tudi ne smemo pozabiti, da je EU izjema brez primere in da razvija diplomatsko organizacijo vzporedno s sodelovanjem z nacionalnimi diplomacijami držav članic. Drugi, torej mednarodni partnerji, prepoznavajo EU kot diplomatskega sogovornika (priznavajo poln diplomatski status delegacijam EU, sklepajo mednarodne sporazume z EU, itd.). Diplomatske strukture EU sprejemajo kot dopolnila, in ne nadomestila nacionalnim diplomacijam.

Z določitvijo pravne osebe in uvedbe klasičnih diplomatskih mehanizmov – ministra za zunanje zadeve (visoki predstavnik za zunanje zadeve in varnostno politiko), zunanjega ministrstva (Evropska služba za zunanje delovanje) in mreže diplomatskih predstavnikov (delegacije EU) je bil narejen korak naprej k formalni prepoznavnosti EU kot diplomatskega akterja. Zaključili bi, da EU ni grožnja tradicionalni meddržavni praksi, temveč izziv klasičnim modelom diplomatske prakse in teorije, ki izhajajo iz predpostavke, da je država edini legitimni akter v diplomatskem sistemu (Frelž Gruban 2012, 125).

V razvoju diplomatske organizacije EU je od Lizbonske pogodbe naprej bila priznana pravna osebnost EU. Opredelitev statusa je ključna za razvoj njene mednarodne identitete in za nadaljnjo emancipacijo od držav članic. Med ključne lastnosti EU kot diplomatskega

akterja zdaj štejemo sklepanje mednarodnih sporazumov, vzpostavljanje diplomatskih odnosov in oblikovanje mreže diplomatskih predstavništva EU (Ferlež Gruban 2012, 117).

Vsekakor pa razvoj zunanje politike EU poteka v nasprotju z neorealistično tezo (zagovornik katere je Dunne), ki pravi, da zunanja politika, varnost in obramba spadajo v jedro nacionalne suverenosti držav in da se države ne bodo povezovale na teh področjih, saj tudi organizacija ne more imeti svoje lastne zunanje politike (Keukeleire in MacNaughtan 2008, 328-330). V sklopu neoliberalne perspektive je EU dokazala, da lahko deluje kot avtonomna sila, ki vpliva na obnašanje tretjih držav in ima vsebinski vpliv na mednarodno okolje. Tako je EU igrala osrednjo vlogo pri transformaciji in stabilizaciji desetih držav Srednje in Vzhodne Evrope in držav Balkana. Države članice so dodelile določeno stopnjo moči skupnim akterjem EU, da so lahko ukrepali na Balkanu.

Kaj pa prihodnost SZVP? Ne smemo pozabiti, da so razlike v zunanjepolitičnih stališčih držav članic pogosto tako velike, da jih je težko premagati s preprosto uvedbo glasovanja s kvalificirano večino. Zato mora biti korak v spremembe podprt s političnim soglasjem držav članic. Ob upoštevanju, da sta soglasje na politični ravni in težnja h gradnji skupne identitete držav članic pogoja za nadaljnjo integracijo na tem področju, se izoblikujeta dva modela za prihodnost SZVP. Model fleksibilnosti, ki povečuje fleksibilnost v okviru SZVP. Druga možnost povečanja učinkovitosti odločitev SZVP pa je vztrajanje pri poglobljanju kolektivnosti odločitev SZVP ter pri krepitvi sodelovanja in solidarnosti. S tem modelom želimo doseči, da bi se SZVP razvijala v smeri modela skupnosti oz. v smeri večje komunitarizacije¹²⁵ (Brkan 2009, 270; 275).

3.4 Vloga evropske diplomacije v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti

Politična stabilizacija in gospodarski napredek, ki sta bila dosežena v Srednji in Vzhodni Evropi po padcu Berlinskega zidu, sta prikazana kot velika dosežka evropske zunanje politike. Sprva je bila ES koordinatorica mednarodnih političnih in gospodarskih prizadevanj, s ciljem pripeljati države severovzhodne Evrope nazaj v Evropo in jih nato z izpolnjevanjem kopenhavskih meril sprejeti medse (Kajnič 2008b, 186).

Razpad države lahko diplomaciji povzroči težave, še posebej takrat, ko zunanja intervencija razmere poslabša. Tako je razpad ZSSR in SFRJ izzval nove zahteve za že

¹²⁵ Kumanitarno metodo lahko opišemo kot sistem štirih institucij z uravnoveženimi pristojnostmi, ki delujejo v sistemu zavor in ravnovesij in izhajajo iz načela suverene enakosti vseh držav članic EU. Bistvo metode je izogibanje dominantnosti oz. hegemoniji ene ali več držav članic EU. Dvojni sistem varovalk zagotavlja, da do tega ne bi prišlo, saj imajo manjše države članice v Svetu relativno večjo glasovalno moč od velikih, EK kot varuh splošnega interesa EU pa ima izključno pravico zakonodajne pobude. Metoda tako zagotavlja usklajenost, preglednost, demokratičnost in učinkovitost sprejemanje odločitev (Nusdorfer in Vatovec 2003, 45).

obstoječe diplomatske strukture. Preventivna¹²⁶ diplomacija v primeru Jugoslavije ni prinesla željenih rezultatov, saj je območje zajela vojna. Sta pa EU in OZN prevzela vlogo pri vzpostavitvi reda in institucionalizaciji posredniške diplomacije (*mediatory diplomacy*), katere naloga bi morala biti vzpostavitev reda med suverenimi državami, ne pa vzpostavitev reda znotraj teh držav (Hamilton in Langhorne 1995, 244).

Odnos mednarodne skupnosti do vprašanja samoodločbe narodov in drobljenja večnacionalnih držav se je izoblikoval že v času pred razpadom ZSSR. Reakcija ES ob krhanju Jugoslavije je deloma povezana tudi z nelagodjem, ki ga je povzročil razpad ZSSR, saj je metal senco na federacijo kot tako prav v času, ko se je ES nagibala k močnejši povezavi prav v smeri federacije. Tako ni nenavadno, da je bilo prvotno stališče mednarodne skupnosti do Jugoslavije podpora celovitosti države, gospodarska pomoč in ugodni trgovinski sporazum z ES. V času krhanja Jugoslavije ni bilo kriterija ali načina, kako rešiti situacijo, v kateri si nasprotujeta pravica do samoodločbe in pravica države, da brani svojo suverenost ter ozemeljsko celovitost (Kajnič 2008a, 122-123). Prav tako ni bilo izkušenj, na katere bi se mednarodna skupnost lahko oprla.

Reševanje Jugoslovanskega problema je tako prišlo na »evropska ramena«, saj je ameriška administracija bila prezaposlena z zalivsko vojno, takratni generalni sekretar OZN pa je zavrnil vmešavanje v situacijo v Sloveniji, saj le-ta ni bila članica OZN. Tako je evropska dvanajsterica zunanjo (in obrambno) politiko v obdobju začetka jugoslovanske krize vodila neposredno v okviru ES in EPS ter posredno prek kanalov Zahodnoevropske unije (ZEU),¹²⁷ zveze NATO, OZN in KVSE (Kajnič 2008a, 123). Mednarodna skupnost do takrat ni imela izkušenj, na katere bi se mednarodna skupnost lahko oprla.

3.4.1 Analiza demokratizacijskih let SFRJ

Jugoslovanska kriza je začela nastajati po smrti Josipa Broza Tita, saj so se pojavile napetosti med republikami in njihovimi voditelji zaradi težav v republikah in v zveznih organih, tudi v JLA (Jugoslovanska ljudska armada). Na dogodke v Jugoslaviji je vplivalo

¹²⁶ Zupančič in Udovič (2011, 718) preventivno diplomacijo definirata kot:

/.../osrednjo komponento širšega koncepta preprečevanja oboroženih konfliktov, ki se nanaša na diplomatske aktivnosti države, ki z namenom pomiritve/razrešitve konfliktov svojo dejavnost vključuje tudi druge relevantne (nedržavne) akterje (npr. gospodarske, civilnodružbene itd.). Preventivna diplomacija išče soglasja vseh sprtih strani o določeni odločitvi, s ciljem, izogniti se oboroženim spopadom. Če pa do oboroženega spopada vseeno pride, pa so njene aktivnosti usmerjene v to, da se oboroženi konflikt konča čim prej ter s čim manjšo materialno škodo in civilnimi žrtvami.

¹²⁷ Zahodnoevropska unija je bila namenjena reševanju varnostnih in obrambnih vprašanj za zahodnoevropske države, tudi članice ES. ZEU je delno zaživela sredi osemdesetih let 20. stoletja, potem ko je uspešno koordinirala evropske pomorske sile v Perzijskem zalivu v letih 1987 in 1988. ZEU ni posedovala lastnih vojaških sredstev, je pa predstavljala forum za redne ministrske posvete njenih članic. Nehala je obstajati 30. junija 2011 (Kajnič 2008, 128).

tudi prevratno dogajanje v Evropi, ki ga je simboliziralo podiranje Berlinskega zidu (Rupel 2011, 74). Krizo in razpad Jugoslavije lahko analiziramo z ekonomskega in političnega vidika. Z ekonomskega vidika bi izpostavili ekonomske regijske razlike v multietnični Jugoslaviji. Slovenija, Hrvaška in območja okrog Beograda so vedno prehitela druge republike Jugoslavije po številu investicij in drugih ekonomskih indeksi. Tako so manj razvite republike od Beograda zahtevale več pomoči in opažale, da pomoč prihaja zelo pozno. Po drugi strani pa so razvite republike trdile, da je njihova ekonomska rast upočasnjena prav zaradi pomoči, ki jo namenjajo ostalim republikam (Ramet 2005, 58–60). Če izpostavimo še politične vidike, ki so pripomogli k razpadu Jugoslavije, moramo najprej omeniti poslabšanje srbsko-albanskih odnosov v provinci Kosovo in način, kako se je Beograd lotil reševanja problema. Izpostavimo lahko še verski dejavnik v smislu velike vloge religijskih organizacij predvsem s strani Srbov in Hrvatov.

Kot vemo, je do vojne na območju bivše Jugoslavije prišlo. Jugoslovanskemu neredu se je prva uprla Slovenija, ki ji je sledila Hrvaška. JLA je 16. junija 1991 začela vojno proti Sloveniji, 7. oktobra 1991 je napadla zagrebške Banske dvore, 18. aprila 1992 pa so Srbi napadli Sarajevo. Medtem ko je bil spor med Ljubljano in Beogradom rešen v nekaj mesecih po brionskem sestanku, se je Hrvaška zapletla v vojno, ki je trajala še več let (Rupel 2011, 74). ES se je trudila, da bi s pomočjo mediacije konflikt končala, a brez uspehov. Tudi OZN, ki je postopoma prevzemala reševanje krize, ni bila preveč uspešna pri posredovanjih. Tako se mednarodna skupnost ni mogla odločiti, ali je to primer, kjer bo potrebna zunanja pomoč, ali pa bo za dano situacijo primernejša mediacija. Konflikt se je končal leta 1995, ko so se ZDA vmešale v konflikt s svojo *realpolitik* in je bil istega leta sklenjen Daytonski sporazum¹²⁸ (Hill in Smith 2000, 358).

Odcepitev¹²⁹ ali secesija pomeni izstop iz praviloma večje strukture ali organizacije, zaradi katerega se ta struktura nato bistveno spremeni. Odcepitev lahko neki sestavljeni strukturi, kot

¹²⁸ Daytonski sporazum je dogovor o priznanju Bosne in Hercegovine (BiH) s strani sosedskih držav, za sestavo vlade, za delitev oblasti med državo in entitetami, za institucije, način glasovanja in vrnitev beguncev. Sporazum je pomenil delitev BiH po ključu 51-49 (51 % ozemlja Federaciji BiH in 49% Republiku Srbski) (Rupel 2011, 75).

¹²⁹ Prav je, da ruzumemo in ločimo, kaj pomeni odcepitev znotraj matične države in odcepitev entitete, ki zahteva pravico do samoodločbe. Samoodločba kot taka omogoča prosto presojo ljudem o odcepitvi določenega ozemeljskega območja, kjer se z možnostjo za odcepitev strinja tudi matična država in do problemov pri priznanju ne pride. Pojavijo pa se problemi, ko matična država zanika možnost samoodločbe teritorija. Torej pravica samostojne države je v dokumentih OZN vezana na odpravo kolonializma (Crawford 2006, 383, 387; Petrič 1984, 82; Hakl 2010, 45–47). Drugi primeri v povezavi z odcepitvijo in pozneje s priznanjem predstavljajo problem mednarodni skupnosti. Zadnji izmed takšnih primerov je Krim, ki je na referendumu (16. 03. 2014) izglasoval priključitev k Rusiji. Odprto vprašanje pri Krimu je sama samoodločba. Večinski delež prebivalcev Krima je ruske nacionalnosti in je zato znotraj Ukrajine veljal za manjšino. Manjšine kot take pa po mednarodnem pravu nimajo pravice do odcepitve.

sta ZSSR in SFRJ, škoduje, ne more pa je uničiti. Leta 1991 oz. 1992 so bili jugoslovanski in evropski politiki razdeljeni na: tradicionaliste (zagovarjali so blokovsko ravnotežje in ohranitev celovitosti SFRJ oz. ZSSR; čeprav je bila ta drža konservativna, so bili zagovorniki te politike "napredni levičarski" oz. socialistični politiki), reformiste (zagovarjali so modernizacijo in morda konfederativno ureditev Jugoslavije ter večjo ali manjšo avtonomijo republik), secesionisti (zagovarjali so odcepitev tega ali onega dela Jugoslavije) ter zagovorniki razpada (ki so dobili vzdevek uničevalci in grobarji Jugoslavije) (Rupel 2011, 77–78).

Slovenski politiki so prav tako bili deljenega mnenja-Kučan je v internih in javnih pogovorih zagovarjal tezo o razpadu Jugoslavije, medtem ko se je Drnovšek nagibal k razlagi o slovenski odcepitvi. Rupel (2011, 76–77) pa meni, da je z današnjega vidika mogoče reči, da je Kučanovo stališče bližje hrvaškim, medtem ko je Drnovškovo bližje srbskim stališčem. Nadaljuje, da to ni presenetljivo, saj se je Drnovšek na pogajanjih s predstavniki Srbije zavzemal za umik JLA iz Slovenije in slovensko neodvisnost, za katero je dopuščal, da se smatra kot odcepitev. Rupel, Kučan in vlada so zagovarjali razpad zvezne države. Od definicije je takrat bilo veliko odvisno. Tako bi odcepitev pomenila, da se je Slovenija umaknila iz Jugoslovanske zgodbe, vendar bi ostanek jugoslavije pustila tam, kjer je bil. Kučanova različica pa je pomenila, da Slovenija zaradi nedelovanja in neustreznega delovanja zveznih ustanov ni imela druge možnosti, kot da razglasi neodvisnost. Predstavljala je velik pomen za Miloševića, saj mu je od prvotnih načrtov o Srboslaviji ostala samo Srbija, pri BiH pa si je moral deliti oblast z nasprotnikoma Tuđmanom in Izetbegovićem. Koncept odcepitve je bil predvsem všečen Srbom in nevaren za vse druge, predvsem za Hrvate, saj bi Beogradu omogočil ekskluzivno nasledstvo Jugoslavije. Podobno se je zgodilo v sovjetskem primeru, ko je ZSSR dediščino prenesla na Rusijo. Koncept odcepitve se ne bi dolgo obdržal, saj Milošević s svojo politiko ne bi mogel preprečiti razpada SFRJ.

Preden se lotimo analize razpada in priznanja SFRJ ter priznanja Kosova, bi poudarili, da se bomo v magistrski nalogi osredotočali le na diplomatsko priznanje in vlogo EU pri tem procesu in dodeljevanju priznanja. Zgodovina konflikta bo orisana na kratko. Magistrska naloga nam prostorsko žal ne dopušča, da bi analizirali tudi druge zunanjepolitične vloge in dejanja, ki jih je EU imela v pokonfliktnem obdobju na Jugovzhodnem Balkanu (pokonfliktna vloga v BiH, vloga EU med konfliktom na Kosovu, njena vloga po konfliktu in misija EULEX na Kosovu).

3.4.2 Analiza razpada in priznanja SFRJ in ZSSR

Razpada ZSSR in Češkoslovaške sta bila izpeljana s soglasjem, medtem ko je do razpada SFRJ prišlo zaradi enostranskih izjav in so ga spremljali oboroženi napadi. Kot smo že omenili je Deklaracija iz Alma Ate z dne 21. decembra 1991 določala, da "države članice Skupnosti neodvisnih držav, se pravi vseh nekdanjih republik ZSSR v skladu s svojimi ustanovnimi postopki zagotavljajo spoštovanje mednarodnih obveznosti, izvirajočih iz pogodb in sporazumov, ki jih je sklenila nekdanja ZSSR" (Comforti 2005, 118). V primeru SFRJ smo v prejšnjem podpoglavju izpostavili vprašanje, ali je šlo za razpad ali za odcepitev. Tudi Comforti (2005, 117–118) pravi, da je treba tezo o odcepitvi, ki jo je med drugim zagovarjala Republika Jugoslavija, zavrniti, ker ni ohranjala kontinuitete s staro socialistično državo, niti glede ureditve niti glede ustave. Prav tako se je razpadu v prid izrekla komisija ES,¹³⁰ ki je bila ustanovljena v okviru Mirovne konference za Jugoslavijo.¹³¹

Razpad SFRJ se je začel, ko sta leta 1991 enostransko razglasili neodvisnost Hrvaška in Slovenija kar je resno ogrozilo doktrino ozemeljske celovitosti. Dejanja niso bila spregledana, mednarodna skupnost je namreč zagovarjala legitimnost razglasitve neodvisnosti Hrvaške in Slovenije. Kot prvo se je sklicevala na razpad SFRJ, kot matične države, in se izognila namigovanjam da je prišlo do odcepitve. Kot drugo pa je izpostavila ustavo SFRJ iz leta 1974, ki je dopuščala možnost odcepitve ustavnih enot (Weller 2009a, 17–18; Hakl 2010, 59).

Arbitražna komisija Mirovne konference o Jugoslaviji je trdila, da je obstoj ali izginotje države vprašanje dejstva ter da ima priznanje drugih držav samo deklarativni učinek. Mnenje št. 8 nam pove, da je priznanje konstitutivno in ima priznanje države od druge države deklarativno veljavo. Članstvo v mednarodnih organizacijah pa nam jasno pove, da je novonastala država široko priznana in je s tem dobila določene pravice in dolžnosti po mednarodnem pravu (Shaw 2008, 448–449; Hakl 2010, 34). Ministri ES za zunanje zadeve so v okviru Mirovne konference o Jugoslaviji dosegli skupno stališče in sprejeli Deklaracijo o smernicah glede priznanja novih držav v vzhodni Evropi in ZSSR.¹³² Deklaracija je narekovala dodatne kriterije, ki so potrebni za priznanje. Da bi novonastalim državam bilo dodeljeno priznanje, so morale upoštevati Ustanovno listino OZN, podpisati Helsinško

¹³⁰ To je bila Badinterjeva komisija, imenovana po njegovem predsedniku.

¹³¹ Kar zadeva meje med republikami, sta se Konferenca in komisija sklicevali na princip *uti possidetis*. V primeru razpada SFRJ je princip *uti possidetis* zelo primeren, saj zagotavlja da meje države ostanejo take, kot so bile takrat, ko je entiteta razglasila samostojnost. Princip sicer promovira stabilnost, istočasno pa ne daje prednosti nastankom novih držav določene regije, kjer se je večina populacije odločila za odcepitev (Türk 1993, 70; Murphy 1999, 554; Hakl 2010, 78).

¹³² Deklaracija o smernicah glede priznanja novih držav v Vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi – *Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and the Soviet Union*. 1991. Sprejeta 16. decembra 1991.

sklepno listino o varnosti in sodelovanju v Evropi¹³³ in Pariško listino.¹³⁴ Deklaracija je prav tako zahtevala zagotavljanje pravic etničnim in nacionalnim skupinam ter manjšinam, spoštovanje mej, katere se sicer lahko spremenijo, ampak samo z mirnimi sredstvi, ter sprejete obveznosti o razoroževanju ter urejanje konfliktov na miren način (Warbrick 1992, 477; Kajnič 2008a, 140).

Pomembno je, da vemo, da so ob vprašanju priznanja bili kriteriji višji kot tradicionalni kriteriji državnosti ter da jih ni bilo mogoče vsiliti in da za njihovo izpolnjevanje ni obstajala resna zaveza. Kriteriji so bili po eni strani splošni kot sprejemanje načel Helsinškega sklepnega akta in po drugi strani specifični za Jugoslavijo, kot je sprejemanje pogajalskega rezultata mirovne konference. In ti dodatni kriteriji so predstavljali novost v odnosu do priznanja državnosti (Kajnič 2008a, 143).

Hillgruber (1998, 492–493) omeni, da so nekateri akademiki razumeli dodatne kriterije, postavljene s strani ES, le kot kriterije za vzpostavitev diplomatskih odnosov. Izpostavi še, da so ti akademiki poudarili, da kriteriji s strani ES niso bili kriteriji za doseg državnosti v smislu mednarodnega prava. Ne strinjamo se s temi trditvami, saj so kriteriji bili zasnovani za namen evalvacije kandidatov za sprejem v mednarodno skupnost in še posebej v ES. Poleg tega so države članice ES in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) izhajale iz dejstva, da so takrat republike še pred priznanjem imele status nepriznanih strani, vpletenih v civilno vojno. Torej po mednarodnem pravu niso uživale pravic držav – prepoved intervencije in uporabe sile po mednarodnem pravu. Tako so države bivše republike šele po priznanju uživale pravice držav po mednarodnem pravu.

V obdobju, ki je sledilo deklaraciji, je ZSSR ugasnila,¹³⁵ republike, ki so na podlagi tega postale neodvisne, pa so druge države postopno priznale. Jugoslavija je bila drugačen primer (Conforti 2005, 17). Kot prvo je ES pozvala republike, željne odcepitve od SFRJ, da izpolnijo izjavo o neodvisnosti do 23. decembra 1992, če želijo biti priznane. Izjave so dale Hrvaška, Slovenija, Makedonija ter Bosna in Hercegovina. Grki so bili med prvimi, ki so se odzvali na prošnje za priznanje bivših republik Jugoslavije, saj se jim je ime Makedonija¹³⁶ zdelo sporno, glede na to, da se tako imenuje njihova pokrajina. Banditerjeva komisija je prijave pregledala ter ugotovila, da Slovenija in Hrvaška izpolnjujeta vse pogoje, razen pri Hrvaški se je pojavil

¹³³ Helsinška sklepna listina – *Helsinki Final Act*. 1975. Podpisan 1. avgusta.

¹³⁴ Pariška listina – *Charter of Paris for a New Europe*. 1990. Podpisana 21. novembra 1990 v Parizu.

¹³⁵ Razpad Sovjetske zveze je bil uraden s pogodbama iz Minska dne 8. decembra 1991 in Alma Ate z dne 21. decembra 1991 (Conforti 2005, 117).

¹³⁶ Spor med Grčijo in Makedonijo glede imene traja še danes, zato v dokumentih EU in tudi s strani drugih akterjev zaradi nepriznavanja njenega ustavnega imena uporablja Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija.

problem zagotavljanja pravic manjšinam. V primeru Bosne in Hercegovine je navedla pomisleke glede same izvedbe referenduma o neodvisnosti in dejanske želje ljudi po samostojnosti. Tudi Kosovo je oddalo izjavo o neodvisnosti, a ker ni imelo učinkovite kontrole nad lastnim ozemlje, je bilo zavrnjeno (Warbrick 1992, 439–40, 477; Hakl 2010, 35). Pri priznanju bivših republik SFRJ je ES sledila skupni politiki priznanja. Poslužila se je uporabe deklaratornega vidika priznanja ter vzela izpolnitev kriterijev državnosti kot pogoj za nastanek države (Warbrick 1993, 433–2; Hakl 2010, 35).

Ključno za magistrsko nalogo je, da preučimo potek priznanja in vlogo zunanje politike ES ob razpadu SFRJ. V primerjavi s vprašanjem uporabe vojaških sil se vprašanje priznanja ne bi smelo zdeti kompleksno, a ni vedno tako. Ob vprašanju priznanja bivših republik SFRJ ES ni zmogla ohraniti in zagovarjati enotnega stališča. Priznanje kot sredstvo zunanje politike ES je bilo že pripoznano, zato bi slednje lahko imelo vpliv na samo naravo konflikta in na možnost vpletenosti mednarodne skupnosti oz. OZN v konflikt. Priznanje bi spremenilo konflikt iz notranjega v mednarodnega in priznanim bivšim jugoslovanskim republikam podelilo mednarodnopravno subjektiviteto, kar bi prineslo pravice in dolžnosti. Priznanje kot sredstvo zunanje politike ima veliko pomankljivost, saj se lahko uporabi le enkrat (Kajnc 2008a, 140–142). Francozi so interpretirali, da je priznanje pogojeno s pozitivnim poročilom arbitražne komisije, Nemčija je po drugi strani nemudoma naznanila, da bo priznala Slovenijo in Hrvaško. Razlike v stališčih do priznanja so bile med državami velike. Vprašanje priznanja, nemški pritisk, fransko-nemški dogovor o odložitvi priznanaj s strani ES do časa po podpisu PEU in na koncu le sklepno samostojno delovanje Nemčije so pokazatelj skupnega delovanja in upoštevanja stališč drugih držav članic ter tudi pokazatelj trdnosti prioritet in jasnosti ciljev. Države članice ES so se zavezale cilju rešitve jugoslovanske krize z vzpostavitvijo mirovne konference in arbitražne komisije. Priznanje je kljub mnenju arbitražne komisije potekalo neodvisno. Pokazalo se je, da so ne samo Nemčija, ampak vse države članice ES svojo notranjo normo multilateralnega dogovarjanja in sprejemanja skupnih stališč ter ohranjanja evropske enotnosti postavile pred deklariranimi cilji konkretne politike.

Poudarili bi še, da so znotraj ES Nemci bili pripravljene žrtvovati na novo ustanovljeno skupnost leta 1991 in priznati Slovenijo ter Hrvaško. Dodeljevanje diplomatskega priznanja bivšim republikam SFRJ je bilo pereče vprašanje znotraj dvanajstih članic ES. Vse od začetka krize članice ES niso mogle poenotiti mnenja o situaciji, ki je nastala. Prav ta nesoglasja so jasna manifestacija zmede in razdora pri oblikovanju skupnega mnenja glede jugoslovanske vojne. Od izbruha vojne naprej je Nemčija podpirala samoodločbo Slovenije in Hrvaške. Priznanju so nasprotovale Velika Britanija, Grčija, Španija in Francija. Nemčija je vztrajala,

da bo do božiča istega leta priznala Slovenijo in Hrvaško, čeprav je temu nasprotoval tudi generalni sekretar OZN in tudi druge države članice, saj so bile mnenja, da bo priznanje samo še bolj zaostriло konflikt. 16. decembra 1991¹³⁷ so se članice ES kljub temu dogovorile, da bodo priznale neodvisnost republik bivše Jugoslavije pod določenimi kriteriji, tako so ustanovile Arbitražno komisijo pod vodstvom Roberta Banditerja (Hill in Smith 2000, 374; Hayden 2013, 21). Po drugi strani pa so ameriški analitiki videli celotno zgodbo na Balkanu kot polariziran konflikt med Zahodom (NATO) in Rusijo, ki je tradicionalno veljala za srbskega zaveznika.

V primeru SFRJ je leta 1991 bilo zelo težko določiti razmerje med državnostjo, priznanjem in samoodločbo naroda. Danes bi ta priznanja veljala ta priznanja veljala za prezgodnja, saj so bila podeljena na podlagi političnega, ne pa pravnega smisla (Warbrick 1992, 457; Hakl 2010, 56).

V obdobju od začetka do konca krize lahko zasledimo kolebanje med različnimi (mednarodnimi) normami. Na ravni, ko gre za vprašanje, kaj ES/EPS zagovarja v zunanji politiki, ter na ravni, ko se države članice ukvarjajo same s sabo, torej z vprašanjem kako naj dosežejo približevanje in oblikovanje skupne politike (Kajnc 2008a, 143–144). Multilaterizem je tista norma, ki prevladuje navznoter in navzven v odnosu do mednarodne skupnosti. Zasledimo tudi intenzivnost diplomacije in brisanje meja med takrat relativno ločenimi akterji. Področje dela EPS se prestavi v najvišji politični organ ES, tj. Evropski svet. Prav tako pride do prenehanja funkcionalne ločenosti med Svetom ZEU in EPS in se napove smer razvoja evropske varnostne arhitekture. Ne moremo pa govoriti o tem, da ES vodi politiko drugih organizacij ali da celo koordinira delo mednarodne skupnosti. Legimitira se skozi KVSE, sklicuje se na njena načela in poslužuje se njenih virov. Delovanje EP/EPS je v tistem obdobju označevalo pomanjkanje strategije. Pomanjkanje strategije lahko povežemo z dejstvom, da v okviru EPS ni bilo razvitega institucionalnega mehanizma za pripravo strategij.

Nesporno dejstvo je, da je ES prek svojega delovanja v odnosu do priznanja novonastalih držav ES vzpostavila novo normo v razumevanju državnosti, in sicer, kaj pomeni danes biti

¹³⁷ Decembra 1991, ko so se države članice sešle v Maastrichtu v zvezi s pogajanjem za novo pogodbo o ustanovitvi EU, so vanjo najprej hotele vključiti tudi določbe o notni politiki za priznanje držav, prav tako so se sporazumele, da bodo Slovenijo in Hrvaško kolektivno priznale 15. januarja 1992. Nemčija je te načrte prekinila in je Slovenijo in Hrvaško enostransko priznala 23. decembra 1991 (Brkan 2009, 30).

država v Evropi. Postavila je kriterije in med njimi izpostavila zlasti pravice manjšin¹³⁸ (Kajnič 2008a, 145).

Treba je še izpostaviti inovativnost pri uporabi sredstev. S strani ES/EPS so bila uporabljena številna nova diplomatska sredstva – različne variacije diplomatske trojke, mirovna konferenca, opazovalna misija. ES je vseskozi ohranila grožnjo z uporabo gospodarskih sankcij. Slednja le na eni strani predstavlja element prisilne diplomacije in na drugi strani element didaktične diplomacije, ki jo najbolj označujejo dejanja komisarja, v tistem obdobju zadolženega za odnose s sredoziemskimi državami (Kajnič 2008a, 154).

Ob pogledu na analizo zunanje politike ES in EPS v začetku krize lahko izpostavimo pomanjkljivosti v delovanju ES in EPS kot tudi pomankljivosti v zvezi z dinamiko med dejanskimi zmožnostmi ES/EPS za vodenje zunanje politike v danem institucionalnem in mednarodnem kontekstu. Kot smo omenili že prej pa fleksibilnost ES/ESP in njena sposobnost, da v zunanjepolitičnem delovanju preseže omejitve lastnega institucionalnega ustroja ter inovativno uporablja sredstva v zunanji politiki, kaže na inovativnost in razvoj EPS pri reakciji na krizo. Želenih rezultatov ne doseže predvsem zaradi pomanjkanja jasnega cilja v neposredni povezavi z jasno strategijo za doseganje cilja (Kajnič 2008a, 145).

Preden je prišlo do reform, je EU imela na podlagi drugega stebra na voljo veliko diplomatskih instrumentov (deklaracije, izjave, diplomatske sankcije, diplomatsko priznanje, politični dialog, pošiljanje posebnih predstavnikov, uvedba embarga itd). Kolektivna ali unilateralna uporaba diplomatskih instrumentov je odvisna od primera do primera. Če izpostavimo diplomatsko priznanje, je bil poskus uporabe usklajenega diplomatskega priznanja neuspešno uporabljen v primeru SFRJ in ZSSR (Smith 2003, 61).

3.4.3 Analiza enostranske razglasitve Kosova leta 2008

Kosovo je bilo uradno provinca znotraj Republike Srbije in je postalo krizno območje v času vladavine Slobodana Miloševića. Leta 1989, ko je bila Vojvodini in Kosovu odvzeta avtonomija, je bilo teženj čedalje več, saj je provinca prav tako želela imeti pravico do samoodločbe. Po razpadu SFRJ so kosovski Albanci zahtevali pravico do samoodločbe naroda, kar je vodilo do razglasitve neodvisnosti leta 1991. Srbija je kosovskemu separatizmu nasprotovala in zagovarjala teritorialno integriteto novonastale države, imenovane ZRJ (Tongerren in dr. 2002, 289). S dejanjem, ko so mednarodno skupnost zaprosili za priznanje, so storili napako, saj je Banditerjeva komisija menila, da imajo pravico do suverenosti samo

¹³⁸ Ironično je sama prva kršile te norme, s tem ko je priznala Hrvaško kljub zadržkom v mnenju arbitražne komisije. Ni pa priznala Makedonije, kljub dejstvu da glede priznanja samostojnosti te republike Banditerjeva komisija ni imela zadržkov (Kajnič 2008, 145).

republike bivše federacije, ne pa tudi obe pokrajini. Njegova odločitev je bila podprta s pravnimi argumenti in prepričanjem v Evropi, da ne gre kršiti pravila o nedotakljivosti meja. V pokrajini je tako vladal navidezni mir, s katerim je bila mednarodna skupnost zadovoljna (Pirjevec 2003, 464; Hakl 2010, 58).

Pri reševanju kosovskega vprašanja do sredine leta 1998 formalna mediacija ni bila prisotna. Kosovsko vprašanje prav tako ni bilo izpostavljeno pri Daytonskih sporazumih leta 1995 ter leto pozneje ob diplomatskem priznanju Zvezne republike Jugoslavije (ZRJ). Da bi kosovski Albanci pritegnili mednarodno pozornost, so se zatekli k nasilju, tako je nastala Osvobodilna vojska Kosova (OVK) (Tongeren in dr. 2002, 290–1). Ob pojavu OVK in reakciji srbskih oblasti je kosovsko vprašanje dobilo mednarodno razsežnost (Pirjevec 2003 469).

Resolucija 1160,¹³⁹ ki jo je odobril VS konec marca 1998, je obdržala odnos do kosovske krize s strani mednarodne skupnosti. Resolucija je opredeljevala embargo nad orožjem za ZRJ, obsojala nasilje vladnih enot in teroristična dejanja Osvobodilne vojske Kosova (OVK). OZN se je namreč zavzemala za previdno stališče zato, ker s strani Rusije ni bilo videti bolj odločne politike proti ZRJ. Tudi Kontaktna skupina ni zaživela, predvsem zaradi moskovse obstrukcije. Rusija je prav tako nasprotvala kakršnemu koli vmešavanju zveze NATO v konflikt. Edino, kar je OZN in Rusiji uspelo ustanoviti brez nesoglasij, je bila misija diplomatskih opazovalcev na Kosovu (*Kosovo Diplomatic Observer Mission – KDOM*) (Pirjevec 2003, 472–2, 475–6; Hakl 2010, 60).

Leta 1999 je v Rombouilletu potekala konferenca z namenom, da sprti strani sprejmeta politični dogovor (Pirjevec 2003, 494). Ker tudi s pomočjo konference ni bilo nobenega napredka, je zveza NATO po zadnjem posredovanju Richarda Halbrooka potrdila vojaško¹⁴⁰ operacijo proti ZRJ (Weller 2009a, 154). Operacija je bila odobrena z namenom, da se prepreči humanitarna katastrofa. Zveza NATO je po devetinsedemdesetih dneh končala napade. Takoj po končanju napadov se je sešel Varnostni svet (VS) in sprejel resolucijo 1244¹⁴¹ (Pirjevec 2003, 543). Resolucija OZN 1244 je določila strukturo naslednjih stebrov: humanitarne zadeve (*United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*), civilna uprava UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – UNMIK*), demokracija in ustanovitev potrebnih ustanov (OVSE) ter ekonomski razvoj (EU). Za

¹³⁹ Resolucija 1160 (1998) – *Resolution 1160* (1998). Sprejeta v Varnostnem svetu 31. marca 1998.

¹⁴⁰ Intervencija zveze NATO na Kosovu je bila nezakonita, saj enostranska oborožena akcija članic OZN brez dovoljenja VS vsekakor krši mednarodno pravo, pa čeprav pod pretvezo humanitarne intervencije (Joyner 2002, 597).

¹⁴¹ Resolucija 1244 (1999) – *Resolution 1244* (1999). Sprejeta od Varnostnega sveta, dne 10. junija 1999.

mednarodno varnost je bil zadolžen KFOR. Resolucija je tako dopuščala možnost, na eni strani, da Kosovo nekoč spet pride pod kontrolo ZRJ, po drugi strani pa ni izključila možnosti nastanka neodvisne države (Bahcheli in dr. 200, 88; Tongeren in dr. 2002, 292).

Leta 2007 je bil končan Ahtisaarijev Celovit predlog za status Kosova.¹⁴² Dokument sicer ni definiral končnega statusa Kosova. Ne omenja pa več potrebe po ohranitvi ozemeljske integritete Srbije ter tudi ne omenja ustanovitve avtonomije ali samoupravljanja Kosova. Paket je tako zajemal vse, kar bi Kosovo naj potrebovalo, da bi postalo država, priznana od drugih subjektov v mednarodne skupnosti. Po mnenju kontaktne skupine je Kosovo izpolnjevalo kriterije po mednarodnem pravu, potrebne za nastanek države, medtem ko bo četrti kriterij izpolnjen, ko bo Kosovo postalo priznано v mednarodni skupnosti, saj bo takrat lahko vlada začela efektivno delovala (Weller 2009a, 211–213; Hakl 2010, 66).

Predlog (Weller 2009a, 213, 220–1, 227; Hakl 2010, 65–66) je navajal eno omejitev in eno obveznot. Omejitev ni dopuščala možnosti, da bi Kosovo iskalo zvezo z drzgo državo, medtem ko je obveznost zahtevala zavedbo spoštovanja človekovih pravic v ustavi. Predlog je tudi potrdil morebitno državnost na več načinov, saj je Kosovu omogočal da vstopi v mednarodne odnose, tudi z možnostjo, da sklepa mednarodne pogodbe in postane član mednarodnih organizacij. Zahteval je, da Kosovo podpiše in ratificira Evropsko konvencijo o človekovih pravicah.¹⁴³ Ponovni avtonomiji Kosova znotraj Srbije je Kosovo nasprotovalo z glavnim argumentom, da nihče ne more pričakovati, da se bo po osmih letih ponovno reintegriralo v Srbijo. Po drugi strani je Srbija zagovarjala stališče, da avtonomija Kosova ne bi zmotila regionalne stabilnosti, medtem ko bi enostranska neodvisnost bila povod za regijsko nestabilnost. Srbija je Kosovu nudila znatno avtonomijo in je bila pripravljena sprejeti vse druge rešitve razen neodvisnosti Kosova.

EU in ZDA sta lobirali v VS OZN za sprejetje Ahtissarijevega načrta. Načrt bi dopuščal državam, da se na podlagi lastnega mnenja odločijo za dodelitev priznanja ali nepriznanja. Istega leta so ZDA, Nemčija, Francija, Velika Britanija, Italija ter Belgija uradno predstavile osnutek resolucije S/2007/437, ki je opozorila na okoliščine, ki so nato privedle do primera *sui generis* Kosova. Ob tem resolucija pojasni, da je Kosovo *sui generis* na podlagi nasilnega razpada bivše SFRJ ter masovnega nasilja in represije, ter zaradi namestitve mednarodne administracije. Rusija je resoluciji nasprotovala, saj je branila Srbijo in jo podpirala (Weller 2009a, 221–3, 1; Hakl 2010, 67).

¹⁴² Ahtisaarijev Celovit predlog za status Kosova – *The Comprehensive proposal for Kosovo Status Settlement*. Sprejet 2. februarja 2007.

¹⁴³ Evropska konvencija o človekovih pravicah – *The European Convention on Human Rights*. 1950. Sprejeta 4. novembra 1950 v Rimu.

Dne 17. februarja 2008 je Kosovo razglasilo neodvisnost. Neodvisnost teritorija je vsekakor dejstvo, vprašanje je, če je to dejstvo tudi v mednarodnem pravu (Bing Jia 2009, 27–8). Nekaterе države so bile prepričane, da je Kosovo primer precedensa. Podoben primer je bil Vzhodni Timor, ki je bil dolga leta pod administracijo Portugalske in šele leta 1960 priznan od Generalne skupščine (GS) OZN. Med primeroma pa ne moremo potegniti vzporednic, saj se načina do neodvisnosti razlikujeta.

Vprašanje, ki ga moramo izpostaviti, je, ali je »Kosovo razglasilo neodvisnost na podlagi samoodločbe naroda ali pa se je sklicevalo na odcepitev« (Hakl 2010, 68). Deklaracija o 7-ih načelih pravi, da je samoodločba naroda lahko sprejeta oz. dovoljena v sledečih primerih: zunanja samoodločba za kolonialna ozemlja, ozemlja, ki so pod tujo okupacijo in notranja samoodločba za narodnostne skupine. Tako Bing Jia (2009, 32–5; Hakl 2010, 68) ugotavlja, da Kosovo ni razglasilo neodvisnosti na podlagi samoodločbe naroda, saj so Srbi bojkotirali deklaracijo o neodvisnosti. Poudari še, da so vse potrebne institucije za učinkovito vlado bile ustanovljene pod mednarodnim nadzorom. Weller (2009b, 113–115) omeni, da restriktivna doktrina samoodločbe ne naslavlja naslednjih treh primerov: primeri, ki nastajajo izven konteksta kolonializma (Čečenija, Kosovo); primeri, ko pride do izzivov glede opredelitve nekdanjih kolonialnih subjektov (Šrilanka, Filipini, Burma) in v primerih, ko pride do izzivov glede izvajanja kolonialne samoodločbe (Eritrea, Somalija, Kašmir). Predlaga pa devet kategorij za poravnavo teženj po samoodločbi izven konteksta kolonializma: zamenjava samoodločbe za avtonomijo, regionalizem, federalizem ali obliko unije, predložitev vsebinske poravnave, uravnoteženje samoodločbenih teženj, strinjanje s samoodločbo, a odložitev izvajanja, ustanovitev *de facto* države, nadzirana neodvisnost, pogojena samoodločba in ustavna samoodločba.

Po razglasitvi samostojnosti Kosova se je Srbija obrnila še na GS OZN in zaprosila ICJ za mnenje. Zastavila je naslednje vprašanje: Ali je enostranska deklaracija o neodvisnosti s strani Kosova v skladu z mednarodnim pravom? V odločitvi je ICJ menilo, da deklaracija o neodvisnosti iz 17. februarja 2008 ni kršila splošnega mednarodnega prava. Iz odločb lahko razberemo, da je ICJ podalo mnenje samo o tem, ali je enostranska deklaracija v skladu z mednarodnim pravom. Vprašanje se ni nanašalo na pravne posledice deklaracije, prav tako ni spraševalo, ali je Kosovo doseglo državnost, ter ni spraševalo o veljavnosti ali pravnih posledicah priznanja (International Court of Justice 2010, 19, 31; Hakl 2010, 69).

V času razglasitve neodvisnosti Kosova je EU pod predsedovanjem Slovenije soglasno menila, da je pravzaprav odvisno od vsake članice posebaj ali bo priznala novonastalo državo. Kosovo je dobilo priznanje od večine držav članic EU, medtem ko so se Španija, Slovaška,

Grčija, Bolgarija, Romunija in Ciper vzdržale dodelitve priznanja. Razlog zasledimo ali v dejstvu, da se tudi same soočajo s separatističnimi gibanji ali zaradi tesnih vezi s Srbijo (Spiegel Online 2008; Hakl 2010, 71). V mednarodni skupnosti so se tako glede priznanja Kosova oblikovale tri skupine. Prva skupina je podpirala priznanje, druga je nasprotovala priznanju in tretja skupina je bila skupina molčečih držav. Rusija ni odstopila od svojega mnenja in je še naprej priznava Srbijo znotraj njenih mednarodno prizanih meja. Tudi Kitajski ni bila podpornica enostranske akcije in je predlaga, da strani sami prideta do skupnega dogova (Varnostni svet 2008, 6–7; Hakl 2010, 70).

ZDA so priznale neodvisnost Kosova brez velikih pomislekov. Zanje je bila to logična poteza in legitimen odziv, ki je bil v skladu z resolucijo 1244. Seveda so poudarili, da za njih Kosovo ne predstavlja precedensa, ampak je le primer z unikatnimi okoliščinami. Tako ga obravnava tudi OZN od leta 1999 naprej (Varnostni svet 2008, 19; Hakl 2010, 71).

Države, ki so priznale Kosovo, so omogočile, da bo upravičeno do privilegijev in obveznosti v mednarodni skupnosti, a le v krogu držav, ki so se izrekle za priznanje, medtem ko do privilegijev in obveznosti ni upravičen v odnosu z državami, ki ga niso priznale (Shaw 2008, 453). Doda še, da je v primeru, ko je mednarodna skupnost razdeljena tako kot v primeru Kosova, to pomeni nadaljevanje negotovosti. Članstvo nove države v mednarodnih organizacijah je močen dokaz dosežene državnosti (Sen 1988, 501). Pri napredku Kosova je bil storjen pomemben korak v njegovi samostojnosti leta 2013, ko se je končala nadzorovana neodvisnost Kosova in mandat mednarodnega civilnega predstavnika, kar pomeni, da je država dobila polno suverenost. Pred tem je lahko mednarodna skupnost prek civilnega predstavnika popravljala zakone in druge odločitvene, kot je to predvidel načrt nekdanjega posebnega odposlanca ZN-a za Kosovo Marttija Ahtisaarija. Na Kosovu pa še vedno ostajajo sile zveze NATO Kfor in misija EU EULEX (rtvslo.si, 2013).

Če pogledamo v preteklost, se je konec devetdesetih let, ko so na Kosovu izbruhnili konflikti skupna evropska diplomacija pokazala za neučinkovito. Tako so v času konflikta na Kosovu države članice v sklep Evropskega sveta zapisale, da bodo naredile nov korak pri izgraditvi EU. Možnost okrepljenega sodelovanja prav tako na področju SZVP je uvedla Pogodba iz Nice . Pred Pogodbo iz Nice je bilo okrepljeno sodelovanje mogoče le v prvem in tretjem stebru, ne pa v drugem. Okrepljeno sodelovanje v okviru SZVP, torej na področju, na katerem imajo države večkrat izrazito različna stališča in interese, je zelo omejeno, saj se lahko nanaša samo na izvajanje skupnega ukrepa ali skupnega stališča (Brkan 2009, 40). Glavni namen te omejitve je preprečiti, da bi le skupina držav reševala nova vprašanja, ki so

pomembna za vse države članice, ter prav tako omogočiti, da skupina držav, če seveda želi, obstoječe akte izvaja bolj fleksibilno.

Do separatističnih težnj prihaja tudi na Kavkazu. Kot glavnega krivca za konflikte na Kavkazu Weller in Metzger (2008, 347; Hakl 2010, 72) vidita kremeljsko državno politiko, ki je povzročila ekonomsko in politično neenakost med različnimi etničnimi entitetami na Kavkazu. Po razpadu ZSSR so se napetosti samo stopnjevale, saj se novonastale držav niso prav spoprijele s separatističnimi težnjami znotraj njihovih državah. Rusija je imela in še ima težave s separatističnimi entitetami Čečenijo, Degastanom in Ingušetijo. Gruzija¹⁴⁴ ima problem z entitetama Južne Osetije in Abhazije, Azerbajdžan ima probleme s samooklicano državo Gorski Karabah, ki je priznana samo s strani Armenije, Moldavija pa ima težave z odcepljeno republiko Transnistrijo.

Na podlagi analize EZP je Kajnčeva (2008a, 207, 212) ugotovila, da sta ES in EPS takrat zgolj reagirala na krizo, brez strategije in brez jasne predstave o cilju svojega delovanja. Trudila sta se obdržati *status quo*, ko je ta očitno nemogoč. Evropski svet je postal središčni diplomatski akter, ZEU pa je predstavljal desno reko EPS. V sodelovanju z OVSE se pokažejo zametki multiinstitucionalnosti, ne moremo pa govoriti, da je ES/EPS bila tista, ki je dajala pobude in koordinira ostale akterje. Zaznan je normativni element, norma multilaterizma, norma, ki vodi zunanjo politiko ES/EPS in akterje v okviru EZP. Normativni element se vzpostavi še v dveh vidikih: pri uporabi diplomatskih tehnik ter vzpostavitvi kriterijev za priznanje držav v Evropi. A kljub temu, da ES takrat krši te kriterije s priznanjem Hrvaške in nepriznanjem Makedonije, se le-ti, še posebej kriterij varovanja narodnih manjšin, ohranijo ne le za priznanje držav, temveč tudi kot eden izmed kriterijev za vstop novih članic v EU.

Pred zaključkom magistrske naloge še kratek razmislek o akterstvu EU in moči. Pojem moči se pogosto uporablja nekonsistentno. Konceptualizacija pojma je vsekakor zahtevana. Od najbolj preprostega razumevanja moči kot sposobnosti¹⁴⁵ držav, da uveljavijo svoje interese v mednarodnem sistemu (Turnšek 2008, 35; Smith 2012, 3–7) do kompleksnejšega razumevanja moči M. Foucault »/.../ *the most hidden, the most acculted, the most deeply invested experience in the history of our culture*«, in J. Nye, ki je o moči povedal, da je moč v

¹⁴⁴ Leta 2008 je konflikt med Gruzijo in separatističnima entitetama Abhazijo in Južno Osetijo spet vzplamtel. Rusija je zažadila konflikt in priznala neodvisnost teh dveh republik (Stepanova 2008, 1; Hakl 2010 84; Brglez 2008b,6). Če povežemo primere Kosova, Južne Osetije in Abhazije lahko zaključimo, da rusko priznanje separatističnih entitet ni pomenilo nič drugega kot ameriško priznanje Kosova.

¹⁴⁵ Russett in Star (1996, 13) razmerje med državami razumeta na dva načina. Prvič, kako sta dve državi primerljivi po sklopu nacionalnih lastnosti in značilnosti, ter drugič, kako pari držav dejansko medsebojno učinkujejo. Ukvarjamo se lahko z lastnimi močmi ali z močjo kot procesom medsebojnega učinkovanja, torej kako države vplivajo na ravnanje drugih.

mednarodni politiki kot vreme: vsi o njej govorijo, a jo le redki razumejo. Če strnemo se strinjamo z T. Parsonom.¹⁴⁶ Moč je družbeni in relacijski konstrukt, čeprav ima podlago v posedovanju lastnih virov.

V realistični teoriji mednarodnih odnosov je postulat moči vgrajen v interes držav, in to v vseh primerih in v enaki obliki, kar pa pomeni zatekanje h grobi obliki prisiljevanja. Pri interpretaciji teoretikov R. Keohana in J. Nya je nujna razširitev spektra uporabe na tista področja mednarodnih odnosov, ki so ostala zunaj pozornosti realistične šole in njene preokupacije s problemom varnosti in preživetja ter ravnotežja. Odmik od realističnega videnja vloge moči v mednarodnih odnosih sta utemeljevala s spremembami v mednarodnih odnosih po drugi svetovni vojni (intenzivnost in kvaliteto interakcij med številnimi subjekti v mednarodni skupnosti in nedržavne mednarodne organizacije) (Benko 2012, 68; Smith 2012, 21–22, 24). Izpostavili bi pomen mehke moč v mednarodnih odnosih. J. Nye definira mehko moč kot zmožnost dosega lastnega cilja skozi privlačnost namesto s prisilo ali plačilom. Pojem privlačnost¹⁴⁷ izhaja iz državne kulture, idej in politike. Poudari še, da je pomemben vir mehke moči to da si v mednarodnih odnosih viden kot legitimen akter. Res je da se mehka moč težko operacionalizira konstantno in namerno za akterja in obstaja le do te mere ko jo delimo z drugimi. Po J. Nyeju je v središču mehke prepričanje, da imajo akterjeve družbene in politične vrednote ter ideje določeno mejo privlačnosti ter tako posledično vplivajo na mišljenje in dejanja drugih akterjev. Prav to nakazuje na povezavo z družbenim konstruktivizmom.

M. Mann členi sindrom moči, ki je blizu sociološkemu diskurzu. Členi jo v tri skupine, v moč distributivne in kolektivne narave, v ekstenzivno in intenzivno moč ter v avtoritativno in razpršeno moč. Njegova interpretacija tako vodi v razmislek, da je njena uporaba večznačna, torej je različna glede na različne cilje in različne situacije. Deutscheva interpretacija je precej blizu Mannovi, ki opredeljuje uporabo moči glede na področje, ki ji je namenjeno, glede na cilj, ki naj bi ga dosegla, in glede na obseg njene uporabe. Giddens moč deli v alokativne in avtoritarne vire. Med prve šteje materialne značilnosti določenega okolja (surovine in viri materialne moči), sredstva za materialno produkcijo in reprodukcijo (proizvodna sredstva in tehnologija), proizvodne dobrine, ki so ustvarjene z interakcijo med pravkar navedenimi

¹⁴⁶ T. Parsons izpostavi, da moč v osnovi ni materialna dobrina ali vir, ampak je menjalno sredstvo v družbenih in političnih odnosih. Parson je tako hotel poudariti, da je moč lahko prisotna samo med medsebojnim vplivanjem med različnimi akterji (Smith 2012, 6–7).

¹⁴⁷ J. Nye je bil predvsem deležen kritike zaradi ozkega dojetja privlačnosti države, saj obstajajo avtorji (D. Baldwin), ki zajemajo tudi druge oblike vpliva (Smith 2012, 22).

alokativnimi viri. Med avtoritarne vire šteje organizacijo določene družbe v času in prostoru, produkcijo in reprodukcijo tako organizacije kot odnosov med ljudmi (Benko 2012, 69).

Moč je tudi relacijska in strukturna (Strange 1995, 30–32). Relacijsko moč konvencionalno opredeljujejo zastopniki realistične teorije mednarodnih odnosov in je moč, ki jo ima A, da vpliva na B. Medtem ko je strukturna moč, moč oblikovati in opredeljevati strukture globalne politične ekonomije. Slednja pa pomeni več kot kot pa moč določati dnevni red razprav ali oblikovati mednarodne režime pravil in običajev. Poznamo štiri vire strukturne moči, ki so enaki tako v svetu kot tudi v zelo majhnih skupinah. Med štiri vire prištevamo: nadzor nad proizvodnjo, nadzor nad varnostjo; nadzor nad znanjem, prepričanji in idejami ter nadzor nad posojili. Omenili bi še dimenzije moči po Baldwinu (2005, 178–179), in sicer: področje, domeno, težo, stroške in sredstva (simbolična, ekonomska in diplomatska).

Sindromu moči in potencialnim virom, ki jo napajajo, smo namenili pozornost zato, ker je, kot pravi Benko (2012, 69), v moči in njeni strukturi mogoče zaslediti referenčno točko, ki opravičuje vlogo in vsebino, kakršno imajo v sodobni diplomaciji funkcije predstavljanja, informiranja in pogajanja.

Glede na materialne in človeške vire ima EU obširno ozemlje, skoraj 500 milijonov prebivalcev, največji (skupni) BDP v primerjavi s katero koli drugo državo, največji delež v izvozu in v svetovni trgovini, najrazvitejše izobraževanje, visoko razvito znanost, visoko stopnjo inovativnosti, najrazvitejšo socialno in zdravstveno varstvo, pa tudi spoštovanja vredno vojaško moč, pri čemer sta dve njeni članici jedrski sili. Kot vemo, nobena evropska država sama ne more biti med najpomembnejšimi centri moči v multipolarnem mednarodnem sistemu. Ne smemo pozabiti, na dejstvo, da nihče ne premore take diplomacije ali števila diplomatskih in konzularnih predstavništev kot države članice EU skupaj. Evropa kot kontinent ima tudi dve stalni članici v VS OZN. Dodaten element moči je njena vpletenost v transatlantsko skupnost (Petrič 2010, 128–130). Res pa je, da ta ogromen potencial ni dovolj povezan in izkoriščen. Kot marginaliziran dejavnik se EU pojavlja, ko gre za Bližnji vzhod in palestinsko vprašanje, za iranski in severnokorejski jedrski program in pri soočanju s številnimi problemi Afrike.

Poudariti moramo, da je mednarodna moč EU deljiva. Na nekaterih področjih ima EU veliko zmogljivost, da doseže svoje cilje in da so njene opozicije vključene v dejanja drugih. Tako je na področju ekonomije, kjer EU velja za velesilo prav zaradi teže, ki jo ima pri svetovni menjavi ter pomembnosti skupne valute. Po drugi strani pa ji primanjkuje trde, vojaške moči. Dilema EU je, ali naj razvije svoje zmožnosti v smeri tradicionalnih definicij

moči, torej vključno z vojaškim elementom, čeprav bi to ogrozilo osnovne vrednote, po katerih je EU postala znana v mednarodnih odnosih (Hill in Smith 2011, 475).

4. ZAKLJUČEK

Cilji magistrske naloge so bili razumevanje razvoja in strukture moderne evropske diplomacije, preučitev diplomatske prakse priznanja EU ob razpadu SFRJ in ZSSR ter priznanje Kosova leta 2008. Zanimala nas je vloga EU kot diplomatskega akterja v reprodukciji sodobne mednarodne skupnosti. Koncept, iz katerega smo izhajali, je bila raprava o zunanjepolitičnih zmožnostih EU, te so v zadnjem desetletju namreč čedalje pomembnejše. Zunanjepolitično delovanje EU je široko področje, zato smo se odločili, da se osredotočimo samo na vlogo EU v reprodukciji mednarodne skupnosti. Ker je naloga teoretična, smo razumevanju in razvijanju koncepta moderne evropske diplomacije, teorijam integracije in teorijam priznanja namenili precejšen del. Z metodo primerjalne analize smo ovrednotili vlogo EU kot diplomatskega akterja v reprodukciji mednarodne skupnosti v treh zastavljenih ciklih. Magistrska naloga je interdisciplinarna, saj se v njej prepletata disciplina mednarodnega prava in mednarodnih odnosov. V zaključku smo tudi nakazali prepad med pričakovanji in zmožnostmi diplomacije EU ter dvojno naravo delovanja EU. Prav tako smo osvetlili problem skladnosti pri notranjem vidiku zunanje politike EU. Kdaj se ta izvaja in ali se lahko tudi pri *low* ali *high politics*.

Evropsko zunanjo politiko smo preučevali ob upoštevanju racionalnih in socioloških pristopov. Družbeni konstruktivizem lahko izpostavimo kot alternativo predvsem zaradi poudarjanja norm in identitet, ki oblikujejo interese in identitete akterjev znotraj evropskih integracij. Zanimariti pa ne smemo razumevanja racionalističnih teoretikov, ki mednarodne odnose razumejo kot serijo strateških interakcij, pri katerih je glavni cilj akterjev maksimiranje lastnih interesov, sodelovanje pa vidijo zgolj kot instrument. Konstruktivisti glede maksimiranja lastnih interesov dodajajo, da so interesi lahko vodeni tudi na podlagi močnega občutka identitete. Akterji določeno politiko izberejo tudi zaradi naravnosti proti globljim kolektivnim normam, idejam in vrednotam. Pri razumevanju institucij pa ne moremo zanemariti teorij racionalne izbire, ki se osredotočajo na formalne lastnosti evropskih institucij, ter prav tako ne konstruktivizma, ki poudarja neformalna pravila, norme in skupen sistem pomenov. Racionalisti poudarjajo, kako institucije regulirajo obnašanje akterjev, konstruktivisti pa trdijo, da institucije lahko spremenijo tako materialne spodbude kot identiteto s pomočjo procesa socializacije in procesa družbenega učenja. Zaključimo lahko, da bi evropske integracije na metodološkem področju pridobile, če bi združili racionalistične teze

in teze mehkega konstruktivizma. Magistrska naloga je prav zaradi te trditve nakazala preučevanje in razumevanje evropskih integracij v odnosu med racionalizmom in konstruktivizmom.

Diplomatskim študijam kot interdisciplinarnemu področju preučevanja diplomacije, institucije mednarodne skupnosti in sredstva zunanje politike smo namenili precejšen del magistrske naloge. Diplomatske študije so kot samostojna disciplina postale pomembnejše šele pred kratkim, ko je diplomacija preseгла državocentričen pogled. Ena izmed novih oblik diplomacije je evropska diplomacija. V nalogi smo evropsko diplomacijo najprej preučevali s teoretičnega vidika ki je za zdaj še precej skromen nato pa smo izpostavili različne raziskovalne smeri preučevanja evropske diplomacije. Spence je na primer razmišljal o diplomatih v okviru integracijskega procesa, Duke je preučeval razmerje in vlogo nacionalne diplomacije v primerjavi z evropsko diplomacijo, Jørgenson se je osredotočal na multilateralni okvir evropske diplomacije, Keukeire pa je preučeval strukturno diplomacijo EU.

Pojem evropske diplomacije je razmeroma nov pojem. Evropsko diplomacijo razumemo kot institucijo, ki ponazarja preplet mednarodne družbe in svetovne družbe, kar se kaže v EU kot distinktivni diplomatski *personi*, ločeni od držav članic. V magistrski nalogi je diplomacija razumljena kot institucija in sredstvo zunanje politike. Angleška šola diplomacijo postavlja v center mednarodnih odnosov in je primerna za razumevanje evropske diplomacije, saj se v njej prepletajo elementi mednarodne in svetovne družbe. Nova oblika diplomacije, evropska diplomacija, je posledica razmišljanja diplomatov v okviru integracijskega procesa in spreminjanja diplomacije v zadnjih 50 letih. Na spremembe v diplomaciji je vplivala globalizacija, novi udeleženci globaliziranih odnosov, razvoj tehnologije in čedalje večja soodvisnost. Diplomacija tako ni več osredotočena samo na meddržave odnose, krize in konflikte, ampak tudi na preoblikovanje in vplivanje na strukture. Prav EU pa ima instrumente, ki omogočajo razvoj strukturne diplomacije. Vpliv strukturne diplomacije je seveda odvisen od regije. Strukturna diplomacija je bolj zaživela na Balkanu kot na mediteranskem območju, kar je seveda odvisno tudi od prizadevanj, procesov in sil. Pri tem se lahko navežemo na zastavljeno tezo, da evropska diplomacija predstavlja izziv klasičnim modelom diplomatske prakse, ki temeljijo na predpostavki, da je država edini legitimen akter v diplomatskem sistemu. Vemo, da je diplomacija nastala v funkciji zgodovinske situacije in je dokazala, da je odporna institucija, ki se dobro prilagaja spremembam. Zato lahko zastavljeno tezo deloma potrdimo in deloma ošibimo. Potrdimo lahko, da je evropska diplomacija res izziv klasičnim modelom diplomatske prakse, ni pa teh klasičnih modelov

diplomatske prakse spremenila ali jih opustila, pa tudi v prihodnje ne kaže, da bi ti izginili oz. izumrli. Država še vedno velja za najmočnejšega akterja v diplomatskem sistemu in ima edinstveno moč pri vzpostavljanju diplomatskih odnosov ter vodenju in uporabi funkcij diplomacije.

Za uspešno delovanje evropske diplomacije je potrebno uspešno delovanje notranjega in zunanje vidika zunanje politike EU. Notranji vidik zunanje politike EU igra pomembno vlogo, saj zajema problematiko soglasja med državami članicami glede temeljnih zunanjepolitičnih vprašanj. Prav intraevropska diplomacija je pomembna pri procesih socializacije oz. oblikovanja in sprejemanja specifičnih norm, pravil in načinov vedenja, ki opredeljujejo distinktivno evropsko kulturo. V zvezi s problematiko notranjega soglasja ne smemo pozabiti tega, da včasih medsebojni cilji prevladajo nad političnimi ali pa so glavni motiv nekaterih zunanjepolitičnih iniciativ.

EU se razvija v globalnega političnega akterja in že deluje kot diplomatski akter. Res je, da EU kot diplomatski akter predstavlja odmik od organizacij, saj ima v nekaterih državah svoje delegacije, ki imajo diplomatski status. Vloga in namen delegacij sta enaka veleposlaništvom in sovpadata z vlogo predstavništev posameznih držav, jih pa ne nadomeščata oz. izničujeta. Zgoraj omenjene spremembe so vplivale na diplomacijo in jo privedle do sprememb v načinu dela in do novih vsebin, s katerimi se diplomati ukvarjajo. V današnjih globaliziranih odnosih se pojavljajo novi udeleženci, zato diplomacija ni več omejena le na matično institucijo (sodelovanje z drugimi akterji – nevladnimi organizacijami, interesnimi skupinami), pa tudi karakter diplomacije je drugačen (delovna področja so se razširila – gospodarska diplomacija).

Priznanje je pomembno za novonastalo državo, saj je najpomembnejši element, ki ga entiteta pričakuje od drugih držav v mednarodni skupnosti. Poudariti je treba glavna problema pri reprodukciji mednarodne skupnosti. To sta teoretski spor in tesna povezanost političnih usmeritev določene države pri dodeljevanju priznanja. Jasno je, da so pravila potrebna, vendar niso avtomatsko uporabljena. Potrebujemo interpretacijo, a ta je subjektivna. Tako lahko glede priznanja povzamemo, da praksa včasih podpira deklarativizem, včasih pa konstitutivizem, kar je odvisno od primera. Oba pristopa se na koncu raztopita v politiko.

Na podlagi cikličnega preučevanja smo ugotovili, da je EPS v začetku jugoslovanske krize delovala neodločno, brez strategije in brez jasnega cilja. Trudila se je obdržati *status quo*, kar pa ni bilo mogoče, zato je Evropski svet postal osrednji diplomatski akter. Vsekakor ni bila ES tista, ki bi dajala pobude in koordinirala ostale akterje, res pa je, da je iz takratnih dejanj ES zaznati normativni element – normo multilaterizma in tudi uporabo diplomatskih tehnik

ter vzpostavitev dodatnih kriterijev za priznanje držav v Evropi. Vloga ES je bila povezovalna. Bila je tudi pobudnik določitve normativnega elementa pri sestavi dodatnih kriterijev za priznanje držav. Če pogledamo, kakšna je bila njena vloga leta 2008, ugotovimo, da je jasno sporočila, da je priznanje Kosova odločitev vsake države članice posebej, zato ga še danes ni priznalo pet držav članic. Je pa bila evropska diplomacija pomemben mediator pri pogajanjih med Srbijo in Kosovom po letu 2008. Diplomacija se je izkazala za uspešno in koherentno ter je dosegla željene rezultate.

Glede raziskovalnega vprašanja, kakšna je vloga moderne evropske diplomacije v reprodukciji mednarodne skupnosti – ali sodobno mednarodno skupnost reproducira - z aktom priznanja - ali z diplomatskimi spodbudami prispeva pri procesu reprodukcije mednarodne skupnosti ugotavljamo, da EU kot akter mednarodne skupnosti z aktom priznanja ne more reproducirati mednarodne skupnosti, saj je to v pristojnosti držav. Praksa nam je pokazala, da enotnost držav članic ni potrebna oz. ni potrebno, da vse države članice priznajo ali ne priznajo nove države, pomembno je, da pri procesu priznanja (kot je to razvidno iz zgornjih primerov) EU deluje kot enoten akter z diplomatskimi iniciativami. Tako je ob razpadu SFRJ prevzela pobudo in uvedla nove normativne kriterije za priznanje držav. Tudi v primeru Kosova leta 2008 je, preden je do razglasitve neodvisnosti sploh prišlo, uporabila preventivno diplomacijo in se aktivno vključila v mediacijo in reševanje sporov med Srbijo in Kosovom.

Če osmislimo še dilemo, ali naj EU razvije svoje zmožnosti v smeri tradicionalnih definicij moči, torej vključno z vojaškim elementom, čeprav bi to ogrozilo njene vrednote, po katerih je znana v mednarodnih odnosih. Če se bo razvoj evropske integracije nadaljeval v smeri pridobitve trde moči, bo EU posedovala vse tri pomembne vidike moči (trdo, mehko in normativno) in bo po tradicionalni definiciji sposoben akter v mednarodnih odnosih. Iz primerov v magistrski nalogi ugotavljamo, da je ob razpadu SFRJ pokazala normativno moč (diplomatske tehnike in vzpostavitev dodatnih kriterijev za priznanje držav). Pri priznanju Kosova leta 2008 pa ne moremo zaznati normativne moči, lahko pa mehko. Ta je razvidna iz političnih vrednot in dejanj EU pred priznanjem in po priznanju Kosova, saj so dejanja EU vplivala na dejanja in mišljenja drugih akterjev glede dodelitve priznanja Kosovu. Da EU ima mehko moč, se kaže tudi v dojemanju EU kot legitimnega akterja s strani drugih akterjev v mednarodni areni. Njegova legitimnost je posebej priznana pri delovanju na Balkanu vse od razpada SFRJ naprej. Čedalje bolj pa lahko zaznamo tudi njegovo vlogo na humanitarnem področju (humanitarna pomoč ter razvojna pomoč).

Končajmo z ugotovitvijo, da so pričakovanja EU kot globalnega akterja velikokrat tudi prevelika. Iz prejšnjega odstavka je razvidna učinkovitost zunanje politike EU in s tem tude

njene diplomacije. Razvidno je pa tudi, da je EU na začetku konflikta na Balkanu delovala zmedeno, neodločno in ji ni uspelo uskladiti oz. oblikovati skupnega stališča glede konflikta. Neuskklajenost je še posebej izstopala pri postopku dodeljevanja priznanja in usklajevanjih znotraj ES. Vemo, da je takrat Nemčija prevzela pobudo in prva dodelila priznanje, druge države so ji postopoma sledile. Leta 2008, ko je EU spet bila pred nalogo dodeljevanja priznanja je problem rešila tako, da je dodeljevanje priznanja prepustila posameznim članicam in se tako izognila problemom, ki bi nastali, če bi poskušala delovati skladno in poseči po kolektivnem priznanju ali nepriznanju. Nekatere države članice EU se namreč same soočajo s separatističnimi težnjami (Katalonci v Španiji in Škoti v Veliki Britaniji). Omenili smo že, da je uporaba preventivne diplomacije in mediacija na Balkanu prinesla rezultate. Ti so plod udejstvovanja EU po končanju oboroženega konflikta. Žal pa diplomacija EU še ni dosegla točke, na kateri bi konflikt lahko preprečila, saj velikokrat ne ravna v skladu s cilji ali zmožnostmi, ki si jih je zastavila pri uporabi diplomacije, ali pa je prepočasna, saj je usklajevanje dolgotrajno. Po drugi strani pa lahko opazimo tudi njeno dvojnost v primeru spora med Makedonijo in Grčijo, pri čemer bi morala delovati diplomatsko in predlagati rešitve za končanje spora glede imena. EU se tako problemom ali težavam ki pestijo njene države članice izogne oz. varuje interese držav članic in posledično varuje tudi sama sebe.

5. LITERATURA:

Aalberts, E. Tanja in Rens van Munster. 2008. From Wendt to Kuhn: Reviving the "Third Debate" in International Relations. *International Politics* 45 (6): 720–746.

Accetto, Matej, Matej Avbelj in Janja Hojnik, ur. 2010. *Lizbonska pogodba: z uvodnimi pojasnili*. Ljubljana: GV Založba.

Ahtisaarijev Celovit predlog za status Kosova - *The Comprehensive proposal for Kosovo Status Settlement*. Dostopno prek: <http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/Comprehensive%20Proposal%20.pdf> (15. september 2013).

Allen, David in Michael Smith. 1990. Western Europe's presence in the contemporary international arena. *Review of International Studies* 16 (1): 19–37.

Amsterdamska pogodba - *Treaty of Amsterdam*, sprejeta 2. oktobra 1997 v Amsterdamu, v veljavi do leta 1999. Dostopno prek: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf> (21. oktober 2013).

- Andreatta, Filippo. 2011. The European Union's International Relations: A Theoretical View. V *International Relations and the European Union*, ur. Christopher, Hill in Michael Smith, 21–44. Oxford: Oxford University Press.
- Bacheli, Tozun, Barry Bartmann in Henry Srebrnik. 2004. *De facto states: the quest of sovereignty*. London, New York: Routledge.
- Badinterjeva komisija – *The Opinions of the Badinter Arbitration Committee*. 1991. Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&ved=0CEsQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.thomasfleiner.ch%2Ffiles%2Fcategories%2FIntensivkursII%2FBadinter_Badi.pdf&ei=617BUOTIEMnNtQbQx4CQCQ&usg=AFQjCNFCVHYVt5NMZKQo3Or2YjNRwpLfkQ&sig2=wvNrI4j5Xtshxnh39iZZ0w (27. november 2012).
- Baldwin, A. David. 2005. Power and International Relations. V *Handbook of International Relations*, ur. Carlsnaes, Walter, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 177–191. London: SAGE Publications.
- Batora, Jozef. 2005. Does the European Union transform the institution of diplomacy?. *Journal of European Public Policy* 12 (1): 44–66.
- Benko, Vladimir. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 1998. Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti. V *Diplomacija in Slovenci. Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 39–59. Celovec: Založba Drava.
- 2000. *Sociologija mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 2012. Sociologija diplomacije. V *Sociologija diplomacije: izhodišča, okvir in študije primerov*, ur. Milan Jazbec, 51–79. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Berridge, Geoff. 2001a. Machiavelli. V *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, ur. G.R. Berridge, Maurice Keens-Soper in T.G. Otte, 7–33. Hampshire in New York: Palgrave.
- 2001b. Grotius. V *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, ur. G.R. Berridge, Maurice Keens-Soper in T.G. Otte, 50-71. Hampshire in New York: Palgrave.
- Berridge, Geoff. 2002. *Diplomacy: theory and practice*. Hampshire in New York: Palgrave.
- Bojinović Fenko, Ana. 2010. *Premeščanje ločnice med preučevanjem mednarodnih odnosov in zunanje politike: primer mednarodnega religionizma*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bolewski, Wilfried. 2007. *Diplomacy and International Law and Globalized Relations*. Berlin, Heidelberg in New York: Springer.

Bretherton, Charlotte in John Vogler. 2006. *The European Union as a Global Actor*. London, New York: Routledge.

Brglez, Milan. 1996. O razvoju teoretičnega razmišljanja o mednarodnih odnosih. *Teorija in praksa* 33 (1): 18–35. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1998. Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava. V *Diplomacija in Slovenci. Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 59–88. Celovec: Založba Drava.

--- 2008a. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008b. Dvojno vodenje Rusije ob priznanju Južne Osetije in Abhazije. *Večer* (4. september), 6.

--- 2011. K slovenskim diplomatskim študijam. *Teorija in praksa* 48 (3): 545–561. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Brionska deklaracija, podpisana 7. julija 1991. Uradni list Republike Slovenije, št. 9/91 – I - mednarodne pogodbe (25. november 2012).

Brkan, Maja. 2009. *Pravne razsežnosti zunanje politike EU*. Ljubljana: GV Založba.

Brownlie, Ian. 2003. *Principles of public international law*. Oxford: Oxford University Press.

Bučar, Bojko. 1993. Mednarodni regionalizem – mednarodno večstransko sodelovanje evropskih regij. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1997. Emerging New Criteria for the Recognition of States. *Journal of International Relations* 4 (1-4): 73–83.

--- 2007. Spremembe diplomacije v XXI. Stoletju. *Teorija in praksa* 44 (6): 862–876.

Bull, Hedley. 1977/2002. *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Checkel, T. Jeffrey. 1999. Social construction and integration. *Journal of European Public Policy* 6 (4): 545–560.

Christiansen, Thomas, Knud Erik Jørgensen in Antje Wiener. 1999. The social construction of Europe. *Journal of European Public Policy* 6 (4): 528–543.

Crawford, James. 2006. *The creation of States in International Law*. Oxford: Clarendon Press.

Conforti, Benedetto. 2005. *Mednarodno pravo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Cox, Michael. 2007. Od hladne vojne do vojne proti terorju. V *Globalizacija svetovne politike. Zv.1, Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 165–203. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Degan V. Đ. 2000. *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.

--- 2011. *Međunarodno pravo*. Zagreb: Šolska knjiga d.d.

Deklaracija načel mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov - *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. 1970. Sprejeta z resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov št. 2625 (XXV), 24. oktobra. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement> (20. november 2012).

Deklaracija o smernicah glede priznanja novih držav v Vzhodni Evropi in Sovjetski zvezi - *Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union*. 1991. Sprejeta 16. decembra. Dostopno prek: <http://www.dipublico.com.ar/english/declaration-on-the-guidelines-on-the-recognition-of-new-states-in-eastern-europe-and-in-the-soviet-union-16-december-1991/> (28. november 2012).

Denza, Eillen. 2011. European Practice on the Recognition of States. *European Law Review* 36 (3): 321–338.

Der Derian, James. 1987. Mediating estrangement. A theory of diplomacy. *Review of International Studies* (13): 91–110.

--- 2000. Virtuous war/virtual theory. *International Affairs* 76 (4): 771–788.

Diez, Thoma. 1999. Speaking "Europe": the politics of integration discourse. *Journal of European Public Policy* 6 (4): 598–613.

Drieskens, Edith. 2012. Whats in a Name? Challenges to the Creation of EU Delegations. *The Hague Journal of Diplomacy* 7(1): 51–64.

Duke W. Simon. 2002. Preparing for European Diplomacy?. *Journal of Common Market Studies* 40 (5): 849–70.

--- 2009. Providing for European-Level Diplomacy after Lisbon: The Case of the European External Action Service. *The Hague Journal of Diplomacy* 4 (2): 211–233.

Dunajska konvencija o konzularnih odnosih – *Vienna Convention on Consular Relations*. 1963. Podpisana na Dunaju 24. 04. 1963, v veljavi od 19.03.1967. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf (20. maj 2013).

Dunajska konvencija o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja – *Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character*. 1975. Sprejeta na

Dunaju 14. 03. 1975, veljati še ni začela. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf (20. maj 2013).

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih – *Vienna Convention on Diplomatic Relations*. 1961. Podpisana na Dunaju 18. 04. 1961, v veljavi od 24. 04. 1964. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (22. maj 2013).

Dunne, Tim in Brian C. Schmidt. 2007. Realizem. V *Globalizacija svetovne politike. Zv.1, Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 238–258. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Dunne, Tim. 2007. Liberalizem. V *Globalizacija svetovne politike. Zv.1, Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 237–263. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Eilstrup Sangiovani, Mette. 2006. *Debates on European Integration*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Encyclopedia of Public International Law, Volume I (A-D). 1992. Amsterdam:Elsevier.

Evropska konvencija o človekovih pravicah – *The European Convention on Human Rights*. 1950. Sprejeta 4. novembra v Rimu. Dostopno prek: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (25. junij 2013).

Evropska konvencija o konzularnih funkcijah – *European Convention on Consular Functions*. 1967. Sprejeta 07. 12. 1967, v veljavi od 09. 06. 2011 Dostopno prek: <http://www.worldlii.org/int/other/COETSER/1967/4.html> (25. maj 2013).

Fearon, James in Alexander Wendt. 2002. Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 52–70. London, Thousand Oaks in New Delhi: SAGE Publications.

Feltham, Ralph George. 1998. *Diplomatic Handbook*. London in New York: Longman.

Gruban, Darja. 2007. *Moderna evropska diplomacija. Evropska unija kot diplomatski akter*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gruban Ferlež, Darja. 2012. Evropska unija: nova vrsta diplomatskega akterja?. V *Sociologija diplomacije Izhodišča, okvir in študije primerov*, ur. Milan Jazbec, 107–123. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hakl, Martina. 2010. *Pomen priznanja Južne Osetije in Abhazije po priznanju Kosova*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hamilton, Keith in Richard Langhorne. *The Practice of Diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration*. London in New York: Routledge.

Hayden, M. Robert. 2013. *From Yugoslavia to the Western Balkans. Studies of a Disunion 1991-2011*. Leiden, Boston: Brill.

- Hedley, Bull. 1977/2002. *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Helsinška sklepna listina – *Helsinki Final Act*, sprejeta 1. avgusta 1957. Dostopno prek: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true> (14. september 2013).
- Hill, Christopher. 1993. The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role. *Journal of Common Market Studies* 31 (3): 305–328.
- Hill, Christopher in Karen E. Smith. 2000. *European Foreign Policy. Key documents*. London, New York. Routledge.
- Hill, Christopher in Michael Smith. 2011. Acting for Europe: Reassessing the European Union's Place in International Relations. V *International Relations and the European Union*, ur. Hill, Christopher in Michael Smith, 458–481. Oxford: Oxford University Press.
- Hillgruber, Christian. 1998. The Admission of New States to the International Community. *European Journal of International Law* (9): 491–509.
- Hilpold, Peter. 2009. The Kosovo Case and International law: Looking for Applicable Theories. *Chinese Journal of International Law* 8 (1): 46–61.
- Hoffman, John. 2003. Reconstructing diplomacy. *British Journal of Politics and International Relations* 5 (4): 525–542.
- International Court of Justice. 2010. *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo (Request for Advisory Opinion)*. Dostopno prek: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf> (20. september 2013).
- Jazbec, Milan. 2009. *Osnove diplomacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2012. Uvodna študija: Sociologija diplomacije – od ideje do poskusa konceptualizacije. V *Sociologija diplomacije: izhodišča, okvir in študije primerov*, ur. Milan Jazbec, 11–45. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jennings, Robert Yewdall in Arthur Watts. 1992. *Oppenheim's international law. Vol. 1, Peace*. Harlow, Essex, England : Longman.
- Jia, Bing Bing. 2009. The independence of Kosovo: A Unique Case of Secession? *Chinese Journal of International Law* 8 (1): 27–46.
- Joyner, H. Daniel. 2002. The Kosovo Intervention: Legal Analysis and a More Persuasive Paradigm. *European Journal of Interantional Law* 13 (3): 597–619.
- Jönsson, Christer. 2005. Diplomacy, Bargaining, Negotiation. V *Handbook of International Relations*, ur. Carlsnaes, Walter, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 212–235. London: SAGE Publications.

- Jönsson, Christer in Martin Hall. 2005. *Essence of Diplomacy*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Jørgensen, Erik Knud. 1999. Modern European Diplomacy: A Research Agenda. *Journal of International Relations and Development* 2 (1): 78–96.
- 2004. European Foreign Policy: Conceptualising the Domain. V *Contemporary European Foreign Policy*, ur. Carlsnaes, Walter, Helene Sjursen in Brian White, 32–57. London, Thousand Oaks in New Delhi: SAGE Publishers.
- 2009. The European Union in Multilateral Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy* 4 (2): 189–209.
- Kajnič, Sabina. 2008a. *Razvoj evropske zunanje politike: od Evropskega političnega sodelovanja do evropske varnostne in obrambne politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2008b. Širitev kot sredstvo evropske zunanje politike. V *Prihodnost Evropske Unije*, ur. Irena Brinar, 163–185. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kelsen, Hans. 2006. *General Theory of Law & State*. New Brunswick in London: Transaction cop.
- Keukeleire, Stephan. 2003. The European Union as a Diplomatic Actor: Internal, Traditional, and Structural Diplomacy. *Diplomacy & Statecraft* 14 (3): 31–56.
- Keukeleire, Stephan in Jennifer MacNaughtan. 2008. *The Foreign Policy of the European Union*. Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.
- Keukeleire, Stephan, Robin Thiers in Arnout Justaert. 2009. Reappraising Diplomacy: Structural Diplomacy and the Case of the European Union. *The Hague Journal of Diplomacy* 4 (2): 143–165.
- Kissinger, Henry. 1995. *Diplomacy*. New York, London, Toronto, Sydney: Simon & Schuster Paperbacks.
- Konvencija o specialnih misijah – *Convention on Special Missions*. 1969. Sprejeta 08. 12. 1969, v veljavi od 21. 06. 1985. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_3_1969.pdf (25. maj 2013).
- Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločinov proti mednarodno zaščitenim osebam, vključno z diplomatskimi agenti – *Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents*. 1973. Sprejeta 14. decembra 1973, v veljavi od 20. februarja 1977. Dostopno prek: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_4_1973.pdf (18. maj 2013).

Konvencija o privilegijih in imunitetah Združenih narodov – *Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations*. 1946. Sprejeta 13. februarja 1946, v veljavi od 17. septembra 1946. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/ethics/pdf/convention.pdf> (11. maj 2013).

Konvencija o privilegijih in imunitetah specializiranih agencij – *Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies*. 1947. Sprejeta 21. novembra 1947, v veljavi od 2. decembra 1948. Dostopno prek: http://www2.kobe-u.ac.jp/~nmika/linked_files/Special_Lecture2010/Treaties/Convention_Priviledges_Immunties_Specialized_Agencies.pdf (10. maj 2013).

Konvencija iz Montevidea o pravicah in dolžnostih držav - *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*. 1933. Podpisana 26. decembra, stopila v veljavo 26. decembra 1934. Dostopno prek: <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm> (24. november 2012).

Koskenniemi, Martti. 1998. *International Law Aspects of the Common Foreign and Security Policy*. V *International Law Aspects of the European Union*, ur. Martti Koskenniemi. The Hague, London in Boston: Kluwer Law International.

---2007. *From apology to utopia: the structure of international legal argument*. Cambridge: Cambridge University Press.

--- 2012. *Blagi prosvetitelj narodov. Vzpon in padec mednarodnega prava 1870-1960*. Ljubljana: Založba Fakultete za družbene vede in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.

Lamy, L. Stevan. 2007. Sodobni večinski pristopi: neorealizem in neoliberalizem. V *Globalizacija svetovne politike. Zv.1, Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 263–291. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Leguey-Feilleux, Jean – Robert. 2009. *The dynamics of diplomacy*. London: Lynne Rienner Publishers.

Lizbonska pogodba - *Treaty of Lisbon*, sprejeta 13. decembra 2007, v veljavi od leta 2009. Dostopno prek: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML> (20. oktober 2013).

Malanczuk, Peter. 1997. *Akehurst's modern introduction to international law*. London in New York: Routledge.

Martin, Lawrence A. 1997. *A Dictionary of Law*. Oxford, New York: Oxford University Press.

- McGrew, Anthony. 2007. Globalizacija in globalna politika. V *Globalizacija svetovne politike. Zv.1, Uvod v mednarodne odnose*, ur. John Baylis in Steve Smith, 21–51. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Murphy, D. Sean. 1999. Democratic Legitimacy and the Recognition of States and Governments. *The International and Comparative Law Quarterly* 48 (3): 545-581.
- Murray, Stuart, Paul Shart, Geoffrey Wiseman in dr. 2011. The Present and Future of Diplomacy and Diplomatic Studies. *International Studies Review* 13(4): 709–728.
- Neuman, W. Lawrence. 2006. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*. Boston in New York: Pearson.
- Nicolson, Harold. 1988. *Diplomacy*. Washington: Georgetown University.
- Petrič, Ernest. 1984. *Pravica do samoodločbe - mednarodni vidiki*. Maribor: Obzorja.
- 2010. *Zunanja politika: osnove teorije in prakse*. Ljubljana: Center za evropsko prihodnost.
- Nusdorfer, Radica in Katarina Vatovec. 2003. Komunitarizacija skupne zunanje in varnostne politike Evropske unije – vedno zgolj možnost ali kdaj tudi realnost?. V *Prihodnost Evropske unije*, ur. Gaber, Slavko, Zlatko Šabič in Mitja Žagar, 41–59. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Organization of the American States. 1951. *Charter of the Organization of the American States*. Dostopno prek: http://www.oas.org/dil/treaties_A41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm (24. oktober 2013).
- Otte, T.G. 2001. Kissinger. V *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, ur. Berridge, G.R., Maurice Keens-Soper in T.G. Otte, 181-211. Hampshire in New York: Palgrave.
- Pariška listina – *Charter of Paris for a New Europe*, sprejeta 21. novembra 1990 v Parizu. Dostopno prek: <http://www.osce.org/mc/39516> (25. september 2013).
- Pariška pogodba – *Treaty of Paris*, podpisana 18. aprila 1952 v Parizu, v veljavi od leta 1952 do leta 2002. Dostopno prek: http://www.proyectos.cchs.csic.es/euroconstitution/library/historic%20documents/Paris/TRAI TES_1951_CECA.pdf (23. oktober 2013).
- Pavčnik, Marijan, Miro Cerar in Aleš Novak. 2006. *Uvod v pravoznanstvo: (učbenik in gradivo za predavanja, seminar, vaje)*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Petrov, Peter, Karolina Pomorska in Sophie Vanhoonacker. 2012. The Emerging EU Diplomatic System: Opportunities and Challenges after 'Lisbon'. *The Hague Journal of Diplomacy* 7 (1): 1–9.

Petrovsky, Vladimir. 1998. Diplomacy as an Instrument of Good Governance. V *Modern Diplomacy*, ur. Kurbalija, Jovan, 21–39. Malta: The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies.

Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991-2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Pogodba o Evropski uniji – *Treaty on European Union*, podpisana 7. februarja 1992 v Maastrichtu, v veljavi od 1. novembra 1993. Dostopno prek: http://en.wikisource.org/wiki/Treaty_on_European_Union (26. september 2012).

Pogodba iz Nice – *Treaty of Nice*, sprejeta 26. februarja 2001 v Nice, v veljavi od 1. februarja 2003. Dostopno prek: http://eur-lex.europa.eu/sl/treaties/dat/12001C/htm/C_2001080EN.000101.html (26. november 2012).

Pogodba o Ustavi za Evropo – *Treaty establishing a Constitution for Europe*, sprejeta 29. oktobra 2004 v Rimu. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:SL:HTML> (12. november 2012).

Požgan, Jure in Ana Bojinović Fenko. 2012. Kulturna diplomacija in kultura v mednarodnih odnosih: študija primera slovenske zunanje politike. *Družboslovne razprave XXVIII* (69): 25–55.

Protocol No. 7 on the Privileges and Immunities of the European Union. OJ 2010, C 83/266. Dostopno prek: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:EN:PDF> (14. oktober 2013).

Ragin, C. Charles. 2007. *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ramet, P. Sabrina. 2005. *Thinking about Yugoslavia. Scholarly Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rana, Kishan. S. 2011. *21st Century Diplomacy: a practitioner's guide*. London: Continuum. Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov št.1160.1998. – *Resolution 1160* (1998). Sprejeta v VS 31. marca.

Resolucija Varnostnega sveta Združenih narodov št.1244.1999. – *Resolution 1244* (1999). Sprejeta od VS, dne 10. junija.

Rich, Roland. 1993. Symposium: Recent Developments in the Practice of State Recognition. *European Journal of International Law* (4): 36–65.

Rimska pogodba - *The Treaty of Rome*, podpisana 25. marca 1957 v Rimu, v veljavi od 1. januarja 1958. Dostopno prek:

- http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf (22. oktober 2013).
- Rtvslo.si. 2013. Volitve na Kosovu: bosta Priština in Beograd opravila bruseljski preizkus? Dostopno prek: <http://www.rtvslo.si/svet/volitve-na-kosovu-bosta-pristina-in-beograd-opravila-bruseljski-preizkus/321665> (3. november 2013).
- Rupel, Dimitrij. 2011. *Slovenija na svetovnem prizorišču*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Satow, Ernest. 1979. Satow's guide to diplomatic practice. V P. Gore-Booth in D. Pakenham (ur.) *Satow's Guide to Diplomatic Practice*, 5. izdaja. London: Longman.
- Schermers, G. Henry in Niels M. Bloker. 1995. *International Institutional Law*. The Hague, London in Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Schmitter, C. Philippe. 2008. Neo-Neofunctionalism. V *European Integration Theory*, ur. Antje Wiener in Thomas Diez, 45–75. Oxford: University Press.
- Sen, Biswanath. 1988. *A diplomat's Handbook of International Law and Practice*. Dordrecht, Boston in London: Martinus Nijhoff Publishers.
- Sharp, Paul. 2001. Making Sense of Citizen Diplomats: The People of Duluth, Minnesota, as International Actors. *International Studies Perspective* 2 (2): 131–150.
- 2009. *Diplomatic Theory of International Relations*. Cambridge: University Press.
- Shaw, Malcom. 2008. *International law*. Cambridge in New York: Cambridge University Press.
- Simoniti, Iztok. 1995. *Multilateralna diplomacija*. Teorija in praksa, posebna izdaja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sjursen, Helen. 2001. The Common Foreign and Security Policy: limits of intergovernmentalism and the search for a global role. V *Making Policy in Europe*, ur. Sevin S. Andersen in Kjella A. Eliassen, 187-205. London, Thousand Oaks in New Delhi : Sage.
- Smith, Steve, Ken Booth in Marysis Zalewski. 1996. *International theory: positivism and beyond*. Oxford, New York in Melbourne: Cambridge University Press.
- Smith, Karen E. 2003. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cornwall: Polity Press.
- 2004. *The making of EU foreign policy: the case of Eastern Europe*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Smith, E Michael. 2004a. *Europe's Foreign and Security Policy. The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Smith, E. Michael. 2011. Implementation: Making the EU's International Relations Work. V *International Relations and the European Union*, ur. Hill Christopher in Michael Smith, 171-197. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, A. Martina. 2012. *Power in the Changing Global Order*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Smith, Steve. 2000. International theory and European Integration. V *International Relations Theory and the Politics of European Integration. Power, security and community*, ur. Morten Kelstrup in Michael C. Williams, 33–57. London in New York: Routledge.
- Spence, David. 2009. Taking Stock: 50 Years of European Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy* 4 (2): 235–259.
- Spiegel Online. 2008. *Europe's Latest Country: World Reaction Split on Kosovo Independence*. Dostopno prek: <http://www.spiegel.de/international/europe/europe-s-latest-country-world-reaction-split-on-kosovo-independence-a-535935.html> (25. junij 2013).
- Statut Meddržavnega sodišča – *Statute of the International Court of Justice*. 1945. Podpisan 26. junija v San Franciscu kot sestavni del Ustanovne listine Združenih narodov. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/book/export/html/39> (12. november 2012).
- Stepanova, Ekaterina. 2008. South Ossetia and Abkhazia: Placing the conflict in context. *Sipri*, November. Dostopno prek: <http://books.sipri.org/files/misc/SIPRIPB0811.pdf> (25. junij 2013).
- Strange, Susasn. 1995. *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Šabič, Zlatko. 2011. Analogija med strukturama države in mednarodne skupnosti: globalno vladanje, mednarodne institucije in diplomacija v 21. stoletju. *Teorija in praksa* 48 (3): 562–585.
- Thomas, C. Daniel in Ben Tonra. 2012. *To What Ends EU Foreign Policy? Contending Approaches to the Union's Diplomatic Objectives and Representation*. *The Hague Journal of Diplomacy* 7 (1): 11–29.
- Tongeren, Paul van, Hans van Veen in Juliette de Verhoeven. 2002. *Shearching for peace Europe and Eurasia: an overview of conflict prevention and peacebuilding activities*. Boulder in London: L. Rienner.
- Turnšek, Tit. 2008. *Dinamika mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Svobodna misel.
- Türk, Danilo. 1993. Recognition of States: A Comment. *European Journal of International Law* (4): 66–91.
- 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba.

Udovič, Boštjan in Milan Brglez. 2011. Slovenske diplomatske študije med diplomatsko prakso in teorijo. V *Diplomacija med teorijo in prakso*, ur. Boštja Udovič. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Udovič, Boštjan. 2009. Ekonomska in gospodarska diplomacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

United Nations. 1945. *Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice*. New York: United Nations Department of Public Information.

Uradni list Evropske unije C38/266. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:SL:PDF> (25. November, 2013).

Ustanovna listina Združenih narodov – *Charter of the United Nations*, podpisana 26. junija v San Franciscu, v veljavi od 24. oktobra 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/> (20. november 2012).

Vanhoonacker, Sophie. 2011. The Institutional Framework. V *International Relations and the European Union*, ur. Christopher Hill in Michael Smith, 75–101. Oxford: Oxford University Press.

Varnostni svet. 2008. Sestanek 5839. 17. februar. Dostopno prek: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF96F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%20PV%205839.pdf> (25. junij 2013).

Watson, Adam. 1982. Diplomacy. *The Dialogue Between States*. London, New York: Routledge.

Warbrick, Colin. 1992. Recognition of States Part 2. *The International and Comparative Law Quarterly* 42 (2): 433–442.

--- 1993. Recognition of States. *The International and Comparative Law Quarterly* 41 (2): 473–482.

Weingerl, Aleš. 2003. Mednarodnopravna osebnost Evropske unije. V *Prihodnost Evropske unije*, ur. Slavko Gaber, Zlatko Šabič in Mitja Žagar, 146–180. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

Weller, Marc. 2009a. *Contested Statehood. Kosovos Struggle for Independence*. Oxford: Oxford University Press.

--- 2009b. Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments. *The European Journal of International Law* 20 (1): 111–165.

Weller, Marc in Barbara Metzger. 2008. *Settling self-determination disputes: complex power sharing in theory and practice*. Lieden in Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

Whitman, G. Richard. 1997. The International Identity of the European Union: Instruments as Identity. V *Rethinking the European Union. Institutions, Interests and Identities*, ur. Landau, Alice in Richard G. Whitman, 54-71. Hampshire in London: Macmillan Press.

Wiseman, Geoffrey. 2005. Pax Americana: Bumping into Diplomatic Culture. *International Studies Perspectives* 6 (4): 409–430.

--- 2004. "Polyateralism" and New Modes of Global Dialogue. Discussion Paper No. 59. Dostopno prek: http://www.un-ngls.org/orf/pdf/polyateralism_and_new_%20modes_of_global_dialogue.pdf (17. april 2013).

Wouters, Jan in Sanderijn Doquet. 2012. The EU and International Diplomatic Law: New Horizons? *The Hague Journal of Diplomacy* 7 (1): 31–49.

Zupančič, Rok in Boštjan Udovič. 2011. Preventivna diplomacija Slovenije pri reševanju vprašanja samostojnosti in neodvisnosti Kosova. *Teorija in praksa* 48 (3): 712–733.